

T.C.

TOKAT GAZIOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**28 ŞUBAT SÜRECİ İLE TÜRKİYE SİYASETİNDE
MUHAFAZAKÂRLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ VE AK PARTİ**

Hazırlayan

Ertuğrul HAN

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans

Danışman

Doç. Dr. Ahmet GÜVEN

TOKAT – 2019

T.C.

TOKAT GAZIOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**28 ŞUBAT SÜRECİ İLE TÜRKİYE SİYASETİNDE
MUHAFAZAKÂRLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ VE AK PARTİ**

Hazırlayan

Ertuğrul HAN

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans

Danışman

Doç. Dr. Ahmet GÜVEN

TOKAT – 2019

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Ahmet GÜVEN danışmanlığında hazırlamış olduğum "28 ŞUBAT SÜRECİ İLE TÜRKİYE SİYASETİNDE MUHAFAZAKÂRLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ VE AK PARTİ " adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

... / ... / ...

Ertuğrul HAN

İmza

**28 ŞUBAT SÜRECİ İLE TÜRKİYE SİYASETİNDE
MUHAFAZAKÂRLIĞIN DÖNÜŞÜMÜ VE AK PARTİ**

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 15.02.2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Ahmet GÜVEN

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Sedat KAPLAN

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Emine KİŞİ

.....

Üye : .....

.....

Üye : .....

.....

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 14.02.2019. tarih ve 16-08. sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK
Enstitü Müdürü: ..... Enstitü Müdürü Mühür
İmza

ÖZET

“Adil düzen” söylemi ile Türk Siyasi yaşamında yer alan Erbakan’ın önderliğini üstlendiği bu oluşum, süreç içinde gerçekleştirilen darbeler nedeniyle sekteye uğramakla beraber, dinamik bir güç olarak varlığını sürdürmüştür. Belirli normlar etrafında toplanan ve 28 Şubat sürecine gelene kadar ideallerinden pek taviz vermeyen bu topluluk değişime mesafeli kalmıştır. 28 Şubat süreci ile birlikte içlerinden bir kesim, var olan politikaları sorgulamaya başlamıştır. Genelde iki ana söylem etrafında ayrışan bu akımın temsil ettiği siyasi yapı, sürecin devamında ayrılmıştır. Var olan politikaların geçerliliğine inanan ve bu politikaların kuvvetle savunulması iddiasında olan grup “Gelenekçiler” olarak adlandırıldılar. Yeni bir söylemin yüzü olarak ortaya çıkan Erdoğan ve arkadaşları “Yenilikçi” olarak isimlendirilmişlerdir. Siyasi yelpazede Ak Parti adıyla kurumsallaşan bu grup, toplumda “muhafazakâr demokratlar” olarak iddiasını ortaya koymuşlardır.

Bu tez çalışmasının temel amacı “28 Şubat süreci” ile zihniyet değişimi yaşayan ya da yaşamak zorunda kalan “Muhafazakâr” kesimi irdelemektir. Bununla birlikte Cumhuriyet’in kurulmasından itibaren sürekli devletin yakın takibinde olan bu kesimin iktidarı irdelenecektir. Muhafazakârların, bu zihniyet devrimini gerçekleştirirken ortaya koydukları politikaları iktidarları süresince de irdelemek bu tezin amaçları arasındadır. Tezin ilk bölümünde Türk siyasi hayatında Muhafazakârlık kavramı ile beraber Erbakan’ın siyasi hayatı ve kurduğu siyasi partiler incelenmiştir. İkinci bölümde ise 28 Şubat süreci öncesi ve sonrası ile ortaya konulmuştur. Devam eden bölümde Ak Parti’nin kuruluş aşamaları ile birlikte iktidar dönemleri analiz edilmiştir. Tezin son

bölümünde Ak Parti iktidarının ülkenin temel problemleri ile yüzleşmesi ve Ak Parti'ye yönelen toplumsal düzeydeki kitlesel olaylar incelenmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimi ve ile ilgili veriler de bu bölümden sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, 28 Şubat, Erbakan, Ak Parti

ABSTRACT

With the leadership of Erbakan, this formation which taking a role in Turkish political life with Fair Order thesis sustained its power in a dynamic way, despite a number of military coups during the process. These groups, who came out special norms and hardly compromise their values, were in detachment position until 28 February. With the process of 28 February, some of these people started to dispute the existing policies. This political formation divided two basic forms after 28 February process. The group, which was determined to support the existing policies, was named “Gelenekçiler”. Erdoğan and his followers who expressed themselves new face of party were called “Yenilikçi”. This new group which institutionalized with the name of “Ak Parti” in political spectrum revealed their claim “conservative democrats” to the society.

The basic goal of this thesis is to examine the conservatives that were forced to mental transformation. Beside administration of these people, which has been under close chase of state since the foundation of republic, will be explicated. Exploring the policies while implementing mental transformation of this group is another goal of this thesis.

In first part of the thesis, Conservatism in Turkish political life and political parties which Erbakan organized, are surveyed. In the second part of thesis, February 28 Process is displayed its before and after. In the third part, foundation of Ak Party and its periods of rule are analyzed. In the last part of the thesis, Ak Party’s confrontation with basic problems of country and social events targeting Ak Party are studied. Datas related with Election of Presidency are presented this part.

Key Words: Conservatism, February 28, Erbakan, Ak Party

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1	4
TÜRK SİYASETİNDE MUHAFAZAKÂRLIK YAKLAŞIMI	4
1.1. TÜRK SİYASETİNDE MUHAFAZAKÂRLIK	4
1.2. TÜRKİYE MUHAFAZAKÂRLIĞINDA MİLLİ GÖRÜŞ GELENEĞİ VE TARİHÇESİ ...	6
1.3. TÜRKİYE’NİN SİYASAL HAYATINDA MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ	8
1.3.1. Milli Nizam Partisi.....	11
1.3.2. Milli Selamet Partisi.....	14
1.3.3. Refah Partisi.....	18
BÖLÜM 2	24
28 ŞUBAT SÜRECİNE GİDEN YOL	24
2.1. 28 ŞUBAT ÖNCESİ SİYASİ DURUM VE 1995 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ	29
2.2. REFAH- DOĞRU YOL İKTİDARI	31
2.3. 28 ŞUBAT SÜRECİ	32
2.3.1. 28 Şubat ve Post Modern Darbe.....	36
BÖLÜM 3	42
ADALET VE KALKINMA PARTİSİ KURULUŞ SÜRECİ	42
3.1. REFAH PARTİSİ SONRASI FAZİLET PARTİSİ VE İLK GÖRÜŞ AYRILIKLARI	42
3.2. ADALET VE KALKINMA PARTİSİ.....	44
3.2.1. Kuruluşu ve Kısa Tarihçesi	44
3.2.2. Muhafazakâr Demokrasi Söylemi ve Ak Parti.....	50
3.3. AK PARTİ İKTİDARI.....	54
3.3.1. Dönem (2002-2007)	54
3.3.1.1. <i>Anayasal Düzenlemeler</i>	57

3.3.1.2. <i>Uyum Paketleri</i>	59
3.3.2. Ak Parti İkinci Dönemi (2007-2011)	60
3.3.2.1. <i>Kapatma Davası</i>	62
3.3.2.2. <i>2010 Referandumu</i>	63
BÖLÜM 4	67
AK PARTİ VE YENİ DÖNEM SİYASETİ	67
4.1. AK PARTİ VE VESAYET REJİMİ	67
4.1.1. Ak Parti Ve Vesayet Rejiminin Tasfiyesi	68
4.1.1.1. <i>Çetelerle mücadele; Ergenekon</i>	71
4.1.1.2. <i>Balyoz ve İnternet Andıcı</i>	73
4.2. AK PARTİ VE ALEVİ AÇILIMI.....	75
4.3. AK PARTİ VE KÜRT AÇILIMI.....	76
4.4. AK PARTİ VE GEZİ PARKI EYLEMLERİ	78
4.4.1. Gezi Parkı Eylemleri Başlangıç Süreci	79
4.4.2. Gezi Eylemcilerinin Profili	81
4.4.2.1 <i>Eylemcilerin Sosyo-Ekonomik Profilleri</i>	81
4.5. AK PARTİ VE YENİ DÖNEM SİYASETİ	84
4.5.1. Ak Parti ve Gülen Cemaati İlişkileri	84
4.5.2. Ak Parti ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi	85
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	92
ÖZGEÇMİŞ	96

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AP	Adalet Partisi
DP	Demokrat Parti
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	Milli Nizam Partisi
MSP	Milli Selamet Partisi
RP	Refah Partisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

Muhafazakârlık bir fikir ve ideoloji olarak değişime duyulan tepkiyi ifade eder. Muhafazakârlık, insanın akıl, bilgi ve birikim bakımından sınırlılığına inanan, bir toplumun tarihsel olarak sahip olduğu aile, gelenek ve din gibi değerleri temel alan, radikal değişimleri ifade eden sağ ve sol siyasi projeleri reddederek ılımlı değişimi savunan bir siyasi ideolojidir (Özipek, 2007: 14).

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte özellikle “toplum hayatını” düzenleyen birçok alanda yapılan köklü değişikler ile birlikte toplumun önemli bir kesimi bu yeni düzene alışmakta zorlanmıştır. Özellikle din alanında yapılan köklü değişiklikler toplumda ciddi infialler oluşturmuştur. Lakin tek parti iktidarında ve özellikle Mustafa Kemal’in önderliğindeki bu reform hareketlerine karşın etkin bir muhalefet söz konusu olmamıştır. Tek Parti İktidarının ikinci döneminde ise ekonomik şartların kötüye gitmesi ile birlikte artan iktidar baskısıyla toplumsal muhalefet artmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan Demokrat Parti 1950 yılında yapılan seçimle birlikte büyük bir çoğunlukla iktidara gelmiştir. Demokrat Parti iktidarını destekleyen geniş halk kitleleri arasında önemli bir kesimi de muhafazakâr kesim oluşturmaktadır. 1960 Askeri müdahalesinden sonra bu kesimin kendi siyasi örgütlenmesini kurma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu zamana kadar geçen süreçte, kendi yaşam alanlarının gittikçe sınırlandığına inanan bu kesim 1960’lı yılların sonuna doğru Necmettin Erbakan önderliğinde siyasete etkin katılım sağlamayı amaçlamıştır.

Bu çalışmada, esas olarak “28 Şubat süreci” ile birlikte Muhafazakâr kesimin içinde yaşanan ve nihayetinde bu kesimden önemli bir grubun ayrılması ile sonuçlanan “dönüşüm” incelenmiştir. Bu dönüşümle birlikte hâlihazırda ülkeyi yöneten AK

Parti'nin oluşum süreci irdelenmiştir. Ak Parti'nin iktidara gelmesinden günümüze kadar geçen zaman zarfında ülkedeki kronikleşen sorunlara karşı geliştirdiği politikalarda çalışmada yer almıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde; Necmettin Erbakan ve arkadaşlarının Milli Görüş Şemsiyesi altında Türk Siyasi hayatına sundukları “Adil Düzen” söylemi ve bunun uzantısı olan siyasi partiler (Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi) ele alınmıştır. Bu söylem etrafında Şekillenen ve darbelerle sekteye uğrayan bu akımın profili resmedilmiştir. Bu hareketin siyasi arenada yer alması ile Cumhuriyet'in başından beri yönetici elitlerin tekileştirdiği toplumun bu kesiminin ülke yönetimindeki iddiası ortaya konmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde esas olarak “28 Şubat süreci” çerçevesinde Refah Partisi ele alınmıştır. Seçimlerden sonra birinci parti olarak ankaya Köşkü tarafından iktidarı kurması için verilen görevden itibaren, iktidar süreci ve bu süreç zarfında medya ve toplum elitleri ile olan atışması ifade edilmiştir. 28 Şubat'a kadar gelinen iktidar sürecinde yaşanan toplumsal gerilimler, askerlerle olan iktidar savaşları ve olayın medya boyutu da ele alınmıştır. 28 Şubat ile birlikte merkezde yer alan askeri-sivil bürokrasi ile olan çatışmaları ve nihayetinde Erbakan hükümetinin istifası ile sonuçlanan süreç ifade edilmeye çalışılmıştır. Bu dönem boyunca ülkede yer alan toplumsal kurumların, STK'ların, niversite aydınlarının olaya bakışı irdelenmiştir. Refah Partisi'nin kapatılması ile birlikte kurulan Fazilet Partisi'nin de kapatılmasına değinilerek, bu kesimin yol ayrımından bahsedilmiştir.

Çalışmanın nc bölümünde 28 Şubat sonrası dönem de Ak Parti'nin oluşum süreci ele alınmıştır. Bu yeni oluşumun hangi iddialarla geldiği ve hangi vaatlerle toplumda karşılık bulduğu çalışmanın bu son bölümünde yer almıştır. Avrupa Birliği

dâhil diğer temel konularda Milli Görüş zihniyetinden ne denli uzaklaştığı ve toplumun daha liberal politikalarla yönetilmesi gerektiğini savunan bu oluşumun 16 yıllık iktidarı süresindeki merkezi bürokrasiyle olan mücadelesine de değinilmiştir. Esasen muhafazakâr bir parti iddiası ile ortaya çıkan bu oluşumun ülkedeki değişimin lokomotif olması ve bugüne kadar hep sümen altı edilen ülkenin kronik sorunlarına olan yaklaşımları sunulmuştur.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise hükümet olmakla muktedir olma ikileminde kendisinden önce göreve gelen iktidarların aksine ülkeyi yöneten bütün kurumlara egemen olarak merkezi bürokrasiye hükmetmesinden bahsedilmiştir. Bu süreçte bütün ülkenin ve hatta dünyanın yakından takip ettiği ve bugüne kadar ülkenin görmeye alışık olmadığı düzeyde “Ergenekon ve Balyoz” gibi davaların yürütülmesini sağlayarak devletin şeffaflaşma sürecine de değinilmiştir.

Sonuç bölümünde ise Ak Parti’nin toplumda var olan ve son yıllarda yüksek sesle ifade edilen “değişimin” temel unsuru olduğunu ve bu değişime öncelikli olarak kendilerinden başlamalarının toplumun çoğunluğunda olumlu karşılık bulması gerçeğini ortaya çıkarmıştır. 16 yıllık iktidarı boyunca girdiği bütün seçimleri açık ara kazanan bu oluşum koalisyon iktidarlarından yorgun düşmüş toplum için adeta kurtarıcı olarak görülmüştür. Türk siyasi hayatında iktidar olan ama muktedir olamayan diğer parti ve siyasi oluşumların aksine inandığı değerlerden taviz vermeden politikalarını uygulayan bu hareket, muhafazakârlık kavramını da kendi içinde dönüştürmüştür. Var olanı korumak ve muhafaza etmekten ziyade, ülkeyi bütün vesayetlerden kurtarmak için yola çıkan bu oluşumun bu süreçte yapmak istedikleri ve karşılaştıkları sorunlara yer verilmiştir.

BÖLÜM 1

TÜRK SİYASETİNDE MUHAFAZAKÂRLIK YAKLAŞIMI

1.1. TÜRK SİYASETİNDE MUHAFAZAKÂRLIK

Türkiye tarihinde cumhuriyet sonrası dönem özellikle de 1930'lu yıllar birçok farklı kültürü barındırması münasebeti ile incelenmeye değerdir. Bir devletin veya ulusun kendisini farklı bir düzende yeniden var etmeye yoğunlaştığı yıllar olmuştur. Ekonomik anlamda düzenli ve belirli bir forma sahip politikalarıyla ve kültürel alandaki tek sesli görünmeye çalışan söylem ve ifadeleriyle, uzun süren savaşlar ve değişim ve dönüşümler yaşamış bir toplumun artık yolunu belirlemeye çalıştığını ortaya koyar. Fakat bu teksesliliğin analizini yaptıkça, bu uzlaşmadaki var olan seslerin birbiri ile tamamen “çatışabilir” unsurlar içerdiğini fark edebiliriz.

Avrupa kendi içinde modernleşme sürecini yasarken, dünyadaki diğer ülkelerde de toplumsal ve siyasi değişimler yaşamıştır. Türk Muhafazakârlığının geleneği ve özü yaşatma tavrı, modernist ve değişimci programlarla iç içe gelişmiştir.

Cumhuriyetle birlikte “muhafaza edilecek” değerlerin değişimi, Türkiye’de refah devleti, Fransız Devrimi ve aydınlanma döneminin Batı’daki gibi yaşanmayışı, Türk Muhafazakârlığının da Batı’daki anlamından farklı gelişmesine neden olarak gösterilmektedir. Ayrıca, imparatorluk dönemi ve Cumhuriyet süresince kaydedilen köklü değişimler de siyasi kimliklerin belirlenmesi üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Türkiye’de gelişen siyasi “muhafazakâr” kimliğini incelemeyen önce, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde başlamış olan modernleşme hareketlerinin ve paralel çizgide gelişen muhafazakârlık akımlarının günümüze kadar gelişimini özetlemek gereklidir. Muhafazakârlık konusunda Türkiye’deki siyasi yapılanma incelendiğinde; TBMM verilerinde Türkiye Cumhuriyeti’nde muhafazakâr kimliğini

parti adında ilk kullananın, 1947 tarihinde İstanbul’da Cevat Rifat Atilhan, Zekai Dik, Yekta Güreli’nin kurucuları olarak ifade edildiği Türk Muhafazakâr Partisi olduğu öğrenilmektedir. Ancak Türkiye’de, parti adında olmasa bile parti kimliğinin de muhafazakârlığın belirginleştiği birçok partinin varlığında da söz edilmektedir.

Türkiye’de muhafazakârlığa yön veren iki kavram bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Cumhuriyetçilerin yeni kurulan rejime tehdit olarak gördükleri İslamcılık ve Osmanlılık kavramlarıdır. Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki muhafazakârlar kendilerine muhafazakâr ismini vermekten geri durmuşlardır. Daha çok “ananeci” söylemi tercih edilmiştir. C. Nazım İrem’in de tanımladığı gibi, “bu çekingenliğe yol açan nedenlerin başında, Kemalist yönetici seçkinlerin her türlü muhafaza talebini, geleneksel Osmanlı sisteminin siyasal ve sosyal kurumlarını koruma ve canlandırmaya yönelik irticai talepler olarak görme eğilimleri gelmektedir” (İrem, 1997: 63).

Türk muhafazakârlığında yer alan Osmanlı ve İslami özellikler temelde iktidarlarla bir çatışma ortamı oluşturmak için kurgulanmamıştır.

Temel şekillendirici olarak öne sürülebilecek ikinci kavram “Kemalizm”dir. Türk muhafazakârlığı ve onun içinde bulunduğu kesimler Kemalizm ile çatışma sarmalına girmekten hep uzak durmuştur, aksine bu düşünce içinde yer almayı tercih etmiştir. Bunun asıl nedeni ise, muhafazakârlığın temel özellikleri arasında yer alan, var olan siyasal sistemle bütünleşerek, onunla bir müşterek yol oluşturma çabasından kaynaklanmaktadır. Dönemin genel düşünsel yapısının hangi çerçevede şekillendiğini “Herkes Kemalist’tir; herkesin taraf olduğu Kemalizm de devletin, ulusun ve şahsiyetin yeniden kurulmasını hedeflemektedir. Temel sorun ise Kemalizm’in ne olduğu sorusu etrafında çetrefilleşmektedir (İrem, 1997: 21). Kemalizm’in içeriğini belirlerken ortaya çıkan durum bizim “Cumhuriyet dönemine damgasını vuran tek ve kapsayıcı bir

Kemalist projeden ziyade, birbirleri ile çatışan ve yarışan Kemalizmlerin” varlığından bahsetmemizi gerektirecektir (İrem, 1997: 93).

1.2.TÜRKİYE MUHAFAZAKÂRLIĞINDA MİLLİ GÖRÜŞ GELENEĞİ VE TARİHÇESİ

Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılması, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yılları ve çok partili döneme geçiş, Batılılaşma akımlarının yaygınlaşması, “muhafazakâr” kimliğin de eşzamanlı gelişim ve değişim sürecine işaret etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda; ordu, iş çevreleri, devleti temsil eden elitler ve iktidar seçkinleri cephesinde her alanda Batılılaşma düşüncesi hâkim olmuştur. Bu nedenle Batılılaşma yolundaki devrimleri gerçekleştirmek için toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamın her düzeyinde kararlar alınmıştır. Bu süreçte gelişen muhafazakârlığın merkezdeki elitlere karşı bir hareket olduğu düşünülmektedir. 1920’lerin başında çağdaş Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk ve yakın arkadaşları; İslam’ın Türk toplumunun önemli bir parçası olduğu, dini inancın milli birlik ve seferberlik için önemli olduğu, dinin toplumsal ve manevi huzura katkıda bulunabileceği, İslamiyet’in birleştirici bir güç olduğu yaklaşımıyla hareket etmişlerdir. Bu yaklaşıma göre din, toplumsal hayatta kalmalı siyasete bulaşmamalıdır. Dinin, bireysel alanla sınırlanması, tek partili dönemde disiplinler bir sistemle uygulanmıştır (Tekin, 2004: 21).

Türkiye’de muhafazakârlık dünyadaki muhafazakârlıktan farklı özellikler taşımaktadır. Dünya genelinde muhafazakârlık siyasi ve toplumsal uygulamalarının yaşandığı ülkenin manevi dinamiklerini oluşturan geleneklere sahip çıkılması, yaşatılması ve o geleneklerin günün faydası için kullanılmasının yanı sıra politik anlamda radikal modernleşme eleştirisi üzerinde gelişen bir siyasal ideoloji olarak yorumlanırken, Türkiye’de başka kavram ve görüşlerle karışmış bir kimlik olarak

görülmüştür. Bu görüşün yanı sıra muhafazakârlık bir yaşam biçiminin adı olarak da algılanmaktadır. Çoğu zaman muhafazakârlık bir kimlik, siyasi olmayan bir duruş olarak da tanımlanmıştır. Türkiye’de 1940’ların ortalarından itibaren çeşitli nedenlerden ötürü devlette milli bir din politikasının kurumlaşmaya başladığı düşünülmektedir. “Demokrat Parti iktidarının, ‘millele mal olan devrimler ve olmayan devrimler’ ayrımı, politik ve toplumsal bakımdan tipik bir muhafazakâr duruştur (Yanardağ, 2004: 21).

Tek partili dönemde siyasi hayattan ayrı tutulan “din” konusu DP ile siyasi gündemde yeniden yerini almıştır. Siyasi yaklaşım olarak değerlendirildiğinde bu bakış açısı, tipik bir muhafazakâr yaklaşım olarak dikkat çekmektedir. “DP’nin dine yaklaşımı, İslam’ın yaşayan kültürel bir gelenek olarak Türkiye’deki anayasal sürece dâhil edilmesini içeriyordu. Bu bakış açısına göre din, toplumun bütünselliği için gerekli bir toplumsal yapıstırıcıydı (Ayata, 1998: 244).

Tipik bir muhafazakâr görüş olarak kabul edebilen “dinin toplumsal yapıstırıcılığının” siyasi hayattaki çerçevesinin nerede çizilmesi gerektiği de ayrı bir tartışma konusudur.

1960 yılındaki askeri darbe ile Türkiye’de Demokrat Parti iktidarına son verilmiştir. Askeri darbe ile yeni bir anayasa oluşturulmuştur. Bu anayasa ile birlikte, İslamcılığın kültürel ve siyasal alanını tekrardan, ancak farklı bir söylem oluşturmasında önemli rol oynamıştır. Daha önce de belirtildiği üzere Türkiye’deki İslamcılık ile dünyada yükselişte olan İslamcılık akımının bazı yönleri ile benzemekte ve bazı yönleri ile de farklılık göstermektedir. İslamcı akımların Türkiye’de ve Ortadoğu’da tekrardan yükselişi, siyasal dinamikler özelinde farklılıklar göstermektedir.

Türkiye’deki ilk İslami referanslı söylem Cumhuriyet’in bizatihi kendisine karşı olmaktan ziyade, sistemin fikrine ve ideolojisine karşı muhalif tutum sergiledi ve

sonraki nesile bu söylem içinde aktarıldı. Sistemin işleyişine yönelik radikalizmi ve laiklik karşıtlığını devam ettirmekle beraber zaman içerisinde kültürel perspektifte nostaljik sembollere yönelerek muhafazakarlaşma, nesiller arası aktarımda en önemli benzerlik olageldi. İslam'ın bağımsız bir söylem olarak siyasallaşmasından önce bu yayınlar, Milli Görüş'ün söylemsel altyapısını hazırlamışlardır (Yavuz, 2005:594).

1.3. TÜRKİYE'NİN SİYASAL HAYATINDA MİLLİ GÖRÜŞ HAREKETİ

Toplum ve politika ilişkisi irdelendiğinde, 7. Yüzyılın başlarından yaşadığımız ana kadar devlet ideolojisinde ve Müslümanların siyasal yaşamların düzenlenmesinde İslam inancının İslam inancının önemli bir yer işgal etmiş olduğu açıkça görünmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de 1945'te yeniden çok partili sisteme geçildiğinde, açık bir İslami kimliğe sahip olmasalar bile İslami öğelere yaslanan bazı siyasal partilerin kuruluşu sürpriz bir gelişme olarak kabul edilmemelidir. Siyasal bir ideoloji olarak 19. Yüzyılın sonlarından itibaren etkinlik göstermeye başlayan İslamcılık politik amacına ulaşabilmek için daha ilk günlerinden başlayarak savaşım içinde olmuştur. Osmanlı toplumunda ortaya çıktığı iddia edilen siyasi İslamcılık, Cumhuriyetin kurulmasından sonra da varlığını hep sürdürmüştür. 1945'lere kadar sessizliğini koruyan ve esas olarak yer altında kalmış gibi görünen bu düşünce, çok partili yaşama geçişle birlikte yeniden hareketlenmeye başlamıştır. Fakat 1945'ten sonra kurulan partilerin İslami kimliğe sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Zaten o dönemki yasal düzenlemeler buna imkân tanımamaktadır (Türküne, 1991: 32).

Var olan İslami akım ve eğilimlere karşın, Türkiye'de siyasal İslam adına faaliyette bulunan ikinci nesil İslami hareketler, var olan rejimde değişik planlamamaktadır. Bu farklılığın nedeni olarak da, Osmanlı dönemi İslamcılığının anti-

emperyalizmden ve Meşrutiyetten, Ortadoğu'da yer alan benzerleri kadar beslenmeyen bu düşüncenin bir sonraki nesillerine bıraktığı miras kalıntıları olarak düşünülebilir.

Milli Görüş Hareketi'nin, Ortadoğu kökenli diğer İslami hareketlerle söylemsel boyutta ayrıldığı temel nokta, modernleşmenin teknik boyutunun, daha önceden içselleştirmiş olmasıdır. Bu aynı zamanda İmparatorluk İslamcılığından gelen tartışmanın da, Ziya Gökalp'ın 'muasırlaşmak' kavramı içerisinde tanımladığı teknik modernleşmenin lehine sonlandığı anlamına gelmektedir (İnceoğlu, 2009: 64).

Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki batıcı yaklaşım modernleşme ve endüstrileşme dönemini özel bir Avrupa'ya dair özel bir zihniyet çerçevesinde inşa etmesi, Osmanlı ulemasının hâlihazırdaki yaklaşımını garpçılığın karşısında tutarak modernleşme karşısında yer almasına neden olmuştur. Bu yüzden Osmanlı dönemindeki İslami akımı temsil eden ilk nesil, nostaljik temaları içeren muhafazakarlığını, sadece sosyal ve kültürel alanda değil ekonomi boyutunda da savunmaktaydı.

Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İslam düşüncesinin ikinci neslinin önderlerinin profilleri birbirlerine benzerlik göstermektedir. İslamcı düşünceye sahip olan elitist zümrenin kültürel kökleri bakımından Türkiye'deki İslamcı hareket olan Milli Görüş'ün kurucusu ve lideri olan Necmettin Erbakan'ın siyasi kimliği, ilk nesilden bu tarafa var olan Siyasal İslamcılar ile ilgili bizlere veri sunmaktadır.

Necmettin Erbakan, Cumhuriyet'in kuruluşu ile beraber din kavramının devletin, eğitimin de içinde olduğu neredeyse bütün kurumlarından uzak tutulduğu bir dönemde eğitim almıştır. Üniversite hayatını İstanbul Teknik Üniversitesi'nde mühendislik bölümünde tamamlamış ve derece ile bitirmiştir. Sonrasında Almanya'ya doktora eğitimi için gitmiştir. Tepeden tırnağa 'laik' görünen eğitim dünyası içinden, Siyasal İslam düşüncesinin Türkiye'deki yükselişine liderlik eden kişi olması, siyasal İslamcı

elitist çerçevenin düşünce yapısına eşdeğer olduğu söylenebilir. Fakat bu bahsi geçen değişim, laik eğitim sistemi içinde yetişen İslamcı grubun bir sonraki neslin siyasal eğilimleri noktasında var olmuştur. Bu noktada ifade etmek gerekir ki, Ortadoğu da yer alan İslamcılarının dini normlardan ziyade laik eğitim yapısındaki kurumlardan yetişmesi, Türkiye'deki örneklerinden yaklaşık elli yıl sonra ancak gerçekleşebilmiştir. Örneğin Mısır'daki güçlü İslamcı örgütlerin en bilineni olan Müslüman Kardeşler laik eğitim kurumlarından yetişmiş siyasal İslamcı elitistlerin ilk örnekleri arasında yer almaktadır.

Değişen İslamcı elitist profili, birinci nesil siyasal İslamcılarının eğitim geçmişi ile benzerlik göstermektedir. Namık Kemal, Mehmet Akif, Said Halim Paşa ve Necip Fazıl gibi İslamcı fikir önderleri ile Necmettin Erbakan'ın eğitim geçmişi 'seküler' olması çerçevesinde benzetilmektedir (İnceoğlu, 2009: 56).

Fakat ikinci kuşakta yer alan Erbakan örneği, İslami tarikat düzenini, siyaset dünyasında parti düzenine eklemlenmiş haliyle görünmektedir. Bu durumda farklı olan nokta siyasal İslamcılarının eğitim temellerinden ziyade, aynı eğitim altyapısına sahip siyasal İslamcılarının dine ve onun kurumlarına olan bakış açılarından ibarettir.

Siyasal İslamcılığın kuruluşunda bulunan ve temsilcileri arasında sayılabilecek kimselerin bazılarında açıkça gözlenebilen tek eşlilik, İslami düşünceye sahip entelektüellerin özellikleri noktasında topluma fikir verebilir. Özellikle bu düşüncenin kurucu kadrosu sayılabilecek kişiler arasında olan Namık Kemal, Ahmet Hilmi gibilerin tek eşlilik tercihleri ortadadır. Çalışmanın konusu olan Necmettin Erbakan da bu tercih de bulunan siyasal İslamcılardandır.

Siyasal İslamcı kuşaklar arasındaki ayrışmayı ifade etmemiz durumunda, bunlardan ilki modernleşmenin İslamcılarının 'organik aydınları' tarafından içselleştirilmesidir (Yavuz, 2005: 285). Bu durum, öncelikle devletin ve toplumu

oluşturan katmanların kapital düzene eklemlenme sürecinde takındıkları masumane söylem ile toplumsal tabana yayılmış ve kendilerinden önceki İslamcı kuşakların bünyesinden dışladığı ‘mürteci ulema’, sonraki kuşağa eklenerek, Milli Görüş Hareketi’ni oluşturmuşlardır.

İslamcılar, Milli Görüş Hareketi’nin siyasi kadrolarını doldururken toplumsal boyutta Tarikat İslam’ı, demokratik süreçlere katılımı sağlayan etkin güç olmuştur. Milli Görüş’ü orijinal kılan ise, ikinci nesil İslamcı söylemi temsilen muhafazakar paradigmayı ve nostaljik sembolleri, söylemin iktisadi ayağını temellendirecek şekilde güncellemesi olmuştur (Yavuz, 2008: 286). Yani siyasal İslamcı siyasetin kuşaklar arası model aktarımı temelde, siyasete ve ekonomiye yönelik İslami düşüncelerin demokratik temsilinde, herhangi bir düşünceye bağımlı olmayan bir kitle partisince ortaya konulabilir.

1.3.1. Milli Nizam Partisi

1970’li yıllara yaklaşıldığında büyük sanayi ve ticaret burjuvazisi ile küçük burjuvazi arasında çıkar birliğinin olmayacağına anlaşılması, Adalet Partisi çatısı altında daha önce sağlanmış olan uzlaşmanın sona ermesine yol açmıştır. 1960’lı yılların sonlarında kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak Türkiye sanayisinin geldiği nokta çoğunlukla büyük şehirlerde yaşayan sanayici ve işadamlarıyla, çoğunluğu Anadolu’nun küçük kentlerinde ve kasabalarında bulunan küçük ölçekte işadamı ve esnafın çıkarlarını uzlaştırma olanağını ortadan kaldırdı (Alkan, 1984: 97).

Kapitalizm sürecinin hızlandığı ve bunun sonucu olarak sanayici sınıfının gücünün artması ile beraber Anadolu’da bulunan küçük ve orta düzeydeki sermaye grupları çıkarlarının mevcut yapıda Adalet Partisi tarafından gözetilmediğini fark etti. Bu da yeni bir siyasi oluşumun temelini atılmasına neden oldu.

AP'den kopan ve küçük burjuvazinin ekonomik yönelişlerine, eğilimlerine ve özelemlerine cevap vermeye yönelik siyasal örgütlenmenin, gelenekçi-İslamcı, tutucu nitelikte olması ise doğaldır. Çünkü büyük burjuvazinin gelişiminden ekonomik zarar görerek, toplumsal ilişkiler içinde rolünü yitiren kesimlerin temel yönelişleri her zaman doğrulanmamakla beraber- durağan ve tüm toplumsal değerlerin değişmediği bir yapıdır.

Milli Nizam Partisi'nin ortaya çıkışını hazırlayan faktörlerden, kimi İslami cemaatlerin politikayı artık AP içinde değil, bağımsız olarak sürdürme düşüncesidir. Örneğin Nakşibendîlerin lideri olan M. Zahid Kotku, ülkedeki ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunlarla ilgilenmekte ve kendi cemaatini de konunun önemini aktarmaktadır. Politika ile yakından ilgilenen tarikat lideri Kotku, AP'de artık umut görmediği için kendi başına bu işi götürebilecek İslami kodları olan bir siyasi oluşumun zamanının geldiğini düşünmüştür. MNP'nin, bizzat adını da kendi takdim ederek kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Necmettin Erbakan'ı parti başkanı olarak belirleyen kişi de M. Zahid Kotku'ydu. Zaten Erbakan'ın, Odalar Birliği Başkanı seçildikten sonra çok sık kullandığı "Ağır sanayi hamlesi" gibi birçok argümanın patenti de Şeyh M. Zahid Kotku'ya aitti (Yalçın, 1994: 53).

MNP'nin ortaya çıkışını hazırlayan olay ise, büyük ticaret ve sanayi kesiminin temsilcileri ile küçük ve orta ölçekli iş adamlarının Türkiye Odalar Birliği'ndeki çekişmesi ile ilgilidir. 1968'de "Küçük burjuvazi"nin temsilcisi olarak Türkiye Odalar Birliği Başkanlığı'na seçilen Necmettin Erbakan, büyük burjuvazinin etkin olduğu İstanbul ve İzmir Ticaret Odalarının tepkisiyle karşılaşmış, bunun üzerine AP iktidarı tarafından başkan olarak tanınmamış ve bu önemli karar merkezin yönetiminden hemen uzaklaştırılmış, hatta AP'den milletvekilliği aday adaylığı da veto edilmiştir. Veto

edilen Erbakan ise 1969 genel seçimlerinde Konya'dan bağımsız aday olarak seçilmiştir. AP' nin artık kendi sınıfsal çıkarlarını temsil etmediğini gören Anadolu'nun küçük ve orta girişimcisi Erbakan'ın önderliğinde siyasal örgütlenmesini gerçekleştirmiştir.

Bu bağlamda MNP, 26 Ocak 1970'de kurulmuştur. Partinin kuruluşunu zorunlu kılan nesnel koşullar sanayileşen Türk toplumundaki işlevsel bölünmelerin keskinleşmesinin bir sonucu olmasına rağmen; basın ve kamuoyu, yeni parti ve yöneticilerini yasal yollarla Türkiye'de İslamiyet'in destekleyicisi olarak nitelmiştir (Sarıbay, 1985: 74). MNP'nin bu şekilde nitelendirilmesinin en büyük nedeni parti kurucularının siyasal görüş ve tutumlarıdır. Örneğin MNP'nin kurucular toplantısında Genel Başkan Necmettin Erbakan yaptığı konuşmada, “sizden neden saklayayım diyerek asıl kurucularını şöyle açıklamıştır: Sultan Fatih Hazretleri, Sultan Yıldırım Hazretleri, Ulubatlı Hasan, Sultan Yavuz ve Sultan Hamid”. Yine Parti kurucularından Hasan Aksay da aynı toplantıda yaptığı konuşmada şunları belirtmiştir: “Türk kadını soyunup sokaklara çıktığından beri bu şehit kanıyla sulanmış topraklar utançlarından çatlamaktadır. Biz de putları kırıyoruz ve yeni bir put dikmiyoruz”. Parti başkanının ve kurucu üyelerinin bu doğrultuda yaptığı açıklamalar o dönemde kamuoyunda MNP' nin İslamcı parti olarak algılanmasına neden olmuştur.

Küçük ölçekte esnafın çıkarını temsil eden MNP, siyasal İslamcı bir parti olarak adlandırılrsa da, kuruluş aşamasından kapatıldığı döneme kadar görece çekingen bir İslami söylem içinde olmuş, laikliği açıktan hedef almaktan kaçınmıştır. “Cumhuriyetin laik eğitim kurumlarından yetişmiş taşra kökenli dindar girişimcilerin ortak hareketi” olarak Ruşen Çakır tarafından tanımlanan MNP, Kuruluş Beyannamesi'nde amacını şu şekilde belirtmişti.

“Milli Nizam Partisi, Milletimizin fitratında mevcut ahlak ve fazileti kuvveden fiile çıkarmak ve bu sayede cemiyetimize nizam, huzur, içtimai adalet ve vatandaşlarımıza da saadet ve selamet getirmek gayesiyle kurulduğunu belirtir; bugün içinde bulunduğu durum ne olursa olsun, Hak'ın yardımıyla çok yakın bir gelecekte, milletimizin yeniden bütün bir dünyaya örnek bir medeniyet kuracağını müjdelir; bütün vatandaşlarımızı bu ulvi gayenin tahakkuku için el birliği ile çalışmaya çağırır” (Milli Nizam Partisi Kuruluş Beyannamesi 1970).

1.3.2.Milli Selamet Partisi

12 Mart 1971 askeri muhtıranın hemen arkasından Anayasa Mahkemesi'nin MNP'yi 14 Ocak 1972 tarihinde kapatmasına müteakiben Erbakan, 'kalp rahatsızlığının tedavisi' nedeniyle İsviçre'ye gitmiştir. Erbakan'ın İsviçre'ye politik nedenlerden dolayı ceza almamak için gidişi, hareket destekçileri tarafından yeni bir hazırlık aşaması olarak da algılanmıştır. Lakin 12 Mart müdahalesinin yarattığı siyasi koşulların yumuşaması ile Milli Görüş'ün kurucuları ve AP'nin zayıflamasını isteyen ordu kurmayları Erbakan'ı, İsviçre'den Türkiye'ye dönmesi konusunda ikna ettiler (Çakır, 2005: 544). Bu iddialar gerçek dışı olarak değerlendirilse de, siyasi oluşumların tekrardan örgütlenme sürecinde o dönem de birçok siyasi yasağın MNP'nin yerine kurulması planlanan MSP' de uygulanabileceği düşüncesini doğrulayabilir.

MNP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından verilen bir kararla kapatılmıştır. Bu kapatma kararı ile Siyasal İslamcı çevrelerden ve tabandan yenir bir parti kurulması noktasında ciddi baskılar gelmiştir. Bu taleplerin ve beklentilerin arkasından kurulan MSP'nin, ilk genel başkanlığını da yapan Süleyman Arif Emre, yeni bir parti kurulması yönündeki istemleri ve görüşleri şu şekilde belirtmektedir.

“Milli Nizam kapatıldıktan sonra, yeni bir parti kurulması için tabandan çok kuvvetli baskılar gelmeye başladı. Arkadaşlarımızdan bazıları da bu fikirde idi. Ben bu fikre karşı çıkmıştım. Çünkü daha buhran geçmemişti... Nihayet Anayasa değişiklikleri sona erdi. Fırtına dinmeye başladı. Durumu istişare etmek için ehil kişileri toplayarak meseleyi müzakere ettik. İstişare heyeti tabandan gelen isteklerin daha fazla askıya

alınmasını uygun bulmadılar. Onları temsil edecek bir kurucu heyetle yeni bir parti kurulmasına karar verdiler” (Emre, 1991: 12-13).

Necmettin Erbakan’ın yurda dönüşünden hemen sonra, 11 Ekim 1972 tarihinde, MSP Süleyman Arif Emre başkanlığında kuruldu. Kuruluşun hemen akabinde Erbakan Milli Görüş Hareketi’nin liderliğine tekrardan geçmiştir. MSP sermaye birikimini coğrafi olarak yayacak ve iktisadi yoğunlaşma eğilimini geri çevirecek tedbirleri öneriyor, büyük sanayi sermayesini “batı-Yahudi-mason” ittifakıyla özdeşleştirerek kasabalardaki küçük iş adamlarının yararına devlet güdümünde bir sanayileşmeyi savunuyordu (Keyder, 2008: 287-288).

Milli Görüş hareketinin kurucusu olan Milli Nizam Partisi ile aynı çizgide olduklarını ifade etse de MSP, yurt genelinde teşkilatlanarak savundukları söylemi temsil ettikleri kitlelere ulaştırmayı amaçlayan bir parti iddiasında olmuşlardır. MSP’nin bu noktada selefi MNP’den ayrıştığından ziyade, aynı söylemde kalarak, ekonomi ve sosyal alanda Anadolu’daki tüccar sınıfını, kültürel değerler noktasında da, İslam’ın toplum hayatındaki varlığını ve etki alanını arttırmak isteyen zümrelere yaklaştığı ve bununla beraber bir öz taban oluşturma çabası içinde bulunduğunu ifade edebiliriz.

Milli Nizam ve Milli Selamet partileri arasında farklı hiçbir yanın olmamasına karşın o dönemki koşullarda başta Erbakan’ın ve partinin bazı isimlerinin partinin dışında bırakılması, parti yöneticilerinin daha temkinli olduğunun bir göstergesi olarak da anlaşılır. Parti yöneticileri yaptıkları çeşitli toplantılarda MNP’nin devamı olduklarını vurgulamaktan da çekinmişlerdir. Buna karşın MNP’yi kuran kadroların MSP’nin kuruluşunda da rol almaları MSP’nin MNP’nin devamı olduğunu açıklıkla göstermektedir (Sarıbay, 1985: 27).

1973 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde MSP toplam da 1.265.726 oy olarak TBMM’de 48 milletvekili ile temsil edilme şansını yakalamıştır. MSP’nin aldığı oyun karşılığı ise % 11,8’e denk gelmektedir. O zamanki TBMM’de Cumhuriyet Halk Partisi ve AP’den sonraki en büyük üçüncü grubun sahibi olması dolayısıyla, seçimden zaferle çıkan birinci parti konumundaki CHP’nin koalisyon ortağı olmuştur. Bu koalisyon döneminde yer alan önemli gelişmelerden birisi ya da en önemlisi olan Kıbrıs Barış Harekâtı, siyasal İslamcılara göre, Erbakan Hocanın zaferi olarak algılanmıştır.

1977 yılında yapılan erken seçimlerde MSP oy kaybına uğramıştır. Aldığı % 8,6 oyun karşılığında TBMM’de 24 sandalye ile temsil edilmiştir. Milletvekili sayısındaki bu kayıp seçim başarısızlığını partideki önemli isimlerden Korkut Özal’ın Erbakan’a mal etme girişimi başarıya ulaşmamıştır. MSP İkinci Milli Cephe hükümetinin koalisyon ortağı olmuştur. Beş ay ömrü olan bu hükümet 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile son bulmuş ve MSP’ de diğer siyasi partiler gibi kapatılmıştır.

MSP’ ye göre “Türk siyasal yaşamında üç temel görüş vardır. CHP “*sol görüşü*”, AP “*liberal görüşü*”, MSP ise “*Milli Görüşü*” temsil etmektedir. Buna göre, milli görüş dışındaki partiler maddecidirler. CHP de her işin başı maddedir, AP de ise her işin başı paradır, MSP her işin başı ahlaktır ilkesini benimsemiştir” (MSP 1973 Seçim Beyannamesi, 15-16, 1973). Bu yüzden AP ve CHP iki ayrı “*batılı*” simgelemektedir. Bu iki “*batılı*” bir gün mutlaka çökecek ve MSP’nin İslamcı ‘*milli görüşü*’ egemen olacaktır. Bunun korkusuyla, AP ve CHP çelişik siyasal tutumlar içinde bocalarken, MSP, doğru yolda düz bir çizgi çizmektedir; MSP’ye karşı yapılan tertipler, özellikle AP’nin gerçeklerin ortaya çıkması korkusunun bir ürünüdür (Özek, 1964: 475).

1972 yılında Türk siyasi hayatına giren MSP, Cumhuriyet öncesi (Meşrutiyet) dönemin İslamcı hareketinin ortaya koyduğu iddiaları tekrarlıyordu. Partinin programında yer alan ve “*milli görüş*” ismi ile ifade edilen bu ideoloji, kısa süre içinde sanayileşme ve İslam ülkelerinin arasındaki çok sıkı işbirliğini savunuyordu. MSP, Türkiye Cumhuriyeti’nin o zaman Ortak Pazar olarak ifade edilen birliğe katılmasına karşıydı. Faizi “*haram*” olarak değerlendiriyordu. Bu parti, devletin kalkınmasının ve daha güçlü olmasının yolunu tekrardan İslami normlara ve uygulamalara dönüştürmekteydi. Bu dönüşümün gerçekleşmesiyle sanayileşmenin ve kalkınmanın çok daha hızlı sağlanacağı güçlü bir şekilde ifade edilmekteydi.

MSP’nin ortaya çıkması sürecindeki ifadeler ve söylemler göz önünde bulundurulduğunda, MSP hareketinin bir tepki ve protesto hareketi olduğu söylenebilir. Sağlam ve kökleri ciddi bir siyasi programa dayanmaktan ziyade, içinde heyecan unsurları barındıran siyasal bir tepkiciliğe dayandığı da ifade edilebilir.

MSP’nin ana karakteristiği, onun melez popülizmi ve devlet işlerinde söz haklarının artmasını isteyen taşra güçlerini temsil etmesiydi. Popülizmi ekonomik milliyetçilik, kültürel ve dinsel hareketliliğe dayanmaktadır. Bu program, devlet öncülüğündeki sanayileşme ve ekonomik faaliyetlerin şirketleşmesinin neden olduğu göçlerin ıstırabını yaşayan topluma, bir ahlaki istikrar ve çerçeve sağlamak için Osmanlı-Müslüman değerler sistemi ile başarılabilecekti. MSP, hegemonyacı güçlerle ve Türk toplumundaki seküler söyleme meydan okumak için İslama dayalı yeni bir muhafazakâr ideoloji geliştirmeye çalıştı. Bu kampanya, toplumdan gittikçe koptuğu ileri sürülen seküler devlete karşı açıkça dile getirildi. Ancak MSP hiçbir zaman etkin patron-müşteri ağı geliştirmeyi beceremedi. Çünkü hükümette bulunmanın nimetlerinden pek yararlanmadı. MSP’nin üç farklı koalisyon hükümeti döneminde,

koalisyon ortağı olarak kaldığı toplam süre yalnızca iki yıl olmuştur (Yavuz, 2005: 285).

1.3.3. Refah Partisi

12 Eylül 1980 tarihindeki askeri darbe ile Türkiye siyaset sahnesinde faaliyet gösteren partilerin hepsi kapatılmıştır. Anayasa ve bütün parlamenter faaliyetler askıya alınmıştır. Bütün siyasi parti liderleri ve partilerde önemli görevlerde yer alan çoğu kişiler siyasal hayattan yasaklanmış ve yargılanmışlardır. Bu durum 1990'lı yıllara kadar Türk Siyasal hayatında Turgut Özal'ın önderliğindeki Anavatan Partisi'nin etkin olmasına neden olmuştur.

1980 askeri darbesi diğer partilerle birlikte MSP'yi de kapatmıştı. Fakat 12 Eylül yönetimi siyasi parti çalışmalarına yeniden izin verince, Ali Türkmen'in başkanlığında 33 kişilik bir grup eski MSP'li 1983 Temmuz'unda Refah Partisi'nin kurulmasını sağlamıştır. Kurulan bu yeni partinin MSP'nin devamı olarak algılanması sebebiyle 12 Eylül cunta yönetimi, RP'nin Kasım, 1983'te yapılması planlanan seçimlere girmesine izin verilmesi pek mümkün görünmemekteydi. Milli Güvenlik Konseyi, RP'nin seçimlere girmesine engel olmak istemekteydi. Öncelikle bunun için partinin kurucular listesinde yer alan bazı isimleri veto etti. RP'nin veto edilenlerin yerine sunduğu isimlerde veto edilince RP bu seçimlere girememiştir.

1983 milletvekili genel seçimlerine katılmayan RP, darbenin etkisinin muhafaza edildiği dönemde, MNP ve MSP'nin söylemleri olan manevi kalkınma ve ağır sanayi sloganlarını ifade ederek bu partilerle arasındaki bağı ısrarla göstermeye çalışmıştır. Ancak MSP'nin kadroları yeni partinin kapatılmasına engel olmak için aktif politikaya çekilmedi. Parti bir süre tanınmayan kadrolarla yönetilmeyi tercih etti. RP'yi kuran geleneğin disiplini vurgulayan '*nizam*' isminden, manevi unsuru yüksek

“*selamete*” geçmesi, sonunda vurguyu ekonomiye yapıp “refah” adını seçmesi anlamlıdır (Çakır, 2005: 25).

1983 seçimlerinden sonra, siyasal seçkinler, ekonomik kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek ve solun oluşturduğu tehdidi ortadan kaldırmak için, İslamcıların sisteme entegre edilmesi gerektiğine karar verdi. Bu entegrasyonun, ancak “yumuşak bir İslam” ı, yani devlet tarafından titizlikle evcilleştirilen ve izlenen bir İslam’ı kabul etmekle gerçekleştirilebileceğine karar verildi. Bunun sonucu olarak, İslamcı gruplar eğitim fırsatlarının geliştirilmesi, ekonomik faaliyetler ve parti politikaları yoluyla sisteme girdi. “Evcilleştirilmiş” İslam’ın, ulusal birliği güçlendirmeye yardım ettiği eğitim araçları arasında daha fazla imam-hatip okulu açılması ve kuran kurslarının uygulamaya konulması yer alıyordu. Hükümet, ayrıca İslami grupların özel kolejler ve liseler inşa etmesine, sosyal faaliyetlerini yürütmek için yeni vakıflar ve dernekler kurmasına izin verdi (Yavuz, 2005: 287).

1983 milletvekili seçimlerine katılmayan RP, örgütlenmesini tamamlamış, 25 Mart 1984’te yapılan yerel seçimlere katılma şansına sahip olmuştur. Yüzde 4,4’lük oy oranı ile 778.622 seçmenin desteğini alarak Şanlıurfa ve Van belediye başkanlıklarını kazandı. Sonuç RP için başarılı bir sonuç sayılmazdı, çünkü geleneksel oy tabanının ancak yarısına ulaşabilmişlerdi. Kuşkusuz ki beklenen oy oranına ulaşamamalarının en önemli nedeni hala etkisini o dönem de sürdürmekte olan askeri düzendi. 12 Eylül, MSP’nin mal varlığına el koymakla kalmamış, önde gelen isimlerinde politika yapmalarını yasaklamıştı. RP’nin beklenen ölçüde oy alamamasının nedenleri arasında, 1977 milletvekili seçimlerinde MSP’nin İzmir vekili Turgut Özal’ın Türk siyasi hayatına girerek Anavatan Partisi’ni kurmasıdır. Tam da bu nokta da MSP’nin tabanı olan siyasal İslamcı cephenin bir bölümünden destek görmesiydi.

12 Eylül yönetimin darbe öncesi siyasilerin ciddi çoğunluğuna getirdikleri “*on yıl politika yapma yasağı*” 1987 yılındaki referandumla kaldırılınca, eski MSP’liler RP’ye üye olmaya başladılar. 11 Ekim 1987’de yapılan RP kongresinde ise Erbakan, Parti Genel Başkanlığına seçildi. Parti üst yönetimine de MSP’liler yerleştirildi. 25 MKYK üyesinden 13’ünün MSP kökenli olması bunun açık kanıtıydı (Türkiye Gazetesi, 1987).

Erbakan, genel başkan seçildiği kongrede yaptığı konuşmada 29 Kasım 1987 seçimlerini istiklal harbine benzeterek şunları söyledi: “ANAP Türkiye’yi Avrupa Ortak Pazarı potasında eritip yok etmek için resmen müracaat etmiştir... RP kuvvetli bir grup kurarsa... Türkiye kurtulacak. Bu bakımdan bu seçim istiklal harbimize benziyor. RP, Kuvayi Milliye’yi temsil ediyor. Taklitçi dördüzler ise İstiklal harbinden önce Amerikan Mandası isteyenlere benzemektedir” .Erbakan başkanlığındaki RP, büyük anlam yüklediği 1987 seçimlerinden bu anlamda umduğu desteği yine sağlayamadı. Seçimin galibi yine taklitçi dördüzlerdi. Bu seçimde de arzulanan başarının çikamamasının en büyük nedeni ise siyasi yasakları kalkan Erbakan’ın propaganda yapacak zamanının bulunmasıydı. Yine de 1987 seçimlerinde Erbakan önderliğinde RP, oylarını yüzde 7.16’ya yükselterek 1.717.425 oy aldı. Fakat yüzde 10’luk baraj dilimini aşamadığı için milletvekili çıkarma şansını yakalayamadı. Arzu ettiği başarıdan uzak olan RP ve kadroları tabandan olumlu sinyaller aldığı farkındaydı. Çünkü adım adım geleneksel oy tabanlarına ulaşmalarına az kalmıştı.

1991 yılında yapılan genel seçimler ile Refah Partisi’nin yükselişinde önemli bir noktayı göstermektedir. Seçim sonucunda Milli Görüş Hareketi, 1980 askeri darbe sonrasında ortaya konan %10’luk seçim barajını aşma başarısı göstermiştir. 4.121.355 oy alarak % 17 civarı oy oranını yakalamış ve mecliste 62 adet milletvekiliyle temsil

edilmeye hak kazanmıştır. 1980 askeri darbesi ile Refah Partisi Adil Düzen kavramını siyasal hayatta kimikleştirerek girdiği seçimlerde hem oy sayısını hem de siyasi temsil gücünü sürekli artırmıştır. Adil Düzen'in vaatleri arasında yer alan “düzen ve adalet” kavramı, 1990'lı yıllardan itibaren Anadolu'da belli kesimlerinin ve taşralarının dışında, inanılmaz rakamlara ulaşan göç sürecinde büyük şehirlerde de karşılık bulmakta ve kabul görmekteydi.

Bu süreçte belediyeçilik, devlet eliyle sağlanan hizmetler, devletin genel refaha yönelik rolü, siyasi popülizm ve rant yeni bir boyuta taşınarak dönüşüme uğramıştır. Bahsedilen süreçte oy verme davranışının doğudan batıya, kırdan kente göçün öznesi olan “periferik kitleler” RP'nin oy deposu olmuştur (İnceoğlu, 2009: 69).

1994 yılında yapan yerel seçimlerde Refah Partisi dikkate değer bir oy kaybı yaşamış olmasına karşın, temsilde oranında oy oranını ciddi olarak arttırdığı seçim olma durumundadır. Refah Partisi aldığı 3.784.356 oy ile, 329 belediye başkanlığını elde etmiştir. RP adına değişik kazanımlar ve mağlubiyetleri içinde barındıran 1994 seçimleri Adil Düzen söylemini içselleştirenlerin, büyük şehirlerdeki gecekondualarda yaşamlarını sürdüren kitleler olduğu gözlemlenmiştir. Refah Partisi'nin, İstanbul, Ankara, Erzurum, Konya, Kayseri gibi büyükşehir belediye başkanlıkları ile İç ve Doğu Anadolu'daki birçok il ve ilçede belediye başkanlıklarını kazanmıştır, Adil Düzen söyleminin etkisi, endüstriyel nedenlerle göç alan büyük şehirlerdeki belediye seçimlerini kazanmasıyla, toplumsal boyutta daha iyi anlaşılabilir.

1995'te yapılan genel seçimler sonucunda RP, siyasal güç açısından zirveye ulaşmış, buna karşın kapatılma sürecinin de başlamasına neden olmuştur. %21 oranda oy ve bu orana karşılık gelen 6.012.450 oy sayısı ile yapılan seçimlerde parti birinci duruma gelmiş, 158 milletvekili ile TBMM'de temsil edilme şansını yakalamıştır. 1995

yapılan seçimlerde Refah Partisi birinci parti olması nedeniyle Necmettin Erbakan'a, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 54. Hükümet'i kurma görevini vermiştir. Necmettin Erbakan, Doğru Yol Partisi lideri Tansu Çiller ile REFAHYOL hükümetini 1996'nın Haziran'ında kurmuştur. REFAHYOL hükümeti 367 gün sürebilmiştir. Bu koalisyon hükümetinin sona ermesinin nedenleri arasında 28 Şubat dönemi diye ifade edilen MGK toplantısının ve o toplantıda alınan kararlarının ciddi bir ağırlığı bulunmaktadır. 28 Şubat süreci ile Refah Partisi'nin sadece seçmen kitlesinin güvenini sarsmak değil, aynı zamanda ülke çapında toplumun kutuplaşmasına neden olması ve aynı zamanda bürokrasi de askeri vesayetın etkili bir siyasi güç olarak var olması hedeflenmiştir.

Milli Görüş hareketi, toplumun sınırlı bir bölümünde ancak sağlam yapıdaki oy düzeyi, 1980 askeri darbe sonrası siyasal söylemini güncelleyerek bu sınırlı kitle partisini daha geniş kitlelere hitap eden bir parti olmaya çalışmaktadır. Milli Görüş ile organik bağ içinde olan cemaatler ve özellikle bu cemaatlerle bağlantılı unsurlar yoluyla yapılan yazılı ve görsel yayın faaliyetleri ile İslamcı söylemin hızlı bir biçimde yayılmasını sağlamıştır. Kitle iletişim araçlarındaki sınırlı kullanım ve belirlenen hedef kitlenin dar bir çerçevede olması Milli Görüş Hareketi'nin hitap ettiği seçmen kitlesinin dar bir çerçevede ancak sağlam temellerde yer almasını sağlamıştır. Çalışmanın önceki kısımlarında verilen seçim sonuçları Milli Görüş'ün Türkiye genelinde teşkilatlanma stratejisinin dini temele dayandığını ortaya koymaktadır.

Bu durumun kuruluşundan itibaren istikrarlı biçimde güçlenen Milli Görüş'e etkisi, muhtıralar ve siyasi krizlerden seçmen kitlesi bazında etkilenmeksizin sosyo-politik kutuplaşmadan, askeri darbenin hegemonik söyleminden de beslenen bir İslamcı dalga ile büyümesi olmuştur (İnceoğlu, 2009: 71).

Sınırlı ama sağlam temelleri olan bir oy kitlesine sahip Milli Görüş, 1980 sonrasındaki siyasal söylemini daha modern bir propagandaya evirerek daha geniş kitlelere hitap eden bir parti olma gayretinde olmuştur. Bu noktada ulaşılmaya çalışılan kitle partisi olma isteği parti içindeki muhalefetin bastırılmasıyla çok da etkin olunamamıştır.

BÖLÜM 2

28 ŞUBAT SÜRECİNE GİDEN YOL

Türkiye, Cumhuriyetin rejim olarak ilan edilip ulus devlet anlayışının “Türklük”, resmi ideolojinin “Kemalizm ve Laiklik”, çizilen sınırların dışındaki her duruma ise “rejim tehdidi” gözüyle bakıldığı belli sacayakları üzerinde yükselmiştir. Rejimin bu ekseninde oturtulmaya çalışıldığı günden 28 Şubat 1997 tarihine gelene kadar ardında üç askeri darbe bırakmış, her sivilleşme uğraşının sonunda askerin siyasetteki varlığını her alanında hissetmiş bu yüzden de tam anlamıyla “sivilleşmemiş” ve hep sistemle çatışan bir ülke haline gelmiştir.

28 Şubat süreci ise belki de şimdiye kadar oynanan oyunların en kansız, şiddetsiz yaşandığı tek bir kurşunun bile sıkılmadığı ancak kullanılan argümanlar yönüyle de darbe geleneğinin değiştiği bir süreçtir. Askeri darbe mantığı bu darbede tamamen değişmiştir. Bu süreçte kartlar daha çok sivillerin eline verilmiş, toplumu var eden ve üzerinde yükseldiği temeller sarsılmak istenmiş ve bu durum sivil eliyle yaptırılmıştır. Din algısının etkisiyle asker gölgesinde kutuplaşmalar başlatılmış ve süreç öylesine ince hesaplanmıştır ki kimilerine göre etkisi bin yıl sürecek bir zihniyet dönüşümünün temelleri atılmıştır.

28 Şubat tarihinde artık olağanüstü hallerin ilan edilip, askerin yönetime el koyabileceği toplumsal bir zemin yoktur. Dünya ile çok yönlü bağlar kurmuş, anlaşmalar yapmış, ekonomik sirkülasyonunu bu bağların üzerine oturtmuş bir ülkede darbe yapmak demek, herkesin gündelik hayatı bakımından olumsuz sonuçlar doğuracak bir dönemi başlatmak olacaktır. 1980 öncesi toplum artık yoktu. Doğrudan askerin silah ve güç kullanarak darbe yapması ve bu güçle ülkeyi kontrol etmek istemesi

de kolay gözüküyordu. Bunun yerine mevcut iktidar katmanını darbenin gölgesiyle kontrol etmek, bir tür oto kontrol üzerinden iktidar olmak daha düşük maliyetli, sorumluluğu nihayetinde bu iktidar güçlerine yıkabilecek verimli bir seçenek olarak ortaya çıkıyordu (Bostancı, 2012: 88).

Bu sürecin başlangıcına ve kendisini tüketmeye başladığı bölüme sosyolojik olarak bakıldığında da sivillerin yaşananları ve yaşanacakları desteklemeleri için gerekli her türlü ortamın hazır hale (büyük oranda medyanın desteğiyle) getirildiği aşikârdır. Bu desteğin sona erdiği andan itibaren siyaset kurumunun ne kadar nankör olduğunu süreç içinde yer alan bütün siyasi partiler az ya da çok tecrübe etmişlerdir. Halkın tek başına iktidara getirdiği ya da seçimden birinci parti olarak çıkan siyasi partiler sonraki seçimlerde yerlerini muhafaza edememiş hatta baraj altında kalarak milletvekili olma şanslarını da kaybetmişlerdir. Medyanın inanılmaz gücünü de bu anlamda en çok hisseden 28 Şubat sürecinde Başbakan Erbakan ve temsil ettiği siyasi oluşum Refah Partisidir.

28 Şubat 1997 tarihli post modern darbe sürecine giden yolu salt müdahaleden ziyade daha geniş çerçeveden düşünmek durumundayız. 1980 sonrası perde arkasında ülkeyi yöneten zümrenin sol tehlikesine karşın evcilleştirilmiş İslam'ı desteklemesiyle başlayan ve kontrol altında tutulan bu siyasal yapı, Erbakan'ın tekrar partinin başına geçmesiyle beraber gittikçe güç kazanmış ve 1996 milletvekili seçiminde sandıktan birinci parti olarak çıkmıştır. Özal ile başlayan siyasal ve ekonomik alandaki İslami unsurların gittikçe güçlenmesi ve 1990'lara uzanan süreçte ekonomik kimliklerin yanında etnik ve dini kimliklerin güç kazanması ve siyasileşmesi, geleneksel seçmen ittifaklarının çözülmesine yol açmıştır. Bu ittifakların irtifa kaybetmesi sonucu çoğunluğu merkez sağdan olmak üzere Refah Partisi oylarını artırmıştır.

Refah Partisi'nin ilk büyük seçim zaferi aslında 27 Mart 1994 mahalli seçimleri olmuştur. RP bu seçimle birlikte başta İstanbul ve Ankara olmak üzere büyük şehirlerdeki çoğu belediyeleri kazanmıştır. Yönetici elitlerin, İslamcı siyasal aktörlerin, çizilen alanın dışına çıkmaya başladığını fark etmeleri çok uzun sürmedi.

RP'nin yükselişini Ali Yaşar Sarıbay şöyle ifade etmektedir:

“... RP dinsel ideolojiye sahip bir parti olduğu için oy kazanmamıştır. Tersine modern kent hayatında ideolojisine uygun giderek yaygınlaşan toplumsal bir zemin bulduğu için başarılı olmuştur. Seçim sonuçlarına RP ile yükselen İslam'ın siyasal değil, kültürel-popülist İslam olduğunu göstermiştir. RP kent yoksullarından dindar küçük sanayici ve tüccara varıncaya kadar hemen her kesimden insanı popülist söyleme dayanan, sistematik ve etkili olan propaganda çalışmalarıyla kendi yanına çekebilmiştir” (Sarıbay, 1994: 21).

Bu süreçte diğer darbelerden farklı olarak, bedensel\fiziksel bir işkence yaşanmamış; psikolojik\zihinsel bir işkence yaşanmıştır. Bu süreçte herkes sistemin yönlendirilmesi doğrultusunda bir bakış kazanmıştır. Ne yazık ki zihinlerde oluşan bu bakışın, algıların, ötekileştirmelerin, yaftalamaların değiştirilmesi vücuda alınan herhangi bir yaranın iyileşmesi kadar çabuk olamamıştır. Bu durumda son kerte de normalleşmenin, vatandaşlık bilincinin oturmasının önünü tıkamıştır. İşte bu yüzden 28 Şubat süreci kimilerine göre “bin yıl sürecek” bir süreçtir.

Aktaş'a göre “28 Şubat bakışı, çürümeye ikna'nın bakışıdır. Her şey giderek kötüye gidiyor, şeklindeki olumsuz yargı için bir ittifak kurulmuş ve gelişen, çeşitlenen toplumsal hareketlilik içinde başörtülü kadınların sunduğu yapıcı, olumlu hal ve gelecek konusunda umut veren faaliyet ve çabaların göz ardı edildiği haber ve yorumlara terk edilmiştir Türkiye.

Emre Kongar, 28 Şubat'ı bir değişim süreci olarak nitelendirmektedir. Değişim sürecinin Türkiye'de politikacılardan önce askerler tarafından fark edildiğini söyleyen Kongar'a göre 28 Şubat askeri müdahalesi komünizm tehdidinin ortadan kalktığını ve

asıl tehdidin şeriatçılık olduğunu ilan etmiştir. Bu tehdit algılamasında temsili demokrasiyi üç ana tehdidin altında görmektedir.

Birinci tehdit, yetişen kuşakları demokrasi yerine şeriat devleti şartlanmasına yönlendiren okulların ve kursların egemenliğinden kaynaklanan dinciliktir. Eğitim aracılığıyla güçlendiği için, Şeriat Devleti özlemi, kapsamlı ve uzun vadeli ve bu nedenle de demokrasiyi yok edecek en ciddi tehdit olarak ortaya koymaktadır(Kongar, 2000: 35).

İmam-hatip okulları, bazı cemaatler, tarikatlar ve kuran kursları yoluyla ile gelişim çağında bulunan çocukları ve gençleri kendi ideolojik çerçevesinde şekillendirerek güçlenmeye çalışan bu akım, gittikçe büyüyen bir tehdit olarak algılanmaktadır. 28 Şubat 1997'deki Milli Güvenlik Kurulu'nda alınan kararları ile bu tehdit algısının öncelikle isimlendirilmiş, eğitim yoluyla güçlenmelerinin önüne geçilmesi için herhangi kayda değer önlem alınmadığının da altı çizilmektedir. Bu noktada esas arzulan dini inançları devletin alanı dışına çıkararak demokrasinin muhafaza edilmesi olduğu düşünülmektedir.

İkinci tehdit, büyük ölçüde dış dünyadan da destek alan ama ordunun başarılı müdahalesi ile şimdilik askeri alanda yenilmiş olan fakat uzun vadede Şoven Kürt Milliyetçiliğine dayalı olarak yeniden gelişeceği kuşkusuz olan bölücülüktür.

Üçüncü tehdit ise, siyaset-bürokrasi-mafya-tarikat-ticaret beşlisinin egemen olduğu yağma düzenidir (Kongar, 2000: 36).

Kongar'ın demokrasimiz için 2000'li yılların başında ifade ettiği tehdit algısına bakıldığında ilk tehdit olarak algılanan ve bugün hala ne denli yanlış olduğu savunulan post modern darbenin gerekçesi olan siyasal İslam'ın yer aldığını ve ona özel bir bölüm

açtığını görmekteyiz. Kongar o yıllarda yapılan müdahaleyi yerinde ve tam zamanında yapıldığını ifade etmektedir.

28 Şubat demokrasiye şeklen demokratik görünen ama vesayet altında olan çalışma düzeninin devam etmesini arzulayan bir müdahaledir. Bu çerçevede, MGK başta olmak üzere anayasal kurumlara yeni işlevler yükleyip, kullanarak siyasi karar hiyerarşisini bozan, sonuç olarak şekli işleyişine dokunmadığı demokrasiyi militarize eden, tekeline aldığı siyaseti savaş ve tehlike mantığına endeksleyen bir niteliğe sahiptir (Bayramoğlu, 2000: 97-98).

Bu yönüyle 28 Şubat, var olan devlet rejiminin artan askeri referanslarıyla, bu noktaların kalıcı olmasını, meşruiyet kazanmasını ve devamlılık arz etmesini ifade eder. 28 Şubat yöntemini diğerlerinden ayıran, kalıcılık, meşruiyet ve devamlılık üzerine inşa edilen güçlü yapısal tarafidir.

28 Şubat süreci, çok fazla odak noktası barındıran ve çok farklı aktörün pek de anlaşılabilir olmayan değişim süreçlerinin ortaya koyduğu sert çatışmaların kaçınılmaz nihai sonucu olarak da algılanabilir. Bu dönemde laikliğe karşı ciddi tehditlerin olduğu iddiası seçimlerin akabinde bazı medya kuruluşları eliyle zihinlerde canlı tutulmaya çalışılmıştır. Seçimle işbaşında olan hükümetin görevden uzaklaştırılmak istenmesi, medya ve sivil toplum yoluyla laiklik ilkesin ciddi biçimde tehdit altında olduğu algısı oluşturulmuş ve TSK siyasi alandaki varlığını belirgin biçimde artırmıştır.

Ali Bayramoğlu 1994 yerel seçimleri sonrası oluşan kriz ortamını ve 28 Şubat tarihli MGK toplantısına giden yolu şu şekilde ifade etmektedir.

“... Askeri ile hükümet arasındaki gerginlik, hükümete yönelik kampanyalar, İslami kesimin teşhir edilmesi, tehdit fikrinin oluşturulması, kutuplaşmanın yükseltilmesi, iktidara yönelik doğrudan ve dolaylı uyarılar... Bu koşullarda 28 Şubat

1997’de Milli Güvenlik Kurulu 8 saat süren, ülkenin soluğunu keserek izlediği toplantı yapacaktır” (Bayramoğlu, 2000: 17).

O dönemde medyada yapılan yayınlara ve yorumlara da bakılacak olursa; aslında RP’ye karşı bu muhalif tutumun esas nedeninin 1994 yerel seçim başarısına dayanamamaktadır. Çünkü bu seçim sonucunda ilk defa RP’nin iktidar ortağı olma hatta başbakan olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Bunun yanında yerleşik elit ve siyasi erkler Erbakan ve arkadaşlarının ülke yönetiminde söz sahibi olmasından aşırı derecede rahatsız olmuşlardır. Sivil toplum başlığı altında yapılan birçok toplantı da özellikle şeriat ve dincilik paradigmasını ön plana çıkararak silahlı kuvvetleri tahrik etme yoluna gitmişlerdir.

2.1. 28 ŞUBAT ÖNCESİ SİYASİ DURUM VE 1995 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİ

24 Aralık 1995 genel seçimlerine toplam da 12 siyasi parti katılmıştır. Toplam seçmen sayısının yüzde 85’lik kısmı seçimlere katılmıştır. Seçimlerden çıkan sonuçlara göre hiçbir siyasi parti kendi başına iktidar olacak milletvekili sayısına ulaşamamıştır. Seçimlerde Refah Partisi, aldığı yüzde 21,4’lük oy ile 158 milletvekili, Anavatan Partisi, yüzde 19,6 ile 132 milletvekili, Doğru Yol Partisi ise yüzde 18,2 ile 135 milletvekili elde etmiştir.

Ömer Laçiner’e göre RP’nin 1995’teki seçim zaferi 1980’lerdeki çözülüşün bir yansıması olarak okunması gerekliliğidir. Toplumda merkez partilerin artık kendi ihtiyaçlarına karşı yetersiz kaldığını düşünmesinden dolayı daha muhafazakâr ve dinsel motiflere bürünmüş Erbakan ve arkadaşlarına teveccüh göstermişlerdir.

Refah Partisi’nin seçimlerden birinci çıkması, ülkenin çalkantılı ve gergin bir döneme gireceği beklentisini artırmıştır. Medya da sandıktan çıkan ve halkın görmek

istediği hükümet modelinin ANAP ve DYP koalisyonu olması gerekliliği çokça ifade edilmiştir. Hükümet kurulma sürecinde medyanın TÜSİAD ve TSK ile RP’li bir arayaşma muhalefet yaptığı da bilinmektedir.

Seçimler sonrasında RP-ANAP yakınlaşması yaşanmasına rağmen o dönem askerinin başında bulunan Genelkurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Karadayı “RP”yi hükümette görmek istemiyoruz.” diyerek ANAP-DYP koalisyonu kurulmasını talep ettiği bilinmektedir.

Anayasa’nın ilgili maddeleri gereğince dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, medyanın ve TSK’nin dolaylı itirazlarına rağmen, hükümeti kurma görevini en çok milletvekiline sahip partinin başkanına Erbakan’a vermiştir. O dönemdeki genel kanı Erbakan’ın diğer partilerle bir hükümet kuramayacağıdır. Nihayetinde Erbakan diğer partilerle yaptığı hükümet kurma çalışmalarından herhangi bir sonuç alamamıştır ve görevi Cumhurbaşkanıya iade etmiştir. Necmettin Erbakan’ın sonuç alamaması sonucunda görev DYP lideri Tansu Çiller’e verilmiştir. Bu süreçte Erbakan’ın iktidara gelme olasılığı bile merkezi ve özellikle de askeri bürokrasiyi tedirgin etmiştir.

Laik düzenin koruyucu ve kollayıcı gücü olarak görülen TSK’nın, seçim sonuçları sonrası meydana gelen bu belirsizlik ve kilitlenme sürecine kayıtsız kalmadığı gözlemlenmektedir. ANAP ve RP koalisyonunun TSK’ dan gelen temennilerin etkisiyle de son anda engellendiği bilinmektedir. Dönemin Genel Kurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı ve Jandarma Genel Komutan Teoman Koman’ın bu koalisyon hükümetini TBMM başkanı Mustafa Kalemli üzerinden engelledikleri ifade edilmektedir. Bu durumun ANAP lideri Mesut Yılmaz’ın “Ordu’nun temennisi ANAYOL’du.” Sözleriyle doğrulandığı dile getirilmektedir (Bayramoğlu, 2000:56).

Bu dönemde TSK sürece dolaylı yoldan ziyade direkt angaje olmasının nedenleri arasında; var olan siyasi alanı kontrol altında tutmak, gittikçe artan bölücü hareketlenmelerle mücadelede güvenlik boyutunu ön planda tutarak gereklilik düzeyini yüksekte ve canlı tutma isteği olarak da görülebilir. Bu nokta da sivil siyasetten daha çok askeri vesayetin ön planda tutulma gereksinimine ihtiyaç duyduğu da açıktır.

Diğer yandan hükümeti kurmakla görevlendirilen DYP lideri Çiller, RP'ye yönelik stratejisini sert söylemler üzerine oturtmaya başladığı bilinmektedir. RP lideri Erbakan ise hükümeti bozmaktan yana bir tavır takınmıştır. Bu tavrın altyapısında ise Çiller'in başbakanlığı dönemindeki yolsuzluk iddialarının dosyalarını açıklama yoluna gittiği dile getirilmektedir. Diğer yandan Refah Partisi, hükümetin 257 kabul oyu aldığı ve bu durumun anayasada ifade edilen çoğunluk sayısına ulaşmaması Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunup iptal davası açmıştır. Mahkeme yapılan itirazı haklı bulmuş, yapılan oylamanın iptaline karar vermiştir. Mesut Yılmaz'ın istifasıyla birlikte kurulmuş olan ANA-YOL koalisyon hükümeti 6 Haziran 1996'da sona ermiştir.

2.2. REFAH- DOĞRU YOL İKTİDARI

22 Haziran 1996 tarihinde Erbakan ikinci defa hükümeti kurma görevini almıştır. DYP lideri Çiller'le bir araya gelerek uzlaşma sağladı. Varılan uzlaşmaya göre; 2+2 formülü benimsendi. Buna göre ilk 2 yıl Erbakan'ın başkanlığında geçilecek ve Çiller Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı görevini yürütecekti.

RP ve DYP koalisyonundan oluşan 54. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti 28 Haziran 1996 günü göreve başlamıştır. Yapılan güven oylaması sonucunda 278 kabul oyuna karşılık 265 ret oyu ortaya çıkmıştır. Doğru Yol Partisi'nden Kilis milletvekili ve Genel Kurmay eski Başkanı olan Doğan Güreş ise oylamada yer almamıştır.

DYP lideri Çiller'in seçimden sonra RP karşıtı bir söylem benimsemiş olmasına rağmen daha sonra Erbakan ile koalisyon hükümeti kurmayı kabul etmiştir. Hükümetin kurulmasının ardından Çiller'e tepki olarak kimi milletvekillerinin istifa ettiği bilinmektedir. Koalisyonun kurulmasında Çiller'in yolsuzluk dosyalarının yargıya gitmemesi için RP ile hükümet ortağı olduğu konusunda iddialar da gündeme gelmiştir.

Refahiyol Hükümetinin kurulmasıyla birlikte ülke tarihinde ilk kez bir İslamcı lider başbakan olmuştur. Erbakan'ın Başbakanlık koltuğuna oturmasıyla beraber medyada laiklik ilkesinin tehdit altında olduğuna dair bir kampanya başlamıştır. Hürriyet Gazetesi'nden Oktay Ekşi " Bu büyükleri kutlayın" başlıklı yazısında Demirel ve Çiller'e yüklenerek RP'nin iktidarı ile Atatürk Devrimleri'nin ciddi bir tehlike altında olduğuna vurgu yapmış ve Demirel ve Çiller'i buna neden olmakla itham etmiştir (Kocabaş, 1999: 55).

Siyasi linç girişimleri ile yüzleşmek durumunda kalan Erbakan ve arkadaşları toplumun önemli bir kısmından gelen eleştirileri dikkate almaktan çok uzaktaydı. İktidar olmakla muktedir olmak arasındaki farkı tam olarak idrak edemeyen RP yönetimi yaptıkları her icraattan sonra şeriatçılık suçlaması ile karşı karşıya kaldılar. 28 Şubat sürecini hazırlayanlar ve bu sürece maruz kalanlar arasındaki tek fark masada karşılıklı olarak oturmalarıydı.

2.3. 28 ŞUBAT SÜRECİ

Erbakan'ın başkanlığında kurulan hükümet Anadolu sermayesine verilen desteği artırmış ve İslam birliği çerçevesinde D-8 oluşumuna öncülük etmiştir. Bu oluşum İslam ülkelerinin Batılı güçlere karşı "bir ve bütün" olmasını hatta ülkeler arasında AB'de olduğu gibi ortak bir para birimi kullanılmasını öngörüyordu. Ne var ki, Erbakan'ın İslami siyasi birlik kurma çabaları neticesiz kaldığı gibi, başbakan olarak

ziyaret ettiği Libya'da karşılaştığı muamele Türkiye'yi de küçük düşürmüştür. Erbakan'ın asıl amacı, Libya'dan alacaklarını tahsil edemeyen Türk müteahhitlerine yardımcı olmaktı ancak olay farklı yönde gelişti. Erbakan milliyetçilerle de ters düşmüştü. Çünkü bu görüşmesinde Libya lideri Kaddafi, Türkiye'yi Kürtlere soykırım yapmakla suçlamıştı. Kaddafi, “Kardeşimiz Türkiye'nin dış politikasından genel olarak memnun değiliz. Çünkü bizim düşmanımız olan Siyonizm'le 1949'dan beri bir ilişki içindedir... Türkiye'nin geleceği NATO'da veya Amerikan üslerinde veya Kürtlere eziyet çektirmekte değil” dedi. Necmettin Erbakan gerekli tavır ve duruşu ortaya koyamadı. Arap dünyasının Türkiye'nin liderliği altında birleşmeye niyetli olmadığı aşikârdı, çünkü Araplar ve diğer Müslüman ülkeler bu birleşmeyi İslami nitelikte bir dayanışmadan ziyade, bir çeşit Türk hegemonyası olarak görmekteydiler (Aktaran: Birand ve Yıldız, 2012: 160).

28 Şubat süreci yaşanmadan önce Refah Partisi özelinde özellikle Necmettin Erbakan ve ona yakın bazı kurmaylarının söylemleri ve eylemleri, durumu bu sürece getiren özellikte olmuştur. Necmettin Erbakan, nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkelerin kültürel ve ekonomik işbirliğinde batı bloğuna karşı seçenecek Adil Düzen söyleminin bir bölümünü oluşturan D8 projesini hayata geçirmek istemekteydi. Bu yüzden de ilk yurt dışı gezilerini sırasıyla Mısır, Libya ve Nijerya'ya yapmıştı. Libya devlet başkanı Muammer Kaddafi ile yaptığı ve medyaya da yansıyan görüşme esnasında; Kaddafi'nin Türkiye'nin iç ve dış politikasına, devrimleri ve siyasal kültürü üzerine getirdiği rencide edici noktaya varan eleştirileri karşısında sessiz kalması ziyaret dönüşünde ülkede muhalefet, medya ve kamuoyu tarafından çok ağır biçimde eleştirilmiştir.

Bu gelişmeler ortasında 3 Kasım 1996 yılında gerçekleşen Susurluk Olayı “derin devletin” varlığını ortaya çıkardığı gibi dokunulmazlığını da ispat etmiştir. Susurluk’ta bir kamyonu çarpan aracın içinde öteden beri Türk polisi ve Interpol tarafından birçok suçtan dolayı aranan Abdullah Çatlı’nın ve çeşitli silahların bulunması halkta var olan belirsizlik ve şüpheleri en üst düzeye çıkarmış ve hükümeti alt üst etmiştir. “Aşiret reisi, korucu başı bir milletvekili (Sedat Bucak), yer altı dünyasıyla ilişkileri nedeniyle bir dönem meslektan uzaklaştırılan bir emniyet müdürü (Hüseyin Kocadağ) ve Interpol’ün her yerde aradığı 70’lerin ülkücü militanı (Abdullah Çatlı) aynı otomobildeydi” (Birand ve Yıldız, 2012: 166). Bu belirsizlik ve hukuksuzluklara bir de koalisyon ortaklarından Çiller’in “Bir ülke uğruna, bir millet uğruna kurşun atan da, kurşunu yiyen de her zaman için saygıyla anılır” (Aktaran: Cemal, 2010: 227) demesi, bu illegal örgütlenmelere devlet nezdinde sahip çıkıldığını ve devletin yaşananlardan bihaber olmadığını kanıtlamıştır. Halkta var olan güvensizlik artmaya başlamıştır. DP geleneğinin mirasçısı olmaya çalışan DYP ve ülke tarihinde sahip olduğu vasıflarıyla ilk olma özelliğini taşıyan kadın başkanı, rutinleşen karizmasını kimilerine göre tamamen tüketmiştir, kimilerine göre de erkek başkanlardan daha şahin olarak nitelendirilmiştir.

Öncelikli olarak 28 Şubat sürecine giden yolun başında, Refah Partisi’nin 1995 genel seçimlerinde %21.38 oy alarak birinci parti olması ve Necmettin Erbakan’ın 28 Haziran 1996’da Tansu Çiller’in başkanlığını yaptığı Doğru Yol Partisi ile bir araya gelerek REFAHYOL koalisyon hükümetini kurması olarak söylenebilir. Refah Partisi’nin; koalisyon ortağı olarak iktidara olması, aslında Türkiye’de 1908’le başlayan demokrasi tarihi süresince, İslam’ı siyasi bir ideoloji olarak özümseyen bir partinin iktidar ortağı olması bakımından bir ilktir. 54. Cumhuriyet Hükümeti’nin kurulmasıyla

beraber daha icraatlarına başlamadan önce, Cumhuriyet'in kurulu düzeni ve karakterine karşı tartışmalar ortaya çıkmasının nedeni de bu ilk olmasından kaynaklanmaktadır.

28 Şubat sürecini hazırlayan dönemde iç siyasetin ciddi payı vardır. Bu sürecin önemli işaretlerinden birisi, Refah Partisi'nin siyasi söylemlerini sertleştirmesi ve laiklik karşıtı eylem ve söylemlerin merkezi haline dönüşmesidir.

10 Kasım 1996'da RP Kayseri belediye başkanı Şükrü Karatepe'nin verdiği radikal İslami referanslar içeren demeç RP'ye açılacak olan kapatma davasına neden olan delillerden birisidir. Şükrü Karatepe, 10 Kasım 1996'daki konuşmasında, "Türkiye'de henüz gerçek demokrasinin olmadığını, hâkim güçlerin herkesi kendi görüşleri doğrultusunda hareket etmeye zorladığını öne sürmüş ve şöyle demiştir. Süslü püslü görüldüğüme bakıp da laik olduğumu sakın sanmayın. Resmi görevim nedeniyle bugün törene katıldım. Belki başbakanın, bakanların, milletvekillerinin mecburiyetleri vardır. Ancak, sizin hiçbir mecburiyetiniz yok bu düzen değişmelidir. Müslümanlar sakın içinizden bu hırsı, kini, nefreti ve inancı eksik etmeyin" ifadelerinde bulunmuştur.

RP, iktidarı süresince siyasal İslamı ve İslamcı siyaseti İslami semboller üzerinden dikte etme girişiminde olmuştur. Hükümetin dağılma sürecini hazırlayan bu dönemde içinde bu tip eylemler gerçekleşmiştir. Bu eylemler arasında dikkat çekenler: Necmettin Erbakan'ın, kurban derilerinin bağışında gelenekselleşen yöntemlerin tam tersini teşvik etmesi, başbakanlık resmi konutunda cemaat ve tarikat önderleriyle iftar yemeğinde ev sahibi olarak buluşması vardır. Yüksek Askeri Şura'da irtica faaliyetlerinden dolayı orduyla ilişkisi kesilen subayların kararnamesine şerh koyması, bir sonraki seçimler için iktidara kanlı mı kansız mı, tatlı mı tatsız mı geleceklerini söylemi, imam hatip liselerinin "arka bahçe" olarak vurgulanması da bunlardan yine bazılarıdır.

Refah Partisi Sincan belediye başkanının düzenlediği etkinlik 28 Şubat'a giden sürecin kıvılcımını ateşe dönüştürmüştür. RP'li Sincan belediyesi tarafından organize edilen organize edilen ve dönemin İran büyükelçisinin de katıldığı Kudüs Gecesi etkinliği, devletin bütün sinir uçlarını etkilemiştir. Özellikle askeri kanatta, medyada ve kamuoyunda ciddi sıkıntılara yol açmıştır.

Bu olaylı gecenin devamında Sincan'da 4 Şubat günü tanklardan ve zırhlı araçlardan oluşan askeri konvoy ilçe merkezinden geçmiştir. Genelkurmay tarafından konu ile ilgili yapılan açıklamada; “tankların paletlerine balans ayarı yapıldığı” ifade edilmiştir.

Bugünlerde devam eden 28 Şubat soruşturmasına da konu olan bu olayla ilgili değişik ifadeler bulunmaktadır. Tankları yürütme emrini verdiği iddia edile Çevik Bir Paşa, bu konu ile ilgili yürütülen soruşturma kapsamında tutuklu yargılanmaya başlamıştır. Süreç içinde Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuru sonucu diğer bütün üst rütbeli komutanlar gibi tahliye edilmiş ve tutuksuz olarak yargılanma süreci devam etmektedir.

2.3.1. 28 Şubat ve Post Modern Darbe

Bekir Berat Özipek “Türkiye siyasi tarihinde 28 Şubat olayı, 1997 yılında Refahyol Hükümeti'nin yıkılmasına yol açan muhtırayı ve siyasetin askeri bürokrasinin ağırlıklı olduğu siyaset güçler tarafından biçimlendirilmesini ifade etmektedir.” diye özetlemektedir (Özipek, 2004:640).

Refah Partisi yöneticilerinin sistemle eklemleşmiş olan vesayet kurumuna karşı iktidarı elde tutmak için dikkatli davranmaları gerekirken, tam aksine davranışlar sergilememiştir. Toplumda RP'ye verilen şartlı desteği ve krediyi, toplum nezdinde ki şeriatçı algıyı bertaraf etmek bir yana daha da körüklemesi bu silahsız ama bir o kadar

da etkin müdahaleyi kaçınılmaz kılmıştır. Serbest seçimler sonucu oluşturulmuş bir hükümet yıkılmış ya da yıkılmak zorunda bırakılmıştır.

28 Şubat tarihinde toplanan Milli Güvenlik Kurulu, hükümete irtica ile mücadele adı altında bazı tavsiyelerde bulundu. Her ne kadar siyasi literatürde bunlar tavsiye diye geçse de üslup, yaklaşım, öncesindeki gelişmeler ve sonraki dönemde yaşanan tartışmalar; bunların tavsiye değil, doğrudan hükümetin yapması talebiyle dile getirilen hususlar olduğunu kanıtlamıştır. Bunlar, zımnen laikliğin tehdit altında bulunduğu, bunda da siyasi iktidarın pay sahibi olduğu bağlamı üzerinden tevhidi tedrisata vurgu, eğitimin sekiz yıla çıkartılması, laikliğin demokrasinin ve hukukun teminatı olduğu, cemaatlerin ve tarikatların faaliyetlerine karşı yasaların harekete geçirilmesi gerektiği tarzındaki değerlendirmelerdi (Bostancı, 2012: 79). Öte yandan bu değerlendirmelerle artık kontrolden çıkma eğilimi gösteren “toplumun İslamileştirilmesi” programına karşı, laiklik panzehirinin dozu artırılmış olacaktı (Gökdemir ve Öztürk, 1999: 15).

“28 Şubat”, adını 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleştirilen Milli Güvenlik Kurulu toplantısından almıştır. Yukarıdaki kısımda ifade edilen bu sürecin ortaya çıkmasına neden olan olayların sonrasında, Milli Güvenlik Kurulu, başbakan ve Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan’a, devletin huzuru ve güvenliğini sıkıntıya sokan tehditlerin varlığını ve bu tehditlere karşı alınması gereken tedbirleri içeren tavsiye kararını toplantının düzenlendiği yer ve saatte sunmuştur. Bu MGK’yı Türkiye Cumhuriyeti’nin sivil siyaseti açısından diğerlerinden daha önemli kılan nokta, İslami görüşleri temsil eden ve iktidarı elinde bulunduran partinin mevcut statükoyla tabanı arasında sıkışmış olmasıdır. 28 Şubat MGK’da alınan kararlar 3 Mart tarihinde REFAH-YOL hükümetine ‘tavsiye’ niteliğinde sunulmuştur. Sonraki günde başbakan Erbakan raporun bazı

noktalarının yumuşatılmaması halinde imzalamayacağını ifade etmiş, akabinde 6 Mart günü kararlar bakanlar kurulunda imzalanmıştır.

28 Şubat Milli Güvenlik Kurulu toplantısının ordu bakımından önemli olan yanı, ülkenin ulusal güvenliğine karşı var olan tehditlerin önceliğinin belirlenmesinde yatmaktadır. Bunun anlamı Türkiye'nin siyasal kültüründe zımnen ya da açık bir biçimde belli dönemlerde gücünü daha da net ortaya koyan askeri vesayetın referansını da içerir. Bu siyasal düşünce yapısı, Türkiye Cumhuriyeti'nin neredeyse siyasi tarihi ile aynı yaşıdır.

Türkiye 1908'deki devrim ile birlikte mutlak monarşiden Meşrutiyete geçmiştir. Bu geçiş İttihat ve Terakki Cemiyeti ile kökleri çok daha öncesine dayanan ordu ve asker seçkin sınıfının bir araya gelmesi ile mümkün olmuştur. İmparatorluk dönemindeki siyasal tecrübelerin Cumhuriyet dönemine taşındığı, sivil yönetime yönelik askeri müdahalelerin, ordu elitinin algısındaki meşruiyete referansla belirli bir şablonda gerçekleştiği söylenebilir. Böylece 1960 ve 1980 darbelerini de, cephe aldıkları ideoloji ve/veya sosyo-politik grup fark etmeksizin aynı şablonda değerlendirmek mümkündür (İnceoğlu, 2009:97).

28 Şubat'ı Türkiye'nin siyasal yaşamında orijinal kılan, Cumhuriyet'in hukuksal düzenini dokunmaksızın gerçekleştirilmesidir. Zira belirgin tehdit algısı etrafında örgütlenen kamuoyu desteğini de arkasına alarak eylemi gerçekleştiren asker, alınan kararları, başbakan tarafından imzalanmaması ve olası iç savaş riskine rağmen hükümete "tavsiye" etmiştir (Dursun, 2003:148).

Seçilmişlere karşı elitlerin ve vesayetın zaferi ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Yüksek Askeri Şura'sında bizzat Erbakan'ın imzaladığı ve irticai faaliyetler yüzünden ordudan atılan belgelerinde ortaya koyduğu gibi, sistem seçilmiş iktidarı köşeye

sıkıştırılmıştır. İktidar olmakla muktedir olmak arasında o keskin çizgide halkın oylarını almanın, demokrasi zeminde kalmanın ülke yönetiminde söz sahibi olmakla aynı anlama gelmediğini Erbakan o günkü MGK toplantısında bir kez daha anlamak durumunda bırakılmıştır.

Ancak 28 Şubat sürecinde en çok yara alan ve en yaygın ihlaller, siyaset alanının demokrasiye ve hukukun evrensel ilkelerine aykırılığı bariz biçimde irticai unsurlardan temizlenmesinin ardından, egemen iradenin topluma yönelmesiyle başladı. Bir tür *Makkaertizm* olarak tanımlanabilecek bu süreçte, başörtülü kadınların eğitim, öğrenim ve çalışma hakları yasal ve yasal olmayan yöntemlerle engellendi. Sadece resmi kurumlarda çalışan başörtülü kadınların değil, dersanelerde öğretmenlik yapan bayan öğretmenlerin istihdam edilmemeleri için söz konusu kurumlara baskılar yapıldı (Özipek, 2004:642).

Bu noktada değinilmesi gereken esas olay; 28 Şubat'ın diğer darbe ya da müdahalelerden yöntem olarak farklı uygulanmasıydı. Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülke yönetime doğrudan müdahale etmek ve el koymaktan ziyade, bu müdahale gerçekleşince yapılması gerekenleri sivil kaynaklar eliyle gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bu sayede şeklen demokrasiye müdahale edilmemiş olurken, siyasi anlamda sakıncalı görünen siyasi aktörlerin bu alandan uzaklaştırılması da hedeflenmiştir.

28 Şubat'ın hedef aldığı kesimlerin yaşadıkları genelde bilinmedi. Eşi ile işi arasında tercih yapmaya zorlananlardan bazıları başörtülü eşlerinden bazıları da geçimini sağladıkları işlerden vazgeçmek zorunda kaldılar. “İkna Odaları” yükseköğretim literatürüne bu dönem girdi ve üniversiteli kadınlar inançları ve siyasi kimlikleri ile gelecekleri arasında tercih yapmak zorunda kaldı. Bu süreçte, yine

kadınlardan üniversite son sınıfta dâhil olmak üzere okullarını bırakmak zorunda kaldı. Bugün bu ihlallere maruz kalanlar ile ilgili kesin bir sayı vermek imkânsızdır (Özipek, 2004: 643).

Bu sürece damgasını vuran en önemli olaylardan birisi de, asker tarafından Batı Çalışma Grubu'nun kurulmasıydı. Bu fikrin teorisyeni Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya idi. Batı Çalışma Grubu da, tıpkı JİTEM gibi, kanuna uygun olarak teşkil edilmiş bir organizasyon değil. Türkiye'de kaos meydana getirerek bir darbe ortamı oluşturmayı amaçlayan, Anayasa'ya ve kanunlara aykırı olarak kamu görevlilerini ve vatandaşlarımızı fişlemeye yönelik çalışmalar içinde olan bir organizasyon. Bu sivil görünüm altında psikolojik baskı yapan örgüt, iktidarın eylemlerini denetlemek üzerine kurulmuştu. Fişlenen insanlar benimsedikleri ideoloji ve inanç yüzünden ülkenin binlerce insanını kaybettiği, maddi manevi yıpranmasına sebebiyet veren PKK terör örgütü ve yandaşları kadar tehlikeli görülmüş, aynı kefeye konulmuştu. Bu da bu örgütü kuranların toplumun yapısından kültüründen ve temellerinden ne kadar bihaber olduklarının en belirgin kanıtı olmuştur.

Bu olaylar çerçevesinde istifaya zorlanan Refahiyol hükümetinde Erbakan: "Kamplaşmadan yana değil uzlaşmadan yana olacağız" demişti. Dönemin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, "yasadışı bazı eylemlerin odağı olmaya başladığı ve bazı üyelerinin laik rejimi hedef alan girişimlerini neden göstererek dolaylı RP'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi'ne 21 Mayıs 1997 tarihinde başvurdu. O dönemde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı olan Vural Savaş; kapatma davası için yaptığı açıklamada RP'nin "*laikliğe aykırı eylemlerin odağı haline geldiğini ve ülkeyi giderek bir iç savaş ortamına sürüklediğini*" söylemiştir. Dava devam ederken Başbakan Erbakan, başbakanlık görevini Tansu Çiller'in devralması için 18 Haziran

1997'de Cumhurbaşkanı Demirel'e istifasını sundu. Verilen istifa ile 30 Haziran 1997'de hükümetin görev dönemi sona erdi. Yeni hükümeti kurma görevini Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel teamüllere göre mecliste daha fazla sandalyesi olan DYP lideri Tansu Çiller'e değil, ANAP'ın lideri Mesut Yılmaz'a verdi. Bunun nedeni politik çevrelerde anlayışla karşılanmadı. Üç darbe deneyimlemiş, mahkûm olmuş, ceza evinde kalmış ve belli dönemlerde siyaseten yasaklanmış bir lider olarak en fazla demokratik hassasiyet göstermesi gerekirken, Demirel o gün ki şartları ve konjonktürü de göz önünde tutarak bu davranış ve karar içinde olmuştur. Bu davranış siyasal zümreler tarafından demokratik olmayan bir tutum olarak algılanmış ve tepkiye neden olmuştur.

BÖLÜM 3

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ KURULUŞ SÜRECİ

3.1. REFAH PARTİSİ SONRASI FAZİLET PARTİSİ VE İLK GÖRÜŞ

AYRILIKLARI

Milli Görüş Hareket'i Refah Partisi'nin kapatılmasından hemen sonra kurulan Fazilet Partisiyle siyaset sahnesinde yeniden yer buldu. Fazilet Partisi'nin söylemi oldukça modern bir görünüm içindeydi. Ancak örgütlenme ve ruh olarak cemaatçi bir içeriğe sahipti. Necmettin Erbakan'ın tek adamcılığı ve soğuk savaş yıllarının politik alışkanlıklarından kalma gelenekçi karizmatik yapısı bunu çok iyi temsil ediyordu. Partinin cemaatçi yapısının korunmasına taraftar olanlar “*gelenekçiler*” buna karşı çıkanlar da “*yenilikçilerdi*” (Selim, 2002: 18).

RP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasından sonra kurulan FP'nin kongresinde gelenekçi kanattan Necmettin Erbakan'ın desteklediği ve işaret ettiği aday olan Recai Kutan'a karşı, yenilikçi taraftan değişimi talep eden Abdullah Gül aday olmuştu. Fazilet Partisindeki gelenekçilere karşı Abdullah Gül kongreyi aldığı 521 oya rağmen kaybetti. Kongrede kaybedilse de aradaki oy farkının yüzün altında olması yenilikçi kanadın gücünü ortaya koydu. Gül'ün adaylığını koyması, bu yapı içindeki ilk ciddi ve organize muhalefet hareketi. 1996'daki yapılan Fazilet Partisi kongresi, genel merkezin karşısında nerdeyse oyların yarısını almış Abdullah Gül'ün varlığını ortaya koymuştur. Parti yavaştan ama bir o kadar da derinden gelen değişimin ayak seslerinden pek de umutsuz görünmemektedir. Bu sebepten ötürü değişim isteyenlere ayrılıkçı ya da işbirlikçi ithamlarını ifade etmek artık zorlaşmıştı. Üstelik Abdullah Gül bu mücadelede yalnız da değildi. Bülent Arınç, Abdüllatif Şener gibi hareket içinde özgül

ağırlığa sahip olan isimlerle birlikte hareket ediyordu. Bu isimler Erbakan dışında bugüne kadar hareketin önde gelen isimlerinden olmuşlardı. Yanlış ithamlar ve parti dışında tutulma teşebbüsleri, 28 Şubat sürecinde zaten kan kaybetmiş olan hareketi daha da dağıtacak ve toparlanma şansı bulamayacaklardı. 5 yıl siyaset yasağı getirilen Erbakan ve partinin önde gelenlerinin direkt müdahalesi, Fazilet Partisi'ni Anayasa Mahkemesi ile karşı karşıya da getirebilirdi.

Yenilikçiler sistemle barışık, gerilimden uzak bir duruşu savunduklarını ifade ettiler, devamlı bir biçimde gerginlikten uzak duracakları mesajı vermeye çalıştılar. Askerle olan ilişkilerinde onlara daha yakın durmaya gayret içinde oldular. Gelenekçi kanat ise Milli Görüş çizgisinden uzaklaşmadılar. Yenilikçiler var olan kimliklerinin aksine yeni kimlik arayışı içinde yeni bir parti kurdular. Geçmişlerinde var olan Siyasal İslamcı kimliklerine karşın kendilerine bu yeni oluşumla beraber muhafazakâr demokrat olarak tanımladılar. Gelenekçi kanat yenilikçilerin bu yaklaşımını “davaya ihanetle” olarak tanımladı. Gelenekçi kanatın bu yaklaşımı yenilikçilerde yer alan değişim iddia ve söylemlerini daha da kolaylaştırdı. Milli Görüş gömleğinden kurtulmalarını bu kadar kolay ifade etmeleri ve bunun toplumda kabul görmesini en çok kolaylaştıran olay da hala bu söyleme sahip çıkan bir partinin var oluşudur.

Bu olaylar doğrultusunda sistemin Fazilet Partisi'ne de tahammülü yoktu. RP'nin kapatılmasının akabinde Türk Siyasi hayatında ortaya çıkan Fazilet Partisi de, Anayasa Mahkemesince tarafından daha önceden kapatılan bir partinin devamı olduğu için kapatılmasına karar verildi. Fazilet Partisi'nin kapatılmasından sonra Milli Görüş Hareket'i, Saadet Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi olarak iki gruba ayrıldı. O dönemde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin şimdiki genel başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan, İstanbul Büyük Şehir Belediye Başkanı

iken Siirt'te okuduğu bir şiir nedeniyle, TCK'nin ilgili maddesi uyarınca yargılandı. O zamanki Diyarbakır DGM, 21 Haziran 1998'de Erdoğan'a bir yıl hapis ve 860 bin lira ağır para cezasına çarptırılmasına hükmetti. Üstelik aldığı bu cezayla da siyasetten de men edilmişti. Tayyip Erdoğan cezaevindeyken yenilikçi kanatta yeni parti kurma hazırlıkları da başlamıştı (Akdoğan, 2004: 12).

3.2.ADALET VE KALKINMA PARTİSİ

3.2.1.Kuruluşu ve Kısa Tarihçesi

Adalet ve Kalkınma Partisi, Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulan ve kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan bir kitle partisidir (Akdoğan, 2004a: 624).

R. Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı iken, Siirt'te okuduğu bir şiir yüzünden "halkı din ve dil farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik ettiği" nedeniyle TCK'nin o dönemde baya popüler olan ve daha sonra AB uyum yasaları uyarınca kaldırılan 312. Maddeden yargılandı. Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi, Nisan 1998'de Recep Tayyip Erdoğan'a bir yıl hapis cezası verdi. Mahkeme bununla yetinmeyip Erdoğan'ı siyasetten de men etmişti. Erdoğan'ın mahkeme süreci devam ederken, 16 Ocak 1998'de Refah Partisi de "laiklik karşıtı eylemlerin odağı" olması hasebiyle gösterilerek kapatılmıştır.

Refah Partisi'nin devamı olan Fazilet Partisi de, Anayasa Mahkemesi tarafından daha önceden kapatılmış bir partinin devamı olması nedeniyle kapatılmıştır. Fazilet Partisi'nde parti başkanlığı seçiminde yenilikçi kanadın adayı Abdullah Gül seçimi çok az oyla kaybetmesi, parti içindeki değişim isteğinin en önemli göstergesiydi.

Fazilet Partisi içinde yer alan Kayseri Milletvekili Abdullah Gül tarafından başlatılan ve yenilikçi hareket olarak bilinen milletvekili grubu Fazilet Partisi'nin

Anayasa Mahkemesi tarafından 22 Haziran 2001 yılında kapatılmasının ardından R. Tayyip Erdoğan başkanlığında şekillenen partileşme çalışmalarına farklı partilerden gelen milletvekilleriyle birlikte katıldı. 1 Ağustos 2001 tarihinde Afyon’da yapılan toplantılar partileşme sürecinin ana çatısını oluşturdu. Adalet ve Kalkınma Partisi 14 Ağustos 2001 tarihinde 39. Parti olarak yerini aldı. 121 kişilik kurucular kurulu çok geniş toplumsal bir yelpazeden bireyleri bir araya getirmişti (Akdoğan, 2004a: 625).

AK Parti siyasi hayata ilk adımlarını atarken, çıkış sloganları, değiştik ve yenilendik idi. AK Parti’yi kuranlar Milli Görüş Hareketi’nin bir devamı olmadıklarını defalarca yinelemişlerdir. Erdoğan’ın “*Milli Görüş gömleğini çıkarttuk.*” demesine rağmen Erbakan “*AK Partililer gömleksiz de taklitçi.*” diyerek karşılık vermiştir.

W.Hale ve E.Özbudun’a göre, AK Parti muhafazakâr demokrat bir parti olarak Milli Görüş’ten farklı olduğunu vurgulayarak yeni bir dönem açma yolundaydı. AK Parti demokrasiyi evrensel değeri olan bir ana prensip olarak benimsediği gibi, hukuk devleti, insan hakları, hoşgörü ve kültür farklılıklarına saygılı davranmayı da temel ilke kabul etmiştir. Milli iradeyi, aklı, bilimi, ahlaklı yol gösterici fikirleri kabul ettiklerini, farklı dini inançlara hürmet edeceklerini belirten parti, aynı zamanda kültürel farkların bir zaaf olmayıp aksine milli dayanışmayı güçlendirdiğini vurgulamıştı (Özbudun ve Hale, 2010: 58).

AK Parti, 3 Kasım 2002 yapılan Milletvekili Seçimlerinden Cumhuriyet tarihinin en büyük başarılarından birini elde etmiştir. Yüzde 34 oy alarak 550 sandalyeli mecliste 365 milletvekili çıkardı. Genel Başkan Erdoğan seçim yasağı nedeniyle seçimlerde aday olamadı ve bu yüzden AK Parti hükümetinde yer almadı. 58. Cumhuriyet Hükümeti Kayseri Milletvekili ve AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül tarafından kuruldu.

Siirt'te yapılan seçim usulsüzlüğü nedeniyle, YSK Siirt'teki milletvekili seçimini iptal etti. Bu iptal Erdoğan'a TBMM kapılarının açıldığı anlamına gelmekteydi. 9 Mart 2003 yılında yapılan seçimle Erdoğan milletvekili oldu. Erdoğan, Başbakan Gül'ün 11 Mart'taki istifası ile birlikte 14 Mart günü 59. Hükümeti kurarak Başbakanlık koltuğuna da oturmuş oldu. Abdullah Gül ise Aynı kabinede Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanı görevini üstlendi.

59. Hükümet'in başı olan Recep Tayyip Erdoğan Mart 2003'de TBMM Genel Kurulunda Hükümetin Programı için yaptığı konuşmada Ak Parti'nin siyasi kimliğini Muhafazakâr Demokrat olarak tanımlamıştır.

Erdoğan'ın söylemleri etrafında şekillenen Ak Parti kendisini siyaset yelpazesinde merkez sağa oturtmaktadır. Mili Görüş gömleklerini her fırsatta çıkardıklarını ifade eden bu oluşumun önde gelenleri de dâhil olmak üzere "muhafazakâr demokratlık" şemsiyesi altında 2002 Genel seçimlerinden birinci parti olarak çıkmışlardır.

Adalet ve Kalkınma Partisi ile kendisinden önce var olan İslamcı partiler arasında ciddi ideolojik farklılıklar vardır. AK Parti, Milli Görüş partileriyle herhangi bir şekilde sürekliliğini reddetmekte, kendilerini muhafazakâr demokrat bir parti olarak tanımlamakta, hatta Müslüman demokrat etiketini de kullanmayı reddetmektedir. Bununla birlikte AK Parti, bu eğilimi öyle bir noktaya götürmüştür ki, onu geleneksel merkez sağ partilerden ayırmak güçtür (Özbudun ve Hale, 2010: 58).

Erdoğan, partisinin kuruluş toplantısında AK Parti'nin demokratik ve laik hukuk devletini savunan, laikliği demokrasinin teminatı ve toplumsal barışın temel ilkesi sayan ve Cumhuriyet'in temel nitelikleri etrafında kalıcı bir toplumsal mutabakat arayışı içinde olan bir parti olarak nitelendirmişti(Akdoğan, 2004a: 625).

Erdoğan'ın özellikle de laiklik konusuna bu kadar özen göstermesinin en önemli nedeni; Refah Partisi'nin kapatılmasından sonra kurulan FP'nin başına gelenlerdi. Bütün söylemlerinde herhangi bir partinin mirasçısı olmadıklarını, aksine bütün ülkeyi kucaklama iddiası içinde olan tertemiz bir oluşum olduklarından bahsetmekteydi.

AK Parti, programında başta demokrasi olmak üzere, laiklik, hukuk devleti, temel insan haklarına yoğunlaşmaktadır. Piyasa ekonomisini ve dünyadaki ekonomik sistemle entegre olmuş rekabet esaslarına dayanan bir ekonomik perspektifi savunmaktadır. Özellikle Devletin ihtiyaç sahibi ve mağdur kesimler için sosyal politikalar sürdürmesi gerekliliğine inanmakla beraber, özel sektörü, sivil toplum kuruluşlarını ve gönüllülük esasına dayanan kuruluşları kamuoyuna çıkarmaya çalışmıştır.

Erdoğan, Partinin kuruluş konuşmasında kolektif siyasete ve ortak akla vurgu yaptı: “Bugün Türk Siyasi Tarihine lider oligarşisinin çöktüğü gün olarak, tekelci bir anlayışa dayanan liderlik yerine, kolektif aklın bir temsilcisi olan bir liderlik anlayışının yerleştiği gün olarak geçecek”. Erdoğan'ın ikinci vurgusu parti içi işleyişe dönüktü. Erbakan hareketi içinde liderin dominant karakterinin sıkıntısı çekildiği için yeni kurulan AK Parti'nin “ her yönüyle şeffaf, seçmenin sorgulanmasına ve denetlemesine açık, yepyeni bir siyasal örgütlenme modelini” gerçekleştireceğini vurguladı (Akdoğan, 2004a: 625-626).

AK Parti'nin ortaya çıkışı bir grup politikacının siyasi hırsları sonucu var olmamıştır. Tam aksine, toplumsal bazda fikirsel arayışların ve gerekliliklerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu gerekçelerin en önemlisi, Anadolu'da doğmuş ve bir noktaya gelmiş olan sermayenin kendisine yeni bir çıkış noktası arayışıdır. AK Parti, Anadolu'daki bu dar kalıptaki sermayenin Türk siyasetinin en güçsüz yönlerinden biri

olan merkezi yönetimin elindeki rantlardan pay talep etmesi ve arayışının bir dışa vurumudur. On yıllardır var olan bu arayışa çare bulamayan siyasi İslamcı partilerin çözüm bulamamasının sonucunda kurulan bir partidir.

AK Parti de diğer partiler gibi kendi içinde homojen değildir. AK Parti'ye oy verenlerin sınıfsal ve düşünsel köken bağlamında da geniş bir yelpazede hareket etmesi, DSP gibi kendini sol olarak ifade eden ve AK Parti'yi rejim için tehlikeli bulan bir siyasi partinin tabanından da, MHP gibi, kadim milliyetçi bir partinin tabanından da oy almaktadır. Daha da önemlisi bu geniş yelpazeyi, Saadet Partisi'nden gelen geleneksel oy tabanı ve merkez sağın asli oylarıyla buluşturması” bu homojen olmama durumuna ayrıca bir güç kazandırmıştır (Yaraşır ve Aygün, 2002: 201).

Daha güçlü ve metropol çevrelerde etkin isimler ile daha zayıf ve metropole transfer olmak isteyen isimler bir aradadır. Bu birliktelik partiye kimi zaman yarar sağlamış kimi zaman da ortak karar almada sıkıntı yaratmıştır.

AK Parti'nin toplumsal karizmasını artıran, liderinin dahi kimi zaman önüne geçen İttihat ve Terakki'den günümüze uzanan askeri ve siyasi vesayet birer temsili niteliğinde sistemle çatıştığı olaylar yaşanmıştır. Bu yaşananlar halkın gözünde sistemin köşeye sıkışmışlığını ve acizliğini ortaya koyarken AK Parti'ye kat be kat destek sağlamıştır.

AK Parti'nin kurucu kadrosunda, siyasi İslami görüşün ülkedeki temsilcisi olan Milli Görüş Hareketi'nin önde gelen isimleri de yer almaktadır.

28 Şubat sürecinde yaşanan siyasi gerilim ve kriz sonrası, Milli görüş geleneğinden geliyor olmalarının yarattığı gerilim, AK Parti kurucularının 'sistemle barışık' oldukları imajını yaratmalarını gerektirmekteydi. AK Parti kurmayları, yeni partinin siyasi karakterini merkez sağ çizgide 'muhafazakâr-demokrasi' olarak tanımlamışlardır

Partinin kendisinden önce kapatılan partiler gibi siyasi İslamcı bir düşünceye ve vizyona sahip olmadığı emarelerini ortaya koyan temel unsur 2002 seçimleri için ortaya

koyduğu seçim beyannamesidir. Beyannamenin omurgasını, Türkiye'nin AB üyeliği, liberal ekonomi ve çoğulcu-katılımcı hesap verebilir yönetim ilkeleri oluşturmuştur. Beynamede, siyasi ekonomik ve sosyal problemlere karşın getirilen çözüm önerileri özellikle AB tam üyelik yolunda uyulması gereken ilkeler ve düzenlenmesi gereken yasal prosedürler dikkate alınarak bir rota çizilmiştir.

AB'ye uyum teması AK Parti'nin kimlik inşa sürecinde, demokratik, reformist ve modern bakış açılarını sembolik AB “şemsiyesi” altında toplayabilmek için kullanılmıştır. Bu sayede AK Parti, 28 Şubat sürecinin yarattığı siyasi boşluğu, İslamcı ve İslami hassasiyeti olan kitleleri de temsil ederek ve de kendi varlığını riske sokmaksızın doldurabilmiştir (Çınar, 2004:476). AK Parti'nin temel hedeflerinden biri olan AB'ye tam üyelik ile birlikte toplum partiyeye ciddi bir destek sağlamıştır. 3 Kasım 2002 yapılan milletvekili seçimlerinde %34.43 oy alarak AK Parti birinci parti olmuştur.

AK Parti'nin girdiği ilk genel seçimde bu nebzedeki başarı sağılmasının nedenleri arasında milletvekilli adaylıklarını oluştururken merkez sağın temsilcileri Anavatan, Doğru Yol ve Milliyetçi Hareket partilerinden önemli sayılabilecek isimlere ciddi oranda yer vermesidir. 1980 sonrası yeniden şekillenen siyasi tercihlerde merkez sağdaki bu partilerin son iki genel seçimde toplam oyların neredeyse yarısını almaları, AK Parti'nin siyasal İslamcılıktan uzaklaşmış olduğu görüntüsü verebilmesi ve bu sayede de merkez sağın desteğini almasını sağlamıştır.

28 Şubat süreci, var olan partilerin siyasal kimliklerini olumsuz yönde etkilemiş, AK Parti için doldurulacak bir siyasi boşluk alanı ortaya çıkarmış ve sürecin tasarlamaya çalıştığı siyasal kurgu gerçekleşmemiştir. Bu durumda 28 Şubat sürecinin aleyhine işlemesi gerektiğini düşünen birçok grubu da yanıltmıştır. AK Parti'nin 2002

seçim zaferi, 28 Şubat ve devamını kurgulayanların asla tahmin edemeyeceği sonuçları ortaya koyması açısından da siyasi tarihimizde dönüm noktasına sahiptir.

3.2.2. Muhafazakâr Demokrasi Söylemi ve Ak Parti

AK Parti'nin gündeme getirdiği muhafazakâr demokrasi kavramı ciddi bir tartışmaya neden olmuştur. Siyaset Biliminde böyle bir kavram olmadığını ifade edenler, AK Parti'nin potansiyelini ve enerjisini sadece “muhafazakârlık” kavramıyla dar bir çerçevede sınırlı tutamayacağını vurguladılar. Kuruluş aşamasında Genel Başkan Erdoğan'ın deklare ettiği muhafazakâr demokrat kimlik, parti organlarınca da benimsenince kurumsal bir kimlik haline geldi. I. Olağan Kongre'de “Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumunda Erdoğan'ın yaptığı konuşmalarda bu kavrama sahip çıkması ve içini doldurmaya çalışması Türk Siyasal Kültürü'nde muhafazakârlığın yeniden tartışılmasına neden oldu.

AK Parti'nin muhafazakâr demokrasi kavramıyla yapmaya çalıştığı demokrasiye yeni bir tanım veya tür getirmek değil, bu terkip altında kendisine yeni bir şerit açmaktı (Akdoğan, 2004a: 626).

AK Parti'nin muhafazakârlığının en iyi tanımı, doğal ve evrimci bir değişimden yana ve sosyal mühendisliğe karşı bir tavidir. Erdoğan bunu şu sözlerle açıklamaktadır: ”Her türlü dayatmacı, buyurgan, tipçi toplum mühendisliğine dayanan yaklaşımlar, sağlıklı bir demokratik sistem içinde engeldir... Muhafazakâr demokrasi kimliğimiz, her türlü toplumsal ve siyasal mühendisliğe karşıdır”(Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu). Erdoğan, AK Parti'nin 12 Ekim 2003 tarihli 1. Olağan Büyük Kongre'sinde yaptığı konuşmada da, partinin muhafazakâr demokrat kimliği hakkında ipuçları vermektedir. Ona göre AK Parti, çatışmaya dayanan bir siyaset anlayışının yerine, uzlaşmaya dayanan bir siyaset anlayışını geçirmiştir. Erdoğan, AK

Parti'nin muhafazakâr demokratiğini, toplumsal merkezi kavrayan bir çizgi olarak tanımlamıştır (Özbudun ve Hale, 2010: 64-65).

Bir aidiyet duygusu olarak İslamcılık, insanların zaman zaman askıya alabildikleri veya buzdolabına kaldırıp sonradan kullanacakları bir yapı olmamıştır. Bu nokta da özellikle kuruluş aşamasında AK Parti'nin İslamcı olmaktan uzak durma isteği parti kimliğinde başlangıçta dikkat edilmesi gereken ifadedir. Yasal olarak zaten herhangi bir partinin İslamcı olmasının mümkün olmadığı bir durumda, AK Parti'nin İslamcılıkla olan ilişkisine yaklaşımı farklı bir tutumda olamazdı. Parti işi, liberal siyasetin veya Türkiye'de ki mümkün siyasetin kapsamı içinde sınırlı – sorumlu teknik bir iş olarak algılandığında, bu işin kapsamına İslamcılığı sokmanın bir münasebeti olmadığını düşünüyor Ancak AK Parti'nin İslamcılıkla münasebeti konusunda yürütülen argümanlar genellikle İslamcılığın muhtemel farklı tanımları arasında ayırım yapmadan üstünkörü çalıştıkça, bu tartışmaların içinden çıkılmayacağı gerçektir (Aktay, 2005: 51).

Muhafazakârlık ise, önceden birtakım olgu ve kavramlar üzerinde bina olunmuş ve bunların varlığı ve korunması dolayısıyla da var olabilmektedir. Muhafazakârlık, özellikle toplum, tarih ve geleneği ön planda tutan ve bunları devlet otorite ve din çerçevesinde aşırı olarak algıladığı yeni gelişmelere karşı korumayı amaçlar.

Muhafazakâr bir parti olarak AK Parti'nin dini değerleri arka plana atmayan, bu değerleri içeren toplumsal yapıya önem vermeye çalışarak yeni bir siyaset tarzı geliştirmeye çalışmıştır. AK Partililer kendi kimliklerini şöyle sınıflandırmaktadırlar; “demokrat”, “milliyetçi”, muhafazakâr”, “sosyal demokrat”, “İslamcı”. İslamcı olarak kendisini ifade edenler % 5 ile % 10 arasında değişiyor. Sosyal demokrat partilerde seçmenin % 15' e yakınının kendisini “sosyalist” olarak nitelendirmesi gibi bir durumdur

bu yani partinin ana gövdesi kendisini muhafazakâr bir çizgide konumlandırıyor” (Akdoğan, 2004b: 108).

AK Parti'nin kimliğinin muhafazakâr demokrat mı, yoksa Avrupa'daki Hıristiyan demokrat benzeri bir Müslüman demokratlık mı olduğu konusunda tartışmalar yurtiçinde ve yurtdışında sürerken, AK Parti, Avrupa ülkelerinin Hıristiyan demokrat, liberal ve merkez sağ partilerinin üye olduğu Uluslararası Demokrat Birliği'ne (IDU) katılım için başvuruda bulunmuştur.

AK Parti'nin birçok temel görüşünün, muhafazakâr görüşle olan yakınlığı tartışılmaktadır. Bu aşamada Yalçın Akdoğan tarafından kaleme alınan, AK Parti'nin siyasi kimliğinde temsil ettiği görüşlerinin bazıları, yol gösterici olması açısından özetlenmeye çalışılmıştır. Akdoğan'a göre AK Parti; Yeni Muhafazakâr Demokrat çizgiyi muhafazakârlığın genlerine ve tarihi kodlara uygun şekilde ve ülke coğrafyasının toplumsal ve kültürel yapısıyla harmanlanarak uygulanmaktadır. Çeşitliliğe saygı duyan Parti'ye göre ancak görece olanı yücelten kültüralist bir yerelliği de doğru bulmamaktadır. Onlara göre yerelliği savunmak, evrenselliği reddetmek anlamına gelmemektedir. AK Parti, muhafazakâr demokrat kimliğinde, her türlü toplumsal ve siyasal mühendisliğe ve bu bağlamda, her türlü radikal söyleme karşı, evrimci ve doğal sürecinde isleyen toplumsal dönüşüme dayalı bir değişimi savunmaktadır çünkü “muhafazakârlıktan anladığı” mevcut kurum ve ilişkilerin korunması değil, bazı değerlerin ve kazanımların korunmasıdır. Parti'nin herkesin doğuştan sahip olduğu haklara sınıf ayrımı gözetmeksizin sahip çıkarak bireysel tercihlere saygı duyduğu ancak aile kurumunu sarsacak uygulamalar konusunda da hassasiyetini ortaya koymaktadır. AK Parti, bireylerin dinden esinlenen duygu ve düşüncelerinin siyasete yansımalarını normal bir durum ve sosyolojik bir olgu olarak

kabul ederken din üzerinden siyaset yapmanın yanlışlığına da vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte, akli önemseyen ama rasyonalist mutlakıyetçiliğe karşı, geleneksel bilgi birikimi ve tecrübeyi de dikkate almakta olan, modernin ve geleneklerin sentezlendiği bir yaklaşıma da sahiptir. Sivil toplum ve grup aidiyeti de önemli bulmaktadır (Akdoğan, 2004b: 128-134).

AK Parti'nin, kuruluşundan itibaren kendi kimliğini muhafazakâr çerçevede tanımlamasıyla, İslamcılık ve muhafazakârlık arasında ilişkinin tekrardan kamuoyu gündemine gelmesini sağlamıştır. Bu ilişki gündeme geldikçe, kuşkusuz hem İslamcılığın mahiyetinin hem de muhafazakârlığın Türkiye'ye özgü muhtevasının yeni şekiller alacağını bekleyebiliriz. Bu yeniden buluşma görüntüsünü sağlayan şeyin İslamcılığın özündeki muhafazakâr bakiye mi yoksa Türk muhafazakârlığı ile Türk İslamcılığı arasında birbirlerini çeken özsel bir ilişki mi olduğu sorusunun bundan sonra daha bir anlam kazanacağına şüphe yoktur. Bu süreç halen devam etmekte olan ve sonucunu hep beraber göreceğimiz bir süreç olması itibariyle fazla detaylandırılmadan bunun en önemli sebebinin İslamcı siyasal hareketin meşru ve mümkün bir dil arayışı olduğunu söyleyebiliriz (Aktay, 2005: 350).

AK Parti, ısrarla İslamcı söylemlerden uzak durmuştur. Özellikle ilk dönem ki iktidar süreleri boyunca yerleşmiş siyasi erkleri ve onların elinde tutmuş oldukları medya ve sivil toplum gücünü halk nezdinde harekete geçirmelerini engellemek maksadıyla olsa da İslamcı söylemi geri planda bırakmaya çalışmışlardır.

Buna karşılık olarak, Yalçın Akdoğan'a göre, AK Parti'nin Müslüman-demokrat tanımlamasını kullanmamasının sadece konjonktürle izah edilemeyeceği söylenebilir. AK Parti'nin dine önem atfetmesi özellikle dini özgürlüklerin önündeki engelleri kaldırmaya dönük demokratik bir mücadele şeklinde tebarüz etmektedir. AK Parti'nin

din- siyaset ilişkisinde yaşanan gerilimi normalleştirme çabasını dindar çevreler için bir kazanım olarak görmek mümkün olduğu gibi siyasal sistem içindeki tüm kesimleri dikkate alan bir yaklaşım olarak nitelemek de mümkündür (Akdoğan, 2004a: 212).

AK Parti, İslamcı olmadığını söylemek suretiyle, yaptığı bütün politik tercih ve icraatlardan İslam'ın tenzih edilmesini istemiştir. Giderek netleşecek olan görüntü, muhafazakâr bir taktiğe mecbur kalmış olan AK Parti'nin İslamcılıkla arasındaki mesafesinin, Türkiye'deki imkânsız bir siyaset olarak İslamcılığa yük olmama ihtimamına dönüşebileceğidir. Olayın partiden görünen tarafında, bu imkânsız siyasetin reel-politiğin gereklerine uymaya karşı bir baskı oluşturmasıdır. Irak'ın işgal edilmesine karşı AK Parti ile İslamcılık arasında açılan makas bunun ilk somut pratiğini oluşturdu. Bu arada AK Parti'nin muhafazakârlıktan ne anladığı ile özde muhafazakâr sayılmayacak seçmeni arasında reel-politik şartların kararına bırakılmış zımni bir mutabakatın olması da önemli bir durumdur. AK Parti, muhafazakârlık deyince seçmenin önemli bir kısmı yine de ya İslamcılık anlıyor veya İslamcılığın bu siyasal momentten ayrı tutulması gerektiğini ikrar ediyor (Aktay, 2005: 350).

3.3. AK PARTİ İKTİDARI

3.3.1. Dönem (2002-2007)

AK Parti'nin kuruluşu aynı zamanda Türkiye'yi son elli yıldaki en kötü ekonomik krize sokan Şubat 2001 mali krizinden hemen birkaç ay sonrasına denk geldi. Hatırlanacağı üzere bu kriz, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in başbakan Bülent Ecevit'e anayasa kitapçığını fırlatmasıyla başlamıştı. Kriz Türkiye seçmeninin mevcut siyasi partilere olan ilgisini yok etti. Halkın siyasetçileri başarısızlıklarından dolayı sorumlu tutmasının daha önce görülmemiş bir tezahürü olarak, bir önceki, Nisan 1999 genel seçimlerinde mecliste sandalye sahibi olan partilerin hiçbiri Kasım 2002'de

mecliste temsil için gerekli olan %10 barajını aşamadı. Mecliste AK Parti karşısında tek muhalefet, toplam sandalye sayısının ancak üçte birinden azına sahip olan, Deniz Baykal'ın genel başkanlığını yaptığı Cumhuriyet Halk Partisi idi.

AK Parti toplumla geniş ölçüde dinselikle ilgili bir muhafazakârlık ilişkisi içinde bulunsa dahi, bu hiçbir zaman milliyetçi bir duyarlılığın dışlanması anlamına gelmemiştir. AK Parti 28 Şubat ürünü bir partidir. Halkı canından bezdiren 28 Şubat uygulamaları AK Parti'nin siyaset arenasında güçlü bir şekilde yer almasını sağlamıştır (Kutlular, 2012: 439).

AKP'nin bu dönemde siyasi arenadaki yerini sistemin (istemeden de olsa) desteğiyle sağlamlaştırdığı süreçler hiç kuşkusuz;

1. Cumhurbaşkanlığı Seçimi
2. 22 Temmuz 2007 Seçimleri (27 Nisan E-Muhtırası)

Cumhurbaşkanlığı seçimi, bir kere daha Türkiye'deki kurulu düzen ile kendisine aykırı gördüğü bir siyaset aktörünün arasında cereyan etmiş gerilimdir. Belki cumhurbaşkanının anayasaya göre aynı zamanda başkomutan olması gibi sembolik bazı hassasiyetlerin de tetiklediği bir düzen içinde, ordu çok açık biçimde cumhurbaşkanının yerleşik AK Parti anlayışını yansıtan birisi olmasına karşı çıkmıştır. Sistem ortaya getirilen iki unsurla tıkanmıştır: Birincisi, Anayasa'ya dönük bir yorumla oylamanın tıkanmasıdır. İkincisi, o evrede ordunun bir bildiri yayınlarak sisteme dolaylı biçimde müdahale etmesi 22 Temmuz seçimlerinden önce Genelkurmay Başkanlığı sitesinde "27 Nisan e-muhtırası" olarak bilinen metni yayınlarak hükümete karşı tavır almıştır. Ordu, görmeye alışkın olduğu ve yeniden gücü kendi tekelinde toplayacak olan sivil ılımlı tutumunu bu muhtırada görememiştir. Türk siyasi tarihine baktığımızda askerin

sahip olduğu vesayet sistemi karşısında ilk kez sivillerin seçtiği, sivil otoritesini temsil eden bir parti dik ve kararlı tutum sergilemiş; orduya sınırlarının ve yetki alanının kapsamını hatırlatmıştır. 2002 seçimlerinin ardından özellikle liderinin karizmasıyla etkin olan parti, 2007 seçimlerinden önce sergilediği bu duruşla yıllarca pasif bir tutum sergilemiş (özellikle 28 Şubatta) sivil otoritenin ordu üzerindeki yerini belirlemiştir. Bu muhtıra AK Parti üzerinde tam aksi yönde cereyan etmiştir. 27 Nisan zaferiyle seçime giden AK Parti, oylarını artırmıştır. Ayrıca 22 Temmuz seçimlerinin Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığına adaylığını açıklamada çok önemli bir süreç olduğunu da belirtmek gerekir (Kahraman, 2009: 234).

AK Parti üzerinde sağlanan geniş mutabakat, hem dış konjonktür hem de Türk siyasi hayatına özgü güç mücadeleleri dolayısıyla uzun süre varlığını koruyamamıştır. AK Parti'nin Mart 2004'de yerel seçimlerdeki zaferiyle beraber alternatifi olmayan bir güce dönüştüğü ile ilgili tartışmalar, AK Parti'nin dengelenmesi gerekliliği düşüncesinin, merkez medyada ve Türk elitistleri arasında ciddi kabul görmesine neden olmuştur. Bu düşünce, özellikle Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili yapılan tartışmalarda daha da görünür hale gelmiştir. CHP nezdinde muhalefetin bir kısmı, merkez medya, holding sahipleri ve bürokraside yer alan statüko nezdinde ciddi olarak hissedilmeye başlanmıştır.

Muhalefetteki temel özellik, Ak Parti kadrosunu siyasi geçmişleri ile lanse ettirip, Ak Parti'yi irticai eylemlerin içinde yer alan siyasi bir odak olarak kamuoyuna sunmaktır. AK Parti karşıtlığı, bu dönemden itibaren bağımsız bir siyasal pozisyona karşılık gelmeye başlamıştır. Bu pozisyonu paylaşan aktörler, 27 Nisan 2007 muhtırası ile siyasi havanın bütünüyle kendi lehlerine döndüğünü düşünmüş ve "Cumhuriyet Mitingleri" adıyla çeşitli meydan toplantıları organize etmişlerdir (Altun, 2009: 4-5).

Bu sürece yüksek yargı da katılmış ve Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı olması engellenmiştir. Anayasa Mahkemesi, TBMM'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur oylamasını iptal ederek daha sonra "hukuk garabeti" olarak zihinlerde kalan "367 Kararını" vermiştir. Bu siyasi ortamda muhalifler, kendileri için olumlu bir siyasi ortam ve iklimin oluştuğu kanısına kapılmışlardır. Anayasa Mahkemesinin verdiği 367 kararının sonra, Türkiye'de yeniden erken seçime gidilmiş ve 22 Temmuz 2007'de milletvekili seçimleri gerçekleşmiştir

AK Parti hükümeti, ilk günden itibaren demokratikleşme ve Türkiye'nin AB üyeliğini sağlama ikiz hedeflerine öncelik verdi. Bu üyelik ümidi, demokratikleşme reformları açısından güçlü bir itici güç teşkil etti; ancak söz konusu reformlar, aynı zamanda, Türk toplumunun daha liberal ve daha yüksek insan hakları standartları yönündeki taleplerine de cevap oluşturdu. Demokratikleşme reformları, anayasal ve yasal düzenlemelerde gerçekleştirildi.

3.3.1.1. Anayasal Düzenlemeler

AB üyeliği hedefi ile yola çıkan AK Parti'nin yasal düzenlemeler ve uyum paketlerini icra etmek için önündeki en büyük engel 1982 Anayasa idi. Anayasa'da bazı değişiklikler yapmak elzemdi. İnsan hak ve hürriyetleri, evrensel ilkelere uygun demokratik hakların genişletilmesi, din ve vicdan özgürlüğü noktasında eksikliklerin giderilmesi gibi temel paradigmalarda, bir önceki hükümetin başlattığı çalışmaların ivedilikle devam ettirilmesi gerekmektedir.

1982 Anayasası'nın ilk şeklindeki 76. Maddesine göre, diğer bazı suçlar meyanında ideolojik ve anarşik eylemler hüküm giymiş olanlar milletvekili seçilemiyorlardı. Bu hükme paralel olarak Milletvekili Seçim Kanunu, eski Ceza Kanunu'nun 312. maddesinden mahkûmiyeti olanlara milletvekili olma yolunu

kapatmıştı. Tayyip Erdoğan, da 1998 yılında bir şiir okumak suretiyle halkı kin ve düşmanlığa açıkça tahrik etmek suçundan cezalandırılmıştı. Dolayısıyla 2002 seçimlerinde milletvekili olamamıştı. 22 Aralık 2002’de kabul edilen anayasa değişikliği ile ideolojik ve anarşik eylemler yerine terör eylemlerine çevrildi. Ana muhalefet partisi CHP tarafından da desteklenen bu değişiklikle Tayyip Erdoğan’a ara seçimde milletvekili olma yolu açıldı.

2004 yılında yine CHP’nin desteği ile kabul edilen anayasa değişiklikleri çok daha fazla önem arz etmekteydi. 10 maddeye değişiklik getirilmişti. Bu değişikliklerle ölüm cezası tamamen ortadan kaldırılmıştı. Türkiye’nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 13 Numaralı Protokol’ü onaylaması önündeki anayasal engel böylece ortadan kalkmıştı (Özbudun ve Hale, 2010: 106).

Başka bir önemli değişiklik, 90. Maddeyle ilgiliydi. Buna göre, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletler arası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkacak uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır. Daha önce ise 90. madde, usulüne uygun yürürlüğe konmuş milletlerarası antlaşmaları kanun kabul etmekteydi. Bu reformla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve diğer milletlerarası insan hakları sözleşmelerinin Türk mahkemelerince çok daha etkili şekilde uygulanması gerekecekti (Özbudun ve Hale, 2010: 106-107).

Önceki cumhuriyet hükümetlerinin gelişmelere karşı korumacı ve ağır tutumları dikkate alındığında, gerek Abdullah Gül gerek de R. Tayyip Erdoğan hükümetlerini, Türkiye’nin AB adaylığına bir tarih almak için gösterdikleri gayret dikkate değerdi. Bu, hem uluslararası alanda Türkiye’den çokça söz edilmesine yol açtı hem de siyasetin

yeni toplumsal aktörlerle yenilenmesi durumunda ülkenin sahip olduğu dinamizmlerin yeni sosyal ve siyasi enerjileri harekete geçirebileceklerini göstermiş oldu (Bulaç, 2010: 140).

2004 Anayasa değişikliklerinin getirdiği önemli bir reform da, tartışmalı Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kaldırılması olmuştur. İlk defa 1973'te kurulan ve 1982 Anayasası'na dâhil edilen bu mahkemeler, devletin güvenliğine karşı işlenen suçlara bakmakla görevlendirilmiş olan sivil ve askeri hâkim ve savcılardan oluşmaktaydı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi askeri hâkim ve savcılarının sivil muadilleriyle aynı hâkimlik ve savcılık teminatına sahip olmadıkları gerekçesiyle, devlet güvenlik mahkemelerine ilişkin davalarda Türkiye'nin sözleşmenin 6. maddesini ihlal etmiş olduğu yolunda sürekli bir içtihat oluşturmuştur. Dolayısıyla bir önceki hükümet tarafından Anayasa'nın 143. maddesi değiştirilerek askeri hâkim ve savcılar bu mahkemelerden çıkarılmışlardır. 2004 yılındaki anayasa değişikliğinde ise bu mahkemeler tamamen ortadan kaldırılmıştır (Özbudun-Hale, 2010:107). 1999 yılında yapılan değişiklik halk nezdinde pek hoş karşılanmamıştı. O zamanlar değişikliğin arka planında, o yıl ele geçirilen PKK lideri Öcalan'ın yargılanmaya başlamasından önce yapılması vardı. Fakat 2004 yapılan değişiklikle beraber yargıdaki çift başlılığın ortadan kalkması düşünülüyordu.

Anayasa'da yapılan değişikliklerde, 1982 Anayasası ile Sayıştay denetiminden ayrı tutulan silahlı kuvvetlerin tekrar denetime tabi olması sağlandı ve Yüksek Öğretim Kurulu'ndaki askeri üye kuruldan çıkarıldı.

3.3.1.2.Uyum Paketleri

Avrupa Birliği Konseyi 1999 yılı sonu Helsinki toplantısında Türkiye'ye aday statüsü verdikten sonra, Türkiye, Kopenhag kriterlerini gerçekleştirmek için kapsamlı

bir reform sürecine girdi. 2001 ve 2004 yıllarındaki radikal anayasa değişikliklerine ek olarak, 2002 Şubat ve 2004 Temmuz aylarında 9 uyum paketi kabul edildi. Bunlara genellikle paket adının verilmesinin nedeni, her birinin çok sayıda kanunda değişiklik içermesidir. Amaç, Türkiye'nin, AB'nin tam üyesi olma çabasının bir parçası olarak, Türk kanunlarını gerek 2001 ve 2004 anayasa değişiklikleri ile AB'nin topluluk müktesebatıyla uyumlaştırmaktır. Bu değişikliklerinden bazılarının anayasa değişiklikleri ile basit uyumlaştırma işlemleri olmasına karşın, diğerleri önemli sonuçları olan ciddi reformlardı (Özbudun ve Hale, 2010: 108).

Ak Parti ilk döneminde, koalisyon ortaklığı yapısının yol açtığı sorunlarla uğraşmaksızın, karşılaştığı bütün problemler ile yüzleşirken görece ürkek bir tutum içinde olmuştur. Özellikle devlet yönetiminde gücünü fazlasıyla hissettiren asker ve yargı ile doğrudan temastan kaçınma politikası izlenmiştir. Cumhurbaşkanı ile atamalar noktasında var olan sorunları vekâlet yöntemine başvurarak çözmeye çalışmışlar ama meclisten geçirilen kanunların onaylanması sürecinde sorun yaşamışlardır.

3.3.2. Ak Parti İkinci Dönemi (2007-2011)

22 Temmuz seçimleri AK Parti bakımından tarihsel örtüşmelerin hazırladığı bir koalisyonu doğurmuştur. Konvansiyonel Kemalist söylemin eleştirisine dayanan bir muhakeme ile AB'yi benimsemiş kesimler, kendisini liberal diye adlandıran odaklar, aydınlar ve seçim öncesinde başlayan bazı gelişmeler nedeniyle kısmen Aleviler, AK Parti'ye yönelmekte bir beis görmemişlerdir. Ayrıca Kürtler, o dönemde Genelkurmay Başkanlığı'nın istediği Kuzey Irak'a müdahale izni vermeyen AK Parti'yi desteklemişlerdir.

AK Parti'nin seçim zaferi irdelendiğinde, bazılarının göre bu başarının temel nedeni 5 yıllık iktidar süresi boyunca ekonomik ve sosyal politikalar noktasındaki

başarıydı. AK Partinin, bu ilk beş yıllık iktidarı döneminde yadsınamayacak sayıda sosyal ve ekonomik alanlarda iyileştirme projesi ortaya koymuşlardır. Bugüne kadar AK Parti'nin söz konusu uygulamalarına dönük sahici bir toplumsal muhalefet oluşmadığı da açıktır. Bununla birlikte, AK Parti'nin 22 Temmuz seçim başarısını yalnızca bu faktörlerle açıklamak, resmi eksik okumak anlamına gelecektir (Altun, 2009: 6).

Başbakan Erdoğan, 22 Temmuz genel seçimlerine kimsenin beklemediği oranda meclis grubunda değişikliğe gitmiştir. Bunun esas nedeni de başta Abdullah Gül olmak üzere ileride kendine alternatif oluşturabilecek olası alternatif odaklarını mümkün mertebe zayıflatma isteğidir. Bu partinin yönetici kadrosu dâhil, hiç kimsenin seçimlerdeki bu oy miktarını beklememekteydi. Fakat elde edilen bu yüksek orandaki oy miktarı, gücün yanında bazı sorunları da ortaya çıkarmıştır.

Hükümetteki yapının büyük ölçüde aynı kalması, seçim sonrası parti için yeni bir dönem olmaktan ziyade, eski dönemin devamı bir görüntü ve psikolojiye sokmuştur. Seçim sonrası gündeminde önce Cumhurbaşkanı seçimi, arkasından terörün öne geçmesi, bu partiyle ilgili ileriye dönük derinlikli ve ciddi değerlendirmeler yapılmasının önüne geçmiştir (Özbudun ve Hale, 2009: 111).

22 Temmuz seçimlerinin ardından özellikle askeri vesayete karşı dik duruşuyla ön plana çıkan AK Parti, her türlü engelleme çabalarına karşın sistemin karşı çıktığı adayını cumhurbaşkanlığı statüsüne yükseltmiştir. 22 Temmuz'un ardından mecliste MHP'nin de desteğiyle üniversitelerde başörtüsüne serbestlik tanıyan kanunun kabul edilmesi AK Parti'nin 27 Nisan e-muhtırasından sonraki en önemli adımlarından birisidir. Bu adımla birlikte muhafazakâr kesimlerin AK Parti'den beklentisi artmaya başlamıştır. Lakin meclisten anayasa değişikliği için verilen teklife gelen 411 kabul

oyuna rağmen, Anayasa Mahkemesi'ne CHP tarafından açılan iptal davası ve bu değişikliğin esastan incelenerek reddedilmesi muhafazakâr çevrelerde büyük hayal kırıklığı ve öfkeye neden olmuştur. Özellikle o dönem de bazı ulusal gazetelerde yer alan kimi kışkırtıcı sayılacak haberler de AK Parti'nin yeni anayasa çalışmalarını hızlandırmasına yol açmıştır.

3.3.2.1. Kapatma Davası

Türkiye'de geleneksel bürokratik yönetim geleneğinin ve özellikle siyasetteki askeri vesayet devamını arzulayan aktörler, bu süreçte AK Parti'nin önünü tıkamaya ve onun hareket imkânını kısıtlamaya çalışmaktadırlar. AK Parti'nin halk ve siyasi tarih nezdinde karizmasına karizma katan bu dönemde gelişen bir diğer olay, AK Parti'ye sistemin getirdiği statükoyu kaybetmeme arzusunun bir göstergesi olarak açılan kapatma davasıdır. Bir yandan Türkiye'deki laiklik anlayışının tartışıldığı, bir başka yanıyla yargı-siyaset ilişkisinin yeniden yoğrulduğu bu oluşum AK Parti bakımından çok ciddi ve ikili bir sonuç doğurmuştur. Verilen kararda Anayasa Mahkemesi, Cumhuriyet Başsavcılığının kapatma davasına esas aldığı iddiayı kabul etmiş ve AK Parti'yi "laiklik karşıtı hareketlerin odağı" saymıştır. Ancak 11 üyenin 10'u tarafından verilen bu karara rağmen mahkeme partiyi kapatmamıştır. Beş ay boyunca süren AK Parti kapatma davasında ve daha sonra verilen kararlarla beraber, siyaset bir süre zarfında kilitlenmekle kalmamış, Türk siyasal hayatının rotasına ciddi bir müdahalede bulunulmuştur.

Ak Parti'nin kapatılmak istenmesi, ülke gündeminin bir anda değişmesine yol açmıştır. Geniş kitlelerde karamsarlık havası gözlemlenmektedir. GENAR'ın yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre, Türkiye toplumu 2008 yılının 2007 yılına göre daha kötü geçeceğini düşünmektedir (Bulaç, 2010: 368).

Bu noktada AK Parti, kendisini Demokrat Parti'nin devamı çizgisinde gösterse de; onun gibi merkezden uzaklaşan siyasi bir figür olmaktan ziyade, çevreden merkeze gelerek, merkezde bir dönüşüm amaçladığını çok açık olmasa da ortaya koyan bir aktör olma yolunda ilerlemiştir.

Bu durum AK Parti'ye, bugün siyaset sahnesinde arz-ı endam eden diğer aktörlerden çok daha fazla hareket imkânı sağlamaktadır. Türkiye'deki geleneksel bürokrasi yönetimi, askeri vesayetın devamını arzulayan odaklar, bu dönemde AK Parti'ye engel olmak için uğraş vermişlerdir.

Bu noktada AK Parti kapatma davasına bir daha eğilmek gerekmektedir. Kapatma davası ile beraber AK Parti Türk siyasal hayatın sağında yer alan bir merkez partisine doğru evirilmek istenmiştir. AK Parti, ortaya koyduğu bazı politikalar ve içinde yer alan bazı kadroların siyasal söylemleri dikkate alındığında, bu müdahaleden etkilenmediği ifade edilemez.

3.3.2.2. 2010 Referandumu

Referandum, Anayasanın toplumu tartışma zeminine çekerek, bürokrasinin kurumlar üzerindeki vesayetini ve otoritesini meşru bir ortama sokmasıdır. Bu sebepten var olan problemin, bürokrasi tarafından gözden kaçırılmasının ve bürokrasi kurumları yoluyla nihayatlendirilmesine engel olmak ve sorunu topluma havale etmektir.

AK Parti iktidarının ikinci dönemi olarak adlandırdığımız bu döneme etki eden en önemli olaylardan birisi de kuşkusuz 2010 referandumudur. Bilindiği üzere darbe yalnızca asker eliyle yapılan asker tekelinde gerçekleştirilen bir olay değildir. Askerin yanında vesayetçi belli kesimler-sivil bürokrasi ve özellikle 28 Şubat sürecinde daha net görebildiğimiz medya ayağı bu süreçte çok önemlidir. 2010 referandumu, 27 Nisan e-muhtırasında verilen tepki ile ordunun üzerindeki yerini belirleyen ve sağlamlaştıran

AK Parti'nin, sivil bürokrasiyi yani yargıyı aşmak için attığı en önemli adımlardan birisidir. Bu referandum 2009 Yerel Seçimlerinden kısmi oy kaybı ile çıkan AK Parti'nin 2011 Seçimlerindeki başarısını etkileyen öncelikli olaylardan birisidir.

AK Parti, Temmuz 2007 genel seçimleriyle beraber topluma taahhüt ettiği sivil bir anayasa vaadini sonraki bir zamana öteleyip, bürokrasideki vesayeti rahatsız etmekten imtina etmiştir. Bununla beraber toplumdan çok fazla kopuk olan bu vesayet odakları reel bir siyasal çözümleme yapma yetilerini kayb ettikleri için, AK Parti'nin barışma çabalarını tam anlamamışlar ve bunu bir eksiklik olarak algılamışlardır. Bu dönemde AK Parti, sivil dokusu olan bir anayasa çalışmasında olmaktan ziyade, MHP'nin başörtüsü sorunu ile ilgili sınırlı anayasa değişiklik teklifini kabul etmiştir.

Her ne kadar bu MHP açısından karşı çıkamayacağı bir konunun, muhtemel anayasa değişikliği teklifinden ayrılması bakımından akıllıca bir hamle olsa da, AK Parti açısından bu hamlenin daha başından itibaren siyasi akla uygun olduğu tartışmalıdır (Yılmaz, 2010: 10).

12 Eylül 2010'da yapılan ve şimdiye kadar ki cuntacıların yargılanmasını öncelikli amaç olarak kabul eden bu referandum, 27 Nisan e-muhtırasının etkilerini hem askeri bürokrasi hem de sivil bürokrasi üzerinde göstermiştir. Ayrıca bu referandum AK Parti'nin 2009'da kısmen uğradığı oy kaybı ile başlayan karizma rutinleşme sürecini ortadan kaldırmış; partiye 2011 seçimlerinde mevcut sistemleri kırmak isteyen ancak bir şekilde engellenen\engellenilmek istenilen parti karizması eklemiştir. Bu karizmanın eklenmesine katkıda bulunan sivil bürokrasiyi aşmak için atılan en önemli adımlardan birisi de başörtüsü serbestliği ile ilgili anayasa değişikliğine verilen vetodur. Mevcut sistemi korumak adına verilen bütün bu tepkiler doğrudan AK Parti'nin işine yaramış, halkın çoğunluğu tepki olarak sistemle çatışan AK Parti'yi desteklemiştir.

Murat Yılmaz'a göre referandum Sürecini AK Parti lehine etkileyen gelişmeler; süreç içerisinde referandum sonuçlarına da tesir edecek üç mühim gelişme yaşanmıştır.

Birinci gelişme, AK Parti hükümetinin dış politika performansının sınındığı iki olayda gösterdiği başarı ile ilgilidir. Bu gelişmelerin ilki, Gazze'ye insani yardım götüren Mavi Marmara gemisine karşı İsrail Ordusunun gerçekleştirdiği katliamdır (Yılmaz, 2010: 11).

AK Parti bu siyasi ve insani krizi yönetmede dönem şartlarında görece başarılı bir çaba ve performans ortaya koymuştur. Bunun yanında İran'a geliştirmeye çalıştığı nükleer enerjiden dolayı uygulanmak istenen ambargoya karşı Ak Parti hükümetinin karşı koyması da referandum sürecini doğrudan etkileyen dış politika olaylarından. Bu olaylar, özellikle aynı tabandan gelen Saadet Partisi ve herhangi bir aidiyet bağı olmayan radikal İslamcılarını da olumlu yönde oy kullanmaya yönlendirmiştir.

İkinci gelişme, değişiklik tasarısı için Anayasa Mahkemesine başvurulması ile yaşanmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin yükselen ağır eleştiriler ve kararın siyasi sonuçlarını hesap ederek paketin esasına tesir etmeyecek kısmi iptali, paketin ve AK Parti'nin elini güçlendirmiştir. Mütereddit "Evet" çilerin önünü açan bu karar, "Hayır"cıları tereddüde sevk etmiş ve yargı vesayetinin güç kaybettiğini göstermiştir (Yılmaz, 2010: 11-12).

Eldeki gücü kaybetmek, yargı vesayetinden kurtulmanın yollarını arayan toplumun bir kesimini cesaretlendirirken, vesayeti elinde tutanların ise halkı bu noktada ikna etme zorunda bırakmıştır. CHP kendini toplumu ikna etmek mecburiyetinde hissetmiş ve bu değişim karşısında vesayet isteyenlerin yanında açıktan yer alamamıştır.

Üçüncü gelişme, referandum öncesi Ağustos başında toplanan YAŞ atamalarında hükümetin mevzuatta kendisine tanınan yetkiyi kullanmakta ısrarcı

olmasıdır. YAŞ kararlarının askeri bürokrasinin değil, AK Parti Hükümeti'nin istediği gibi şekillenmesi ve bu gelişme karşısında CHP ve MHP'nin demokratik sivil otorite yerine askeri bürokrasiyi tercih etmesi 27 Nisan'ın hatırlanmasına ve benzer bir sendromun yaşanmasına yol açmıştır. (Yılmaz, 2010: 12).

AK Parti'nin bu referandumdaki “Evet” gerekçeleri arasında en önemlisi, 1961 Anayasası'nda yer alan ve 1982 Anayasası'yla da yerini sağlamlaştıran bürokrasideki vesayeti tasfiye etmek için kararlı duruşudur. AK Parti, 1961'den sonraki dönemde bürokrasi ile merkez sağ arasında hâlihazırdaki gerginliği aşma duyarlılığını gösterme eğilimindedir. Problemin bu tarihsel kökleriyle beraber, özellikle yüksek yargının 2007'deki Cumhurbaşkanlığı seçimine müdahil olarak ortaya çıkardığı krizden kaynaklanan güncel bir tarafı da vardır. Meclisin 41 levet oyuyla kabul ettiği başörtüsü temelindeki anayasa değişikliğinin Anayasaya aykırı görülerek esastan görüşülmesi ve Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi ve akabinde bu anayasa değişikliği de gerekçe gösterilip kapatma davasının açılması bu bağlamda değerlendirilebilir.

Anayasa Mahkemesi'nin AK Parti'yi kapatmaması siyasette değişen güç dengesi bakımından önemli bir göstergedir. Mahkemenin verdiği kapatmama kararı olumlu bir karar olsa da AK Parti üzerinde bir travmaya neden olmuştur. Bu nedenle yargı içindeki vesayeti kırmak ve bu travmaya cevap vermek adına yargıya yönelik bir iyileştirme kaçınılmaz hale gelmiştir. AK Parti referandum yoluyla sekiz yıldır iktidarda olmanın getirdiği yıpranmanın dezavantajını en aza indirerek, yargı ve bürokrasinin iktidarına karşı muhalefet etmenin avantajlarından da yararlanabilecektir. Muhalefeti ise yargı ve bürokratik iktidarla özdeşleştirerek, onları bu iktidar yıpranmasına ortak edebilecektir (Yılmaz, 2010: 15-16).

BÖLÜM 4

AK PARTİ VE YENİ DÖNEM SİYASETİ

4.1. AK PARTİ VE VESAYET REJİMİ

Türkiye'deki iktidar yapısı ve durumu AK Parti'nin kurulduğu 2002'deki durumla aynı değildi. 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen askeri darbe ile kökleri geçmişe uzanan vesayet ile müzakere değil mücadele dönemi başlamıştı. Bu çatıda devlete yön verenler sivil, askeri ve yargıdaki vesayet odakları ile onlarla uyumlu çalışan burjuvazi ve bu yapıların etkisinde olan medya idi. Ortakların payları ve güçleri zaman zaman değişse de halkın oylarıyla iktidara gelmiş siyasal partilerin tek başlarına muktedir olmalarının önünde böyle ciddi bir baraj bulunmaktaydı. AK Parti'nin bu çatıyla mücadelesi ilk gün başladı şüphesiz ama galip gelmesi uzun sürecekti (Seta, 2012).

Bugün medyada yer alan bilgi, belge ve deliller göz önünde bulundurulduğunda, iktidarın doğal bir ortağı gibi davranan bazı askeri çevreler yazarlar, işadamları ve bürokratlar ciddi bir planlamalar içinde olsalar da, özellikle komuta kademesinde sağlanamayan birlik yüzünden akamete uğramışlardır. Yarım kalan planlamalar, AK Parti'nin ekonomiyi git gide düze çıkarmasıyla kendine var olan güveninin daha da artmasına neden olmuş ve kapatma davası sonrası özellikle siyasal ve yargısal alanda yeni hamleler yapması için manevra alanı sağlamıştır.

Ak Parti üçüncü döneminde, 2000'lerden itibaren Türkiye'de siyasi gündemi belirlemede söz sahibi olan zümrelerin vesayetçi etkilerini ortadan kaldırmak için ciddi mücadeleler içinde oldu.

Bu süreç o dönemdeki birçok davaya, iddianamelere ve siyasal tartışmalara tanıklık etmiş, toplum gücünün rüzgârını arkasına alarak uzun yıllardır hüküm süren

askeri vesayeti geri durmak zorunda bırakarak, daha sivil tabanlı aktörlerin ve bizatihi kendi kurumlarının daha etkin olduğu bir rejime dönüştürmeye başlamıştır. Ak Parti'nin 2004'de yapılan yerel seçimlerinde gösterdiği başarı ve Avrupa Birliği sürecinde sonuç odaklı ve alıcı girişimler ve bunun sağlamak için yapılan düzenlemeler gittikçe AK Parti'nin elini daha da güçlendirmiştir. Aynı dönemde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi toplum nezdinde umutla ve heyecanla karşılanmıştır. MGK'nın yapısında askerin aleyhine, sivil kurumların lehine yapılan düzenlemeler ve özellikle MGK sekreterinin sivilleşmesinin gerçekleşmesi de bu dönem de olmuştur.

4.1.1. Ak Parti Ve Vesayet Rejiminin Tasfiyesi

2002 yılından itibaren iktidarda olan AK Parti'nin uzun süren iktidarını birkaç dönem halinde irdelemek gerekmektedir. 2002-2006 arasındaki ilk dönem boyunca, AK Parti'nin siyasi ajandasının önemli bir bölümünü AB ile ilişkilerden oluşturmaktaydı.

AK Parti, hem AB'nin Kopenhag siyasi kriterlerinin 1990'lar boyunca daralan siyasal merkezi genişletmek üzere işlevsel olabileceğini varsayarak hem de muhtemel bir demokratik reform sürecinin öncelikle içerideki vesayetçi aktörlerin direnciyle karşılaşabileceğini öngörerek, AB sürecini Türkiye'deki demokratikleşme sürecinin merkezine yerleştirdi (Seta, 2014).

Avrupa Birliği'ne katılım için kesin bir müzakere tarihi almak, AK Parti'nin bu dönemdeki en önemli siyasi rotasını belirlerken, geniş kapsamlı ve dizgesel demokrasi paketleri ve AB'nin istediği uyum yasalarını kanunlaştırıp uygulamak bu dönemin en belirleyici yanını oluşturmaktaydı. Bu ilk dönemde ortaya konan reform paketleriyle beraber iç ve dış siyaset başta olmak üzere birçok noktada askerin vesayeti azalmış sivil referanslar daha ön plana çıkmıştır.

Bu nokta da sadece askeri vesayetle değil aynı zamanda askeri vesayetlin sivil ayakları ile de amansız bir mücadeleye girilmiştir. Ak Parti iktidarına karşı olan birçok sivil toplum örgütü tepkilerini bütün iletişim kanallarını kullanarak toplumla paylaşmaktan geri durmamışlardır. Muhalif kanatta yer alan Türkan Saylan, görüşlerini soran televizyon muhabirinin görüşlerini sorası üzerine: Biz asılız, dolayısıyla bizim istemediğimiz bir şeyin bu ülkede olmasının mümkün olmadığını ifade etti.

AB sürecinde askerin sivil siyaset alanı üzerindeki ağırlığının azalmasına ya da azaltılmasına karşı ilk ciddi refleks 2007 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde AK Parti'ye Cumhurbaşkanını tek başına seçtirmeme politikası üzerineydi. Yapılan Cumhuriyet mitingleri, 27 Nisan'da Genelkurmay internet sitesinde yer alan e-muhtıra ve zihinlere kazınan Anayasa Mahkemesi'nin 367 kararı ile ortaya konan bu yaklaşıma AK Parti de seçimleri erkene alarak cevap vermiştir. Toplum yapılan seçimlerde vesayetlin karşısına demokrasiyi ve demokratik teamülleri destekleyerek tercihini AK Parti'den yana kullanmış ve % 47 oy vererek Temmuz 2007 de AK Parti'ye ikinci kez iktidar koltuğunu vermiştir. Vesayet odakları seçimden sekiz ay gibi çok kısa bir süre sonra oyların neredeyse yarısını almış iktidar partisine karşı kapatma davası açarak adeta intihar girişiminde bulunmuştur. AK Parti'yi kapatmak için açılmış olan dava 4 ay sonra kapatmamayla sonuçlanmış, ortaya konan bu mücadele ile yerleşik vesayet odakları sistem tarafından tasfiye edilmeye başlanmıştır.

Tasfiye süreci ilk olarak aktörleri hedef aldı ve ideoloji ile sürdü. Ergenekon, Balyoz, vb. bir dizi davayla asker başta olmak üzere, anti-demokratik enstrümanlara başvuran vesayetçi aktörler tasfiye edildi. Davalar, vesayetçi aktörlerin sistem üzerindeki belirleyiciliklerinin ortadan kaldırılmasını sağladı. Vesayet sisteminin

tasfiyesini amaçlayan bu süreç 12 Eylül 2010'daki referandumla yerini inşaaya bıraktı (Ete, vd. 2012: 13).

Referandum paketinin toplumda kabul görmesiyle, ordu siyasetin merkezinden uzaklaştırılmaya başlanmış, sistemin ve rejimin hamisi durumunda kendini konumlandıran yargısal vesayet üzerinde de iyileştirmeler kendini göstermeye başlamıştır. Referandumun %58'lik oyla kabul edilmesi, demokratikleşmeyi arzulayan iradenin vesayet rejimi üzerindeki zaferini ortaya koydu ve reform sürecinin önünün açılmasını sağladı. Referandum ve 2011'de yapılan genel seçimlerde alınan %50'lik zaferlerle beraber, AK Parti'nin, kamuoyuna sunduğu, ustalık dönemi, yeni Türkiye gibi kavramlarla bu reform sürecine olan bağlılığını ve isteğini ortaya koydu.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından, "Laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği savıyla" AK Parti'yi kapatmak için açılan 2008 Temmuz sonunda karara bağlanmıştır. İddianamede Cumhurbaşkanı'nın yaptığı bazı konuşmalar ve yayınladığı bazı genelgeler delil olarak kabul edilmiştir. Odaklaşma noktasın gösterilen en önemli delil ise parti yetkililerinin üniversitelerde başörtüsünün serbest bırakılması yönündeki açıklamalardır. Ve bitirici darbe ise başörtü tasarısının mecliste kabul edilmesidir. Davalı parti iddiaları reddederek, davanın siyasi nitelikte olduğunu, iktidarı döneminde demokratik laik Cumhuriyeti pekiştirici bir icraatın içinde olduğunu ve sonuç olarak laikliğe aykırı eylemlerin değil millete hizmetin odağı haline geldiğini ileri sürmüştür bıraktı (Ete vd. 2012: 13).

Anayasa Mahkemesinde AK Parti ile ilgili alınan karar, karmaşık duygular içeren değişik bir karardır. AK Parti kapatılmaktan bir oy farkla kurtulmuştur. Mahkemenin kararı esasında çoğunluğunun kararı olmamıştır. Bunun nedeni olarak mahkeme üyelerinden sadece dört tanesi partiye devlet yardımının kesilmesini talep

etmiştir. Altı üye partinin kapatılmasını ve sadece bir üye de kapatma isteminin aleyhi yönünde görüş beyan etmiştir. Anayasa Mahkemesi AK Parti'nin laiklik aleyhinde eylemlerin içinde olduğunu, lakin bu eylemlerin partiyi kapatacak düzeyde ağır yaptırım gerektirmeyeceğini ortaya koyarak hazine yardımının kesilmesine karar vermiştir. Bu kararlar beraber mahkemenin daha önceki kararlar düşünüldüğünde, siyasi partilere olan tavrının da vesayet odaklarının tasfiye sürecinden etkilendiği anlaşılmaktadır.

4.1.1.1.Çetelerle mücadele; Ergenekon

2007 Haziran'ında İstanbul'da bir gecekonduda bulunan el bombalarıyla ilgili başlayan Ergenekon soruşturması, Türk tarihinin en büyük ve ihtilafli adli soruşturmasına dönüşmüştür.

Türk siyasi tarihi, illegal yapılanmaların siyasete dönük müdahaleleriyle doludur. Korku odaklı bir siyasi kültür ortaya koymak ve sürekli tehdit algısı yaratmanın toplumca içselleştirilmesi, bu sayede ülkedeki siyasete yön verme arzusu her zaman belli odaklarca istenmesi, Türk Siyasi hayatında sürekli sorunlara yol açmıştır. Türkiye'de ahlaki normları yüksek bir siyasetin hayat bulması, alanını genişletmesi ve normal hale gelmesi için yasal zemini olmayan yapıların her zeminde belirlenip ortaya çıkarılarak gerekli eylemlerin yasalar çerçevesinde yapılması kaçınılmazdır. AK Parti, yasal zemini olmayan siyasal oluşumların Türkiye demokratik yaşamına ve topluma tehdit yarattığını ve bu tehdidin doğrudan ve birincil muhatabı olduğunu ifade etmektedir. İktidara gelmesiyle beraber her fırsatta bu odaklar Ak Parti iktidarını sonlandırmak için olağan olmayan birçok faaliyet içinde olmuşlardır. Bu nedenden dolayı AK Parti bu konu üzerinde çok hassas davranmaktan geri durmamıştır.

AK Parti'nin bu konuya öncülük etmesi ve kararlı duruşu önem taşımaktadır. AK Parti yöneticileri, kendilerinden öncekilerin Susurluk olayında gösteremedikleri

basireti ortaya koydukları için Türkiye demokrasisine katkı sunmuşlardır. Bu yasadışı oluşumlara yönelik süreç, Türkiye'nin normalleşmeden yana olmayan çevreler tarafından çok da hoş karşılanmamıştır.

Bu dönemde AK Parti'nin durumu doğru değerlendirmesinde göstereceği tutum sürecin nasıl sonlandırılacağını belirleyecektir. Bu noktada belirtilmesi gereken, AK Parti'nin medyatik manipülasyonlarla inşa edilen krizlere karşı kapsamlı kriz yönetim stratejisine henüz sahip olmadığıdır. AK Parti, medya ve siyaset ilişkisinin aldığı yeni boyutu göz ardı etmekte, AKP'nin medya ile ilişkisini sadece parti faaliyetlerinin tanıtımıyla sınırlandırmaktadır (Altun, 2009: 17).

Türkiye'deki komplo teorilerine karşı eğilim varlığını uzun zamandır sürdürdüğü gibi, siyasal alanda ciddi oranda yer almaktadır. Ergenekon davasındaki hazırlık sürecinin sonuçlanmasına değin bu komplo teorileri yer almıştır.

Sadece AK Parti'yi destekçilerinin büyük bir bölümü hem de hukuki yaptırım sürecine müdahil olanların birçoğu, kötü niyetli ve komplocu bir entrikanın, –genellikle Derin Devlet ile ilgili – yalnızca siyasi süreci manipüle etmediğine aynı zamanda ülkedeki siyasi şiddetin büyük bir bölümünü desteklediğine veya rehberlik ettiğine yürekten inanmaktadır. AK Parti destekçileri arasında dikkatler özellikle, İslam adına gerçekleştirilen şiddet eylemlerine odaklanma eğilimindedir; dinleri adına gerçekleştirilen bir takım kan dökme eylemlerine ilişkin korkuları, bu eylemlerin asıl sorumlularının, Müslüman kardeşleri olduğu gerçeğine inanmaya yönelik bir itiraz ve inkâr kültürü yaratmıştır (Jenkins, 2009: 7).

Mahkemeye sunulmuş olan kanıtlardaki tutarsızlık ve çoğunlukla uydurma olduğu sonradan ortaya çıkan deliller, soruşturmayı yürütmekle görevli olanlar, davanın sonunda verilen cezaları temellendirmeye yönelik eylemler yaptıkları tezini ortaya

çıkarmıştır. Bu tarzdaki suçlamalar soruşturma safhasında yer alanlar tarafından fark edilemediği için reddedilmiştir.

Birçok olayda telefon dinlemeye takılanlar içerikler doğru olsa da delillerin çarpıtıldığını, değiştirildiğini ve iddia etmişlerdir. Hazırlanan delillerinin kendilerini olmayan bir suça iştirak etmiş gibi gösterip suçlu ilan edilerek devre dışı bırakılmak istediklerini ifade etmişlerdir. Hükümet, telefon görüşmelerinin dinlenilmesini sağlayan ekipmanların kolayca elde edilebileceğini ve ses dinleme kayıtlarının AK Parti'ye meyilli memurlarca gerçekleştirildiği savlarını kabul etmemiştir.

Herkesçe bilinen telefon dinleme olaylarının, kanun uygulayıcı makamlarca soruşturulmamasına ilişkin de herhangi bir açıklama getirilmemiştir. Türk kanunları uyarınca, adli bir onay olmaksızın telefon dinlemek ve görüşme kayıtlarını yayınlamak bir suçtur (Jenkins, 2009: 12).

4.1.1.2. Balyoz ve İnternet Andıcı

Bu dönem Ordunun terörle mücadeledeki kayıpları ve eksikliklerinin yanında darbe yanlısı olarak algılanan bir tutum içinde olması, o zamana kadar güvenilirlik düzeyi en yüksek olan kurumun kamuoyunda sorgulanmaya başlamasına neden olmuştur. Bu noktada, AK Parti'nin seçildiği andan 2009'a kadar darbeye ortam hazırlayarak darbeyi gerçekleştirme planları ortaya çıkmış, bu planlamalarla ilgili çok fazla görevde ve emekli askerin yargılandığı soruşturma ve davalar açılmıştır.

Asker-siyaset ilişkisinde siyaset aleyhinde olan ilişkiler kanun yoluyla giderilmeye başlandı. Aynı zamanda iktidarın himayesinde ve öcülüğünde kamu düzeninin gerektirdiği sorgulamalar ve yasal soruşturmalarda ciddiyetle yürütüldü. Bu bağlamda, referandumda askeri yargı alanını daraltan ve askerlerin yargılamasında sivil yargıyı yetkili kılan düzenlemeler gerçekleştirilmiş; ayrıca EMASYA Protokolü'nün

iptali (4 Şubat 2010), 2010 Ağustos YAŞ kararları ve MGSB'nin sivillerce ve sivil bir perspektifle yazılmasıyla asker üzerindeki sivil denetim güçlendirilmişti (Ete, 2011: 27).

2011 yılında, darbe için ortam hazırlama ve hükümeti yıpratma ve darbeyi gerçekleştirmek için eylem planlarının hazırlandığı iddia olunan askerler için soruşturmalar daha da derinleşerek devam etmiştir. Bununla bağlantılı olan ve 2008'de başlayan Ergenekon ve 2010'da başlayan İrtica ile Mücadele ve Balyoz davalarıyla ilgili mahkeme süreci birçok yeni tutuklama dalgasıyla devam etti. Aynı zamanda hükümeti yıpratmak için kurulan internet sitelerine öncülük etmekle suçlanan askerlerle ilgili (İnternet Andıcı Davası) bir dava da açıldı. Sonuç olarak 2011 yılı içinde sivilleşme yolundaki tutum daha da derinleşerek devam etti ve daha somut kazanımlara dönüştü.

2011 yılının ilk yarısında Balyoz Davası, ikinci kısmında ise İnternet Andıcı Davası ile ortaya çıkan gelişmeler dikkat çekmiştir. Türkiye'de darbe planlaması savıyla yürütülen ilk mahkeme süreci Balyoz Davasıdır. Bu dava da iddia edilen olay; 2002--2003 yıllarında hazırlandığı iddia edilen darbe planıdır. Balyoz Darbe Davası'nın kamuoyunu bu kadar meşgul etmesinin nedeni ise 2010 yılında başlayan yargılamalara devam eden süreçte birçok yüksek rütbe de muvazzaf askerin dâhil edilmesidir.

Yılın ilk çeyreğinde, Gölcük Donanma Komutanlığı'nda ele geçirilen yeni belgelerden sonra başlatılan yeni tutuklama dalgası ile 106'sı muvazzaf olmak üzere 163 askeri personel tutuklanmıştır. Soruşturma yıl boyunca gerçekleşen yeni tutuklamalarla derinleştirilmiştir (Ete, 2011: 28, 29).

30 Mayıs'ta o dönem Harp Akademilerinin okul komutanı olan Orgeneral Bilgin Balanlı'nın Balyoz Planı davası nedeniyle tutuklanması, soruşturmanın ilk defa muvazzaf bir orgenerale ulaşmasına neden olmuştur. Tutuklamalar yaz aylarında da

sürmüş ve Ağustos'un 15'inde Balyoz Planı Davası'na bakan İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi'nde davanın ikincisi de başlamıştır.

Bununla da yetinmeyen Genelkurmay Başkanlığı, 5 Nisan 2011'de internet sitesi yoluyla yaptığı açıklamada Balyoz Davası'nda yargılanmakta olan askerlerin devam eden tutukluluk hallerine anlam verilemediğini beyan etmişlerdir

Yapılan yargılamalar sonucunda mahkeme heyeti savcılarının talepleri doğrultusunda, görevdeki seçilmiş hükümeti alaşağı etmek için darbe planlamaktan dolayı başta Genelkurmay Eski Başkanı olmak üzere ülke yönetiminde askeri ve sivil bürokraside yer alan birçok ismi cezalandırmıştır.

Bu bağlamda sonuçlanan "Ergenekon ve Balyoz" davalarında Ak Parti'nin demokrasi ve hukuktan yana olan tavrıyla beraber, Cumhuriyet'in kurulduğu yıllardan bu tarafa seçilmiş yönetim üzerinde gölge gibi duran vesayet sisteminin hukuk kanalıyla lağvedildiği açıkça ortaya konmuştur. Dava sonuçları nihayetinde, bundan sonra hükümeti askeri ya da herhangi başka bir yol kullanarak görevden el çektirmeye zorlamak isteyenlerin etraflıca düşünceleri gerekliliği ortaya çıkmıştır.

4.2. AK PARTİ VE ALEVİ AÇILIMI

Alevi toplumundaki bireylerin hayatını daha kolay hale getirmek için politikaların belirlenmesinde ve uygulamaya konmasındaki en büyük zafiyetin, karar alan ve uygulayan mekanizmalar içinde yeteri kadar olmamalarıdır. Ağaçları koruma amacıyla başlayan, hükümet karşıtı bir amaca çevrilen Gezi Parkı eylemleri aslında bir hayra da vesile oldu. Hükümetin uzun süre önce rafa kaldırdığı "Alevi Açılımı"nın yeniden hatırlamasını sağladı. Aleviler başta olmak üzere birçok inanç mensuplarının yaşadıkları sorunları görmezden gelerek demokratik bir sistem kurmak mümkün değildir.

Alevilik ve toplumda yer alan diğer inanç ve düşüncelere yaklaşım; ülkedeki demokratik, açık toplum, özgürlükçü ve çoğulcu, olmak gibi, politikalarla da derinden ilişkilidir. Demokratik Açılımla ilgili tartışmalar ve bu çerçevedeki planlamalarda en temel problemin Alevilik olduğu ama çözüme en yakında yine Aleviliğin olduğu ortaya konmuştur.

Alevi açılımıyla birlikte, AK parti hükümeti ülkenin kronik görülen sorunlarına çözme eğiliminde muhtemelen tabanını en çok zorlayacak olan konunun üzerine gitmeye çalıştı. Alevilerin yapısal sorunlarının ele alındığı çalıştaylar düzenlendi. Alevi kültürünün çok sesliliği nedeniyle, hükümet tarafından kimi iyi niyetli uygulamalar bile sorunun çözümüne katkı da bulunmaktan ziyade, yerleşik algıları değiştirmede. Temeli yeni atılan; Fethullah Gülen Ve İzzettin Doğan tarafından ortak bir payda da oluşturulan aynı yerde “cami ve cem evi” projesi de her iki kesimi de memnun etmekten uzak durmaktadır.

4.3. AK PARTİ VE KÜRT AÇILIMI

Çok uzun zamandır ciddi kayıplara yol açan, siyasal sistem başta olmak üzere, ekonomiyi, ülke güvenliğini, dahası özgüvenini olumsuz biçimde etkileyen Kürt meselesi, bugün itibarıyla bile ortaya koyduğu sorunsallık bakımından çok daha tehlikeli bir yapı halindedir. Meseleyi tehlikeli hale çeviren olay ise ülkenin yakaladığı ekonomi ve siyasi alandaki istikrar ile dış politika da yaptığı atılımları sekteye uğratma potansiyelin olmasıdır.

Kürt Sorunu, temelde yalnızca bir ‘terör sorunu’ değil, aynı zamanda siyasal, sosyal, ekonomik etnik, kültürel, hukuki ve psikolojik boyutları içinde barındıran çok yönlü bir problemdir. PKK var olmadan öncede Kürt Sorunu vardı. Bu noktada PKK’nın tamamen yok edilmesi Kürtlerin sorunlarını ve taleplerini

sonlandırmayacaktır. Silahlı mücadele dönemi, özellikle bölgedeki Kürtler ve ülke genelinde toplumun genelinde maddi ve daha da önemli olan manevi kayıplara neden olmuştur. Şiddetin ve çatışmanın azaldığı dönemlerde, devletin soruna kesin ve kalıcı bir barış getirme noktasındaki isteksizliği ve bu yönde politikalarından uzak durması önemli çözüm fırsatlarının kaçmasına neden olmuştur. Aynı zamanda bu süreçler Kürtlerin devlete karşı olan güveninin kaybolmasına neden olmuştur. Bugüne kadar Kürt toplumu ile sistem arasındaki sorun olan “Kürt Sorunu”, daha sonraki dönemlerde özellikle Ortadoğu’daki gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda daha da içinden çıkılmaz hale dönüşebileceğini göstermektedir.

AK Parti, artık yeni bir Türkiye inşa etmek istemekteydi. Bu yeni Türkiye’de komşularla sıfır sorun, içinde bulunduğu bölgede sözü geçen bir güç olma arzusu vardı. Soğuk savaşın sona erdiği ve 11 Eylül gibi küresel nitelikteki olaylardan sonra özellikle Ortadoğu’da yeniden şekillenen güç dengelerinde bölge ülkeleri nezdinde sözü geçen bir ülke olmayı amaçlamaktadır. Kendisinden önceki hükümetler gibi içe dönük, çevresindeki ve dünyanın geri kalanındaki problemleri göz ardı Türkiye imajını değiştirmek istiyordu. Hem tarihin önlerine sunduğu bu fırsattan faydalanmak, hem de sorunun çözümü için gerekli adımları atmak istiyorlardı. Bunun içinde toplumda sorunlar azalmış ve şartlar daha uygun görünmekteydi.

Büyük hedeflerin gerçekleşmesinin önünde birçok problem vardı. Ama bunların en önemlisi Kürt Sorunu idi. AK Parti her açıdan sorun olan ve büyümeye çalışan Türkiye için önemli engel olarak önünde kalan problemi çözmek için yapılabilecekleri yapmanın, yasal düzenlemeleri gerçekleştirmenin, tarihsel ve kronik hataların önüne geçmenin, psikolojik, sosyal, kültürel, yasal, ekonomik faktörlerle çözümlerin yollarını aradı (Koç, 2011: 15).

Sorunun çözümü için yapılan yasal düzenlemeler ve uygulamalar, bu uygulamalardan alınan sonuçlar ile geline nokta Ak Parti'nin seçim sonrasında konu ile bazı politikalarda revizyona gitmesine neden olmaktadır. Sorunu temelde insan hakları ve özgürlük çerçevesinde ele alıp bu yönde hükümet tarafından atılan adımlara karşın, Kürt siyasetini temsil edenlerin hala eski Türkiye zihniyeti ile karşılık verip hiçbir şey yapılmamış gibi dar siyasette ısrar etmelerinden dolayı bir muhatap sorunu yaşamıştır.

AK Parti hükümeti, toplumun içinde yer alan bütün görüşlerden, mezheplerden ve etnik yapılardan olan gruplarla bir araya gelerek, sorunlarını dinlemek ve onlarında sürece katılımıyla çözüm üretmek arzusu içinde idi. Bu dönem de yapılan birçok çalıştayda da bu fikrinden geri adım atmadı.

Kürt açılımında geline son nokta; devam eden eylesizlik döneminde hükümetin açıklayacağı demokratikleşme paketi beklenmektedir. İmralı'dan gelen ateşkes çağrısını neredeyse sorunsuz uyan ve terör gruplarının ülke dışına çıkmasını isteyen bölücü başının ifadelerinde etkin olmayan ve talepleri karşılamayan bir paketin, sorunun çözümüne katkı sağlamayacağını avukatları aracılığı ile kamuoyuyla her fırsatta paylaşmaktadır. Yeni anayasa sürecinde yer alan BDP ise, temel noktalarda Kürt kimliği noktasında anayasal güvence istemektedir.

4.4. AK PARTİ VE GEZİ PARKI EYLEMLERİ

Taksim Meydanında gerçekleştirilmek istenen projeye tepki olarak Gezi Parkı eylemleri başlamıştır. Daha sonra bu eylemler ve protestolar, son yıllardaki en önemli toplumsal-siyasal olaylar halini almıştır. Gezi Parkı olaylarının siyasal ve sosyal bakımdan uzun vadede Türkiye'yi nasıl etkileyeceğini zaman gösterecektir. Ancak olayların ortaya çıkışına, seyrediş biçimine, sonlanışına ve kısa vadedeki sonuçlarına

dair yakından ve nesnel gözlemleri kayıt altına almak büyük önem taşımaktadır (Ete ve Taştan, 2013: 15).

Yakın tarihimizdeki önemli olaylardan olan bu eylemler ve sonrasındaki gelişmeler en başından beri sosyolojik ve siyaseten ele alınmalıdır. Olaylar ve eylemciler dikkatle gözlemlenmeli, eyleme katılanların görüşleri çok titiz biçimde analiz edilerek bir sonuca ulaşılmalıdır. Olayların başlamasından sonuna kadar geçen süre zarfında, mevcut iktidar ulusal ve uluslararası topluluklar tarafından demokratik ve hukuksal norm ve değerler açısından ciddi eleştiriler almıştır.

4.4.1. Gezi Parkı Eylemleri Başlangıç Süreci

Gezi Parkı eylemleri başlaması ve gelişim evreleri üç bölümde analiz edilebilir. ortaya çıkışı ve gelişim süreçleri üç aşamada değerlendirilebilir. Bu evreler, birbirinden sadece zamansal ve sırasal olarak ayrılmamaktadır. Bu eylemler aynı zamanda amaç, biçim ve içerik yönünden de farklılıkları barındırmaktadır. Benzer şekilde gösterilerin hedefinde yer alan iktidar partisinin ortaya çıkan krizi kontrol etmek amacıyla geliştirdiği farklı yaklaşımlar da bahsedilen aşamalandırma sürecinde değerlendirmeye alınmıştır. Öte yandan vurgulanması gereken bir husus da farklı aşamalar arasında zaman zaman ve belirli konularda geçişkenlik yaşanabildiğidir (Ete ve Taştan, 2013: 23).

Protestoların başlamasının nedeni ilk olarak, Taksim Meydanı için düşünülen Yayalaştırma Projesi'ne azınlık bir aktivist grubun tepkisiydi, Bu grubun amacı başlangıçta bazı hükümet yetkilileri tarafından da anlaşılır ve makul bulunmuştu. Bu gösterilerle amaçlanan da Gezi Parkı'nın yeşil kalmasını sağlamaktı. 27-31 Mayıs 2013 tarihleri arasında başlayan ve son gün polis ile göstericiler arasında çıkan çatışmaların gözlemlendiği olayları kapsar. Bu zaman aralığında kamuoyu, TBMM'de grubu

bulunan siyasi partiler ve medya açısından basit çevreci hassasiyeti olan asayiş problemi olarak algılandı ve gündem de çok da fazla yer almadı.

İstanbul'da yer alan Tarihi Topçu Kışlası'nı yeniden kazandırma projesi için Büyükşehir Belediyesi, öncelikle yol genişletme çalışmalarına başlamıştır. Yapılan çalışmalar gereği güzergah üzerinde yer alan bazı ağaçların yerlerinden kaldırılıp başka yerlere nakledilmesi gerekmektedir. Bu nokta da devreye giren sol ve çevreci grupların yer aldığı protestocularca Gezi Parkı diye bilinen yerde oturma eylemi başlatılmıştır. Aynı protestocular parkın içinde çadırlar kurmuş ve geceyi de Gezi Parkı'nda geçirmişlerdir. Parkta sabahlayan bu protestoculara ise gün doğarken polis kanalıyla müdahale edilmiştir.

Polisin protestoculara müdahale ederken görece fazla şiddet kullanıldığı iddiası ve göstericilerin sabahladığı çadırların tahrip edilerek yakılması gün boyu medya da yer almıştır ve kamuoyuna servis edilmiştir. Durumdan haberdar olunmasıyla sosyal paylaşım ortamları facebook ve twitterda takipçi sayısı fazla olan sanat ve medya dünyasının bazı isimleri halkı bölgeye çağıran paylaşımlar yapmışlardır. Sayıları gittikçe artan protestocu ve onlara destek için bölgeye toplanan kalabalık, polisin müdahale yöntemine karşı daha sert tepkiler ortaya koymuştur.

Olaylar yeni başladığında medya olayı, görmezden gelmiş haber yapmaktan kaçınma yolunu seçmiştir. Giderek artan şiddet olayları ve kalabalıkların kitlelere dönüşmesiyle medyanın bütün ilgisi derhal Gezi Parkı'na kanalize edilmiştir. Medyanın eylemlerin başlangıçta üzerinde durmaması, hükümet baskısı eleştirilerini çağrıştırmıştır. Bu sebepten dolayı hükümete karşı tepkilerin çoğalması hedeflenmiş olabilirdi. Ayrıca ortaya çıkan bazı karartma durumları, bazı gerçeklerin başlangıçta anlaşılmasını da engellemiştir. Örneğin göstericilerin sayısının olduğundan çok fazla

gösterilmesi imkânı doğmuş, kamuoyunda Gezi Parkında büyük bir mağduriyetin yaşandığına ilişkin bir izlenim oluşturulmaya çalışılmıştır.

4.4.2. Gezi Eylemcilerinin Profili

2013 yılının yaz aylarına doğru Gezi Parkı etrafında başlayan bu toplumsal kalkışmanın içinde yer alan gruplar irdelendiğinde karşımıza çıkan grupları sınıflandırmak hayli zordur. Bu noktadan hareketle yapılan analizler göz önünde bulundurulduğunda; doğa ve yeşil alan sevgisi içinde olan eylemcilerin yanında, AK Parti hükümetine karşı kapsamlı ve detaylı bir başkaldırının içinde yer alan sayısız ve çoğu da birbirinden bağımsız sayısız grup yer almaktadır.

4.4.2.1 Eylemcilerin Sosyo-Ekonomik Profilleri

Gezi Parkı eylemcilerinin profilleri ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarla amaçlanan nokta eylemcilerin sosyo-ekonomik durumlarını ortaya çıkarmaktır. Yapılan araştırmalarda bize eylemlere katılan göstericilerin mesleki ve eğitim durumlarını, yaş ortalaması vb. gibi temel veriler ortaya koymaktadır. Araştırmaların ortaya koyduğu önemli bilgilerden biri eylemcilerin önemli oranda “genç” nüfustan oluştuğudur. Örneğin Metropoll’ün araştırmasına göre Gezi Parkı’nda eylemlere katılanların yaş dağılımları şöyledir (Metropol, 2013):

%11.2’si:15–19 yaş aralığında

% 52’si: 20–24 yaş aralığında

%17.8’i: 25–29 yaş aralığında

%7.4’ü:30–34 yaş aralığındadır.

%11.6’si:35 yaş üstü

Yukarıda görüldüğü üzere Gezi Parkı’nda eylemlerinde yer alan göstericilerin çoğunluğu 15–29 yaş arasındaki gençlerden bir araya gelmiştir. Yapılan birçok

araştırmanın sonunda ve medyada verilen haberlerde gözlemlendiğinde bu bulguların doğru olması güçlü ihtimaldir. 26 Niteliksel araştırmamızın kapsamına giren diğer illerdeki (Ankara, İzmir ve Eskişehir'deki) eylemcilerin yaş profili hakkında istatistiksel verilerden yoksunuz. Ancak bu illerdeki saha araştırmamızdaki gözlemlerimiz, buralarda da eylemcilerin yaş profilinin İstanbul'daki eylemcilerle açık bir biçimde paralellik arz ettiği yönündedir (Ete ve Taştan, 2013: 60).

4.4.3 Gezi Eylemlerine Karşı Ak Parti'nin Tutumu

AK Parti, Gezi Parkı için yapılan protestoların başlangıçtan sonuna kadar olan süre içindeki dönüşümünü gözlemlemeye gayret etti. Protestolar süreç içinde amacını ve hedefini protestocularında kimliğini değiştirmesi ile hükümette bunlara karşı politik duruşunu ve eylemsel durumunu değiştirmiştir. AK Parti'nin protestocular için kullandığı dil ve ortaya koyduğu siyaset devamlı biçimde değişti. Bu yüzden, AK Parti ve Erdoğan'ın bu olaylara bakış açısını, protestolara ve protestoculara karşı tepkilerinin zaman içinde değişiklik göstermesi gayet doğal bir süreçtir.

Erdoğan ve AK Parti, eylemlerin başlamasından itibaren eylemcilere karşı dinamik ve farklı tonlarda bir söylem içinde bulundu ve o tarzda bir politika takip etti. Erdoğan ve AK Parti, bu yolla eylemcileri bu farklı zeminlerden çıkarıp var olan siyasi alanın içine çekmeye çalıştı. Ak Parti'nin buradaki amacı eylemcileri sınıflandırmak ve bu yolla ayırıştırmaktı. Aynı zamanda da toplum önünde itibarsızlaştırmayı hedeflemişlerdi. Bu çerçevede, eylemleri barışçıl şekilde ve zaman geçirmeden sonlandırmak üzere, eylemcilerle görüşerek eylemlerde dillendirilen itirazları karşılamaya yönelik demeçlerle müzakereci dil ve siyasete başvurulurken, öte yandan eylemlerin demokratik tepkinin ötesine geçen yönleri ortaya konularak kamusal algıda 'marjinal' konuma yerleşmesi sağlanmaya çalışıldı (Ete ve Taştan, 2013: 110).

Kısaca kamuoyunda eylemcileri basit bir çevreci eylem algısından çıkarıp meşru hükümete karşı girişilen bir hareket içinde gibi göstermeyi de amaçlamışlardır. Protestolar ve protestocular ilk başlarda çevre ve doğa ile ilgili nokta da iken, Hükümet ve özellikle Erdoğan çevre konusundan ortaya koyduğu ve uyguladığı politikalarla karşılık vermekteydi. Bu sayede protestocuların siyasal kimliklerini ve asıl hedeflerini ortaya koyacak bir politika izlemişti.

Gezi Parkı eylemlerinde hükümete karşı özellikle uluslararası kamuoyu nezdinde Türk toplumunun yönelik rahatsızlığı olarak çerçevesi karşılarında eylemcilerin toplumun küçük bir kısmını teşkil ettiğini ortaya koymak ve günler boyunca süren eylemlere yönelik olarak kendi tabanında oluşan gerilimi boşaltmak üzere, AK Parti, “milli iradeye saygı” mitingleri düzenledi.

Gezi parkı eylemlerinden sonra Ak Parti tarafından “milli iradeye saygı” mitingleri düzenlenmiştir. Bu mitinglerde, Gezi protestolarının aslında bütün ülkedeki toplumu yansıtmadığı, hoşnutsuzluğun sadece sınırlı sayıda bir topluluktan oluştuğunu göstermek amaçlanmaktaydı. Ayrıca Ak parti tabanındaki gezicilere karşı olan hoşnutsuzluğunda giderilmesi amaçlardan bir diğeri idi.

Sonuç olarak Gezi Eylemleri Türk Siyasi yaşamında demokratik başkaldırı anlamında ciddi bir yere sahip oldu. Eylemlerin başlangıç aşamasından itibaren sonlanmasına kadar geçen süreç zarfında eylemci ve hükümet tarafının maruz kaldığı eleştiriler düşünüldüğünde; çevreci kaygılarla başlayıp topyekûn vandalizme dönüşen eylemler vardır. Diğer tarafta ise demokratik hak taleplerine eylemlerin başlangıç safhasında kulak vermeye çalışan hükümet vardır. Lakin eylemlerin devam eden safhalarında kolluk kuvvetlerinin içinde yer alan ve hükümetin zor durumda kalmasını

amaçlayan bazı yapılar eylemlerin bastırılmasında aşırı güç kullanmıştır. Bu dönemle ilgili AK Parti'ye yerelde ve uluslararası düzeyde yönetilen eleştiriler artmıştır.

Gezi olayları başlangıçta çevre duyarlılığı olarak başlasa da, olayları kurgulayanlar tarafından, 2002 yılından itibaren ülkedeki değişim ve dönüşümün lokomotifini olan Ak Parti'yi iktidarı boyunca karşılaştığı bu en zor sınavda yaralama amacı gütmüştür.

4.5. AK PARTİ VE YENİ DÖNEM SİYASETİ

4.5.1. Ak Parti ve Gülen Cemaati İlişkileri

2002 yılında iktidar olmasından 2012 yılına kadar geçen süre zarfında uyum içinde olan AK Parti ile Fethullah Gülen cemaati arasında, soğuk rüzgârlar MİT kriziyle başlamış, cemaatin en önemli insan ve para kaynağı olan dersanelerin kapatılması süreciyle artmıştır. 17-25 Aralık operasyonlarıyla bu soğuk savaş daha ciddi bir hale dönüşmüş ve ipler kopma noktasına gelmiştir.

Bu noktada cemaatin, kendi içinde oluşturduğu planlama ile AK Parti'nin ve cemaatin bizatihi kendisinin büyümesi ve belli noktalara gelmesi bakımından önemlidir. Beklenmedik biçimde tek başına iktidar koltuğuna oturan AK Parti, devlet kadrolarına hükmedecek örgütsel yapıya tam anlamıyla sahip değildi. Gülen cemaatinin aradığı fırsat tam anlamıyla buydu. Cemaat üyeleri ile sadece partiye destek vermekle kalmadı aynı zamanda da hem iktidarın hem de devletin içinde yapılanma fırsatına erişmişti.

MİT krizi başlayan ve Adana'daki tır olaylarıyla daha karmaşık hale gelen AK Parti-Cemaat kutuplaşması, 17/25 Aralık olayıyla beraber tamamen kamuoyu önünde açık bir savaşa dönüşmüştür. Yargı ve emniyet içinde yapılanmaların ortak hareketi ile birçok kişi gözaltına alınmış ve tutuklanmıştır. Sürecin devamında Başbakan Erdoğan cemaati "Paralel Devlet" olarak adlandırmış ve bu yapıya karşı topyekûn bir savaş ilan

etmiştir. Cemaatin yargı ve polis içindeki yapılanmalarına müdahale edilmiş birçok hâkim savcı ve emniyet mensubu takip eden süreden itibaren görevlerinden alınarak daha önemsiz görevlere kaydırılmıştır. Özellikle kolluk kuvveti içindeki yapılanmalara karşı Ergenekon ve Balyoz sürecindeki tutuklamalara benzeyen şafak vakti operasyonları düzenlenmiş ve gözaltılar yapılmıştır.

2002’de iktidara geldiğinden beri demokrasi alanında beklentilerin üzerinde atılımlar yapan Ak Parti hükümetleri bu süreçte yargıya açıkça müdahalede bulunmakla itham edilmiştir. Soruşturmaları yürüten savcıları ve kolluk kuvvetlerinin davadan uzaklaştırılması bağımsız yargıya açıkça müdahale olarak algılanmıştır. Diğer taraftan olayın mağduru olarak kendilerini gören Recep Tayyip Erdoğan ve Ak Parti camiası ise; yapılanları arkadan hançerlenme olarak ifade etmiş ve devletin bütün sinir uçlarına kadar yerleşen bu paralel yapılanmanın temizlenmesi için ellerinden gelen mücadeleyi vereceklerini süreç boyunca sürekli ifade etmişlerdir.

4.5.2. Ak Parti ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi

10 Ağustos 2014 tarihinde doğrudan halkın oylarıyla gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçiminde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin adayı olan Recep Tayyip Erdoğan oyların yüzde 51,7’sini alarak seçimi kazanmış ve ilk turda cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu seçimin kazanç elde eden diğer bir siyasi figür ise, üçüncü olmasına karşın bir önceki seçimdeki oylarını ciddi biçimde artıran HDP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı adayı Selahattin Demirtaş olmuştur. Demirtaş bir Seçimin kaybedeni ise esas olarak Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi’nin (MHP) ve yerel seçimlerde yüzde 1,6 civarında oy alan Büyük Birlik Partisi’nin (BP) desteğini alan Ekmeledin İhsanoğlu oldu. Yüzde 38,6 oy alan Ekmeledin İhsanoğlu’nun

oyları kendisini destekleyen bu üç partinin 30 Mart'a aldığı oyların bir hayli altında kalmıştır.

28 Şubat süreci ile beraber tutuklanıp cezaevine yollanan ve bundan sonra muhtar bile olamaz denilen Erdoğan sürecin üzerinden geçen bu kısa süre içinde bu makama yükselmiştir. Erdoğan'ın girdiği bütün seçimlerden zaferle çıkması muhalefet tarafından ciddi şekilde ele alınması ve incelenmesi gereken bir olgu haline gelmiştir.

Esasen beklentilerin altında oy almasına rağmen 2010 yılında yapılan ve halkın doğrudan birinci turda belirlediği seçilmiş Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan seleflerinden farklı bir güce sahiptir. Bu konu ile ilgili bütün beyanlarında halkın doğrudan desteğini aldığını ifade eden Erdoğan pasif bir cumhurbaşkanı olmaktan ziyade Anayasa'nın kendisine verdiği bütün hakları sonuna kadar zorlayacağı yer almaktadır.

15 Temmuz askeri kalkışmasının ardından ülkenin karşılaştığı beka sorunu çerçevesinde daha önceki dönemlerde fikirsel ayrılık içinde olan Milliyetçi Hareket Partisi ile Ak Parti arasında yakınlaşma olmuştur. Darbe tehlikesinin atlatılmasından sonra MHP başlangıçta karşı olduğu Ak Parti'nin son yıllarda savunduğu sistem değişikliğine yeşil ışık yakmıştır. TBMM'de sistem değişikliği ile ilgili yapılan oylamalarda Ak Parti, MHP'nin de desteği ile anayasa değişikliği paketini referanduma götürmeyi başarmıştır. Yapılan halk oylamasında sistem değişikliği vatandaşın onay almıştır.

Bu sürecin evrilmesinde, muhafazakar kesimle beraber hareket eden milliyetçi kesimin katkısı büyük olmuştur. Yapılan sistem değişikliği ile muhafazakar kesimin yelpazesinde sadece siyasal İslam'ı temsil edenler değil, aynı zamanda milliyetçi referansları güçlü olan toplum kesimi de yer almıştır. Böylece muhafazakar kesim

toplumda salt bir siyasi düşünceyi ya da akımın etkisinden sıyrılmış ve daha kozmopolit bir yapıya kavuşmuştur.

SONUÇ

Siyasal İslam tek parti sürecinin bitmesi ve ülkenin DP ile gerçek demokrasi parametreleri ile tanışmasının ardından ülke yönetiminde hak iddia etmeye başlamıştır. Necmettin Erbakan'ın şekillendirdiği Milli Görüş hareketi ülke siyasetinde önemli bir yer almıştır. Kurduğu bütün siyasi partiler yerleşik düzen tarafından kapatılmış ve bu uğurda cezaevinde bile kalmıştır. Özellikle 28 Şubat süreci olarak adlandırılan dönemle beraber yıllardır bir arada ve biat kültürü çerçevesinde şekillenen hareket çatlamağa başlamıştır. Post modern darbe olarak adlandırılan dönemle beraber bu hareket içindeki fikir ayrılığı en üst seviyeye çıkmış ve sonunda yenilikçiler olarak adlandırılan bu grup yeni bir siyasi vizyonla Türkiye siyasi hayatında yerini almıştır. Erdoğan başkanlığında kurulan bu yeni oluşum içinden geldikleri tabanında sempatisini büyük ölçüde kazanarak 2002 seçimlerinde merkez sağın içinde bulunduğu kısır döngüden de faydalanarak tek başına iktidar olmuştur. Partinin oluşum sürecinde Milli Görüş felsefesinin öz eleştirisini yapan ve özellikle Batı ile olan ilişkilerin hayatiliğini kavrayan bu oluşum 17 yıllık iktidarı boyunca ülke de değişimin öncüsü olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu andan itibaren günümüze kadar demokrasi alanında çok önemli mesafeler kaydetmiştir. Özellikle kuruluş sürecinde yeni bir ulus devlet yaratmaya çalışan yönetici erkler tepeden inme yaklaşımlarla toplumun nabzını tutmaktan ziyade var olan devleti yüceltme yoluna gitmişlerdir. Çoğu devrim adına yapılan yasa ve düzenlemeler halkın kopuk yapılmış veya halka yeterince anlatılamamıştır. Bu nedenle demokratik anlamada yapılan ilk seçimlerde ülkeyi kuran parti seçimleri kaybetmiştir. Ülke demokrasisinin en büyük sorunu olan iktidar olma ile muktedir olma arasında ki o büyük fark AK Parti ve Erdoğan hükümetlerine kadar pek daralmamıştı. İlk döneminde özellikle demokratikleşme ve AB süreci için yapılan ve

uygulanan temel yasalar ve anayasa değişiklikleri ile sivil hükümet elini yerleşik erklere karşı güçlendirmiştir. İkinci döneminde ise özellikle yargı ve askeri kurumlar içindeki vesayete son vermek için uğraşmış ve bu alanda birçok kazanım elde etmiştir. AK Parti ve Erdoğan özellikle temel insan hak ve hürriyetleri alanında ülke yasalarını AB normlarına getirmek için çok fazla çaba sarf etmiş ve aynı zamanda enerjilerin neredeyse tümünü ülkeyi baştan aşağı bayındır hale getirmek için uğraşmıştır. AK Parti ve Erdoğan üçüncü döneminde ise halkın oylarının nerdeyse yarısını alarak daha kuvvetli biçimde iktidar olmuştur.

Fakat özellikle son dönemde demokratik alanda ortaya koymaya çalıştığı ülkenin farklı kesimlerini ilgilendiren politikalarda liberal yaklaşımdan daha muhafazakâr hale bürünmekle eleştirilmekten de kaçamamıştır. İleri demokrasi ile seçim meydanlarında vaatlerde bulunan Erdoğan liberal çizgiden uzaklaşıp, daha otoriter bir çizgiye yönelmekle itham edilmektedir. Özellikle Gezi olayları esnasında tutunduğu tavır demokratik çoğulcu yapıdan çok, daha otoriter ve baskıcı bir tutum içinde yer aldığı sadece ulusal boyutta değil uluslararası camiada da yüksek sesle ifade edilmiştir. Bu nokta da tamda oluşturulmak istenen algı bu otokratik yapı ve tek seslilik vurgusudur. Kamuda yer alan ve özellikle emniyet içinde bulunan paralel yapı unsurlarının eylemler esnasında ve sonrasında hükümeti ve Erdoğan'ı zor durumda bırakan tutum ve davranışlarıyla uluslararası kamuoyunda algı oluşturmuşlardır.

Bu noktalardan hareketle; Milli Görüş çizgisinden değişimin önünü açmak daha demokratik bir alan yaratmak ve ülkeyi daha yaşanılır hale getirmek için yola çıkan bu oluşum geçen süre zarfında ülke demokrasisine çok fazla kazanım sağlamıştır. Demokratik normlar çerçevesinde parti tüzüğünde yer alan ve 3 dönem kuralı olarak da bilinen ve bunun gibi birçok nokta da bu alana yeni normlar kazandıran AK Parti ve

Erdoğan artık günümüzde baskıcı, otoriter ve son olarak da tek adam olarak nitelendirilen eski siyasi aktörlere benzemekle itham edilmektedir. İktidarı süresince kimilerine göre haklı ya da haksız birçok saldırı ile karşılaşan ve her defasında içinde bulunduğu krizlerden daha da güçlenerek çıkan Ak Parti ve Erdoğan artık özellikle dış dünya tarafından ciddi şekilde eleştirilere maruz kalmaktadır. İktidarının ilk döneminde görece daha demokrasi ve hukuk yanlısı olarak görülen bu hareket özellikle gezi süreci ile beraber daha baskıcı olmakla itham edilmektedir. Erdoğan'ın bu süreçte çoğulculuğu bir kenara bırakıp gittikçe daha otoriter hale gelmesi ve özellikle son seçimlerde ülkenin kronikleşen problemlerini çözmek için vaat edilen yeni anayasa yapım sürecini ağırdan alması ve kendi iktidarının devamına yönelik adımlar atması yine ulusal ve uluslararası platformda sıkça eleştirilmektedir.

Bu tezin içeriğini oluşturan muhafazakârlık kavramı çerçevesinde muhafaza etmek kavramını başlangıçta içselleştirmeyen ve değişim alanında durmaksızın çalışan bu yeni oluşum, iktidarın neredeyse bütün köşelerine sahip olduklarından itibaren kendilerini muhafaza etmeye çalışmaları eşyanın tabiatına uygundur. Bu nokta da getirilen çoğu eleştiriye kulak kapatan bu yapı Şerif Mardin'in merkez-çevre ilişkisini doğrulamaktadır. Muhafazakâr bir parti olarak kendi kurucuları tarafından değerlendirilen bu yapı ilk iki dönem kendi ifadelerine karşı demokrasiyi iyileştirme alanında birçok fayda sağladıklarına karşın bu son dönemler beraber ciddi anlamda iktidar güçlerini muhafaza etme yoluna gittikleri de gözden kaçmamalıdır.

Yukarda getirilen eleştirilerin yanında özellikle 15 Temmuz darbe girişimi ile karşılaşan ve direkt olarak askeri müdahalenin hedefi olan Erdoğan ve arkadaşları ülkedeki son vesayet kalıntılarını da temizlemek için büyük uğraş vermiştir. 15 Temmuz gibi dünya siyasi tarihinde çok da yer almayan askeri kalkışma esnasında ve

sonrasında ülkeyi yönetenlerin gösterdiği dirayet ve demokrasi mücadelesi toplumda karşılık bulmuştur. Uzun yıllar Erdoğan liderliğindeki Ak Parti'nin gündeminde yer alan başkanlık sistemi için gerekli anayasa değişiklikleri yapılmış ve toplumdan gereken desteği alarak ülkedeki yönetim sisteminin değişmesini sağlamıştır. 2010 yılından itibaren devletin bütün kurumlarındaki üyelerini kullanarak seçilmiş iktidarla güç savaşına giren Fethullah Gülen ve cemaat mensuplarının kamudan tasfiyesi de yine 15 Temmuz'dan sonra başlamış ve hala devam etmektedir. İçinde bulunduğu bütün krizleri fırsata çeviren Ak Parti oluşumu muhafazakârlık söylemiyle siyaset sahnesine çıkmış olsa da, ülkedeki bütün vesayet odaklarını tasfiye etmek için yoğun çaba sarf etmiş ve ülkenin yönetim sisteminde ciddi değişiklikler yapmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile Meclis ve Bakanlar Kurulu birbirinden ayrılmış, Bakanlar icra işleri ile ilgilenirken, Meclise de denetim yetkisi verilmiştir. Bu nokta da bazı eleştirilere karşın güçler ayrılığı daha da belirginleşmiştir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M.A. - Köker, L. (2001), İmparatorluktan Tanrı Devletine, İmge Kitabevi, Ankara.
- Akdoğan, Y.(2004a), AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Akdoğan, Y. (2004b). AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi”, *Uluslararası Muhafazakârlık Ve Demokrasi Sempozyumu*, İstanbul, 10-11 Ocak2004
- Akşin, S.(2004), Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi, Kırlangıç Yayınları, Ankara.
- Aktay, Y.(2005), “İkrar ile İnkâr arasında AKP'nin Kimliği”, *Anlayış Dergisi*, İstanbul
- Alkan, T. (1984), The National Salvation Party, Metin Heper.
- Altun, F.(2009), Değişim Ve Statüko Kıskaçında Ak Parti, Seta Analiz, İstanbul.
- Ayata, S. (1998), Himayecilik, Parti ve Devlet: Türkiye’de İslam’ın Siyasallaşması, 75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş Doğru, Tarih Vakfı Yayınları, Ankara.
- Bayramoğlu, A. (2000), 28 Şubat: bir müdahalenin güncesi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Birand, M.A. ve Yıldız, R.(2012), Son Darbe: 28 Şubat, Doğan Kitap, İstanbul.
- Birgün Gazetesi, 30 Aralık 2013
- Bostancı, N. (2012), Siyaset, Medya ve Ötesi, Vadi Yayınları, Ankara.
- Bulaç, A.(2010), Göçün ve Kentin İktidarı, Çıra Yayınları, İstanbul.
- Bulaç, A.(2009), Göçün ve Kentin Siyaseti, Çıra Yayınları, İstanbul.
- Cemal, H.(2010), Türkiye'nin Asker Sorunu, Doğan Kitap, İstanbul.
- Çakır, R. (2005), Milli Görüş Hareketi, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 6 – İslamcılık, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çınar, M.(2004), Siyasal Bir Sorun Olarak İslamcılık, Dipnot Yayınları, İstanbul.

- Dursun, Ç.(2003), Türk İslam Sentezi İdeolojisi ve Öznesi, Doğu Batı, Yıl 7, Sayı 25, İstanbul.
- Emre, S. E. (1991), Siyasette 35 yıl, Cilt:2, Akabe Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, M.(1999), 28 Şubat süreci, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara.
- Ete, Hatem (2011), 2011’de Türkiye, Seta Yayınları, İstanbul.
- Ete, H.- Taştan, C.(2013), Kurgu ve Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri, Seta Yayınları İstanbul.
- Gökdemir, O. ve Öztürk, S.(1999), Seçimlerde solun iki taktiği, Sorun Yayınları, İstanbul.
- İrem, C. N. (1997), Kemalist modernizm ve Türk gelenekçi-muhafazakârlılığının Kökenleri, Toplum ve Bilim 74.
- İnceoğlu, E. (2009), Türkiye’de Siyasal İslamcılığın Evrimi, Yüksek lisans Tezi, Ankara.
- Jenkins, Gareth H. (2009), Gerçek ile Fantezi Arasında: Türkiye’nin Ergenekon Soruşturması, Washington
- Kahraman, H.B.(2009), Türk Siyasetinin Yapısal Analizi, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Keyder, Ç. (2008), Türkiye’de Devlet ve Sınıflar, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Koç, Y. T. (2011), 12 Eylül’den 12 Haziran’a Siyasi Partiler Adalet Ve Kalkınma Partisi (Ak Parti), İstanbul.
- Kongar, E. (2000), 28 Şubat ve Demokrasi, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Kocabaş, S. (1999), 2000’e girerken olaylarla Türkiye’nin çıkmazları 1998-1999(“Post Modern Darbe” süreci sendromları), Bayrak Yayıncılık, İstanbul.
- Metropol. (2014, Haziran 11). *Türkiye’nin Nabzı “ Gezi Parkı Protestoları ve*

Türkiye'nin Otoriterleşme-Özgürlük sorunu". Metropol İnternet Sayfası:
(Metropol, <http://goo.gl/rLASFC>):

Milli Nizam Partisi Kuruluş Beyannamesi (1970).

MSP 1973 Seçim Beyannamesi (1973), 15-16.

Özek, Ç. (1964), Gericilik Hareketleri ve Nurculuğun İçyüzü, Varlık Yayınevi, İstanbul.

Özipek, B.B.(2004), Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset, Liberte yayınları, Ankara.

Özipek. B. B. (2007), Muhafazakârlık Nedir? , Köprü Dergisi, Sayı 97

Özbudun, E.ve Hale, W.(2010), Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm,
Doğan Kitap, İstanbul.

Sarıbay, A. Y. (1985), Türkiye'de Modernleşme Din ve Parti Politikası: "Milli Selamet
Partisi Örnek Olayı", Alan Yayıncılık, İstanbul.

Selim, Y.(2002), Gülün Adı, Kim Yayınları, Ankara.

SETA. (2014, Mayıs 10). SETA İnternet Sayfası: (<http://www.file.setav.org>).

SETA. (2014, Mayıs 14). *2013'te Siyaset*. SETA İnternet Sayfası:
(setav.org/Files/Pdf/20130108163134_seta_analiz_siyasetn1.pdf).

Tekin, Ü. (2004), *AK Parti'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği*, Orient Yayınları,
İstanbul.

Türk, G. ve Günay, B. (2010), Alevi Açılımı: Türkiye'de Demokrasinin Derinleşmesi,
İstanbul.

Türköne, M. (1991), Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu, İletişim Yayınları,
İstanbul.

Yalçın, S. (1994), Hangi Erbakan, Başak Yayınları, Ankara.

Yanardağ M.(2004), Yeni Muhafazakârlar (Neo-Cons), Chivi yazıları, İstanbul.

Yaraşır, V. ve Aygün, T.(2002), *Siyasal İslam ve AKP*, İstanbul, Aralık.

Yavuz, H. (2005), Modernleşen Müslümanlar, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Yavuz, H. (2010), Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Yılmaz, M.(2010), 2010 Referandumu Siyasi Partilerin Tutumları, Seta Analiz, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Ertuğrul HAN

Doğum Yılı ve Yeri : 1983/Tokat

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ankara Üniversitesi DTCF İngiliz Filolojisi (2006)
Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler (2015)

Yüksek Lisans Öğrenimi : Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi ABD (2019)

Yabancı Dili : İngilizce (C1), Almanca (A2)

İş Deneyimi : Öğretmen(Kamu, 2006-.....)

E-Posta : erturulhan@hotmail.com